

VISIE MAASHEGGEN

Gemeenten Gennep en Bergen

VERENIGING NEDERLANDS
CULTUURLANDSCHAP

Colofon

Opdrachtgever:

Gemeenten Gennep en Bergen

Opdrachtnemer:

Vereniging Nederlands Cultuurlandschap

Veldinventarisatie uitgevoerd door:

Stichting Heg&Landschap

Foto's en kaarten:

Vereniging Nederlands Cultuurlandschap en Stichting Heg&Landschap

Beek-Ubbergen, 2020

Voorwoord

Decennialang kampte het Maasheggenlandschap met teruggang in kwaliteit. Poelen werden gedempt, heggen vielen uiteen in afzonderlijke meidoornstruikjes en knotbomen en overstaanders werden aangevreten door vee en verdwenen uit het landschap of leden een kwijnend bestaan bij gebrek aan onderhoud (soms actief geholpen door landinrichting) of overvloedige mest. Drie ruilverkavelingen hebben aan Brabantse en Limburgse kant het landschap ook veranderd. En daar waar nog sprake was van enige vorm van onderhoud gebeurde dat zo rigoreus en soms zo slordig, dat de meeste media-uitingen over de Maasheggen in de jaren '70 en '80 gingen over de teloorgang van het gebied.

Kansen leken te keren toen na jaren van bestuurlijk overleg en na zorgvuldige raadpleging van mensen in de streek voldoende draagvlak ontstond, waaruit een plan verscheen dat politiek bestuurlijk kon rekenen op de steun van de twee Maasheggen-provincies, de gemeenten en Rijkswaterstaat. Zij stemden in en tekenden voor dit plan 'Ruimte voor herinnering: Visie op de ontwikkeling en beheer van de Noordelijke Maasvallei vanuit Cultuurhistorisch perspectief' (Strootman Landschapsarchitecten).

Dit plan behelst behoud en herstel van Maasheggen aan beide zijden van de rivier. Historische kaarten laten zien dat ook aan Limburgse kant vrijwel over de volle lengte van Maasoever heggenpatronen voorkwamen die niet onderdoen voor die aan de Brabantse kant.

De Streekplan Kaart van Noord-Brabant en de POP-kaart van de provincie Limburg – in 2005 tot één kaart gemonteerd - laten ook zien dat de

plekken waar de overstromingsvlakte van nu nog contact maakt met de Maasterrassen en hogere dekzandruggen ernstig is ingekrompen.

Woningen en bedrijventerreinen, recreatie, bungalowparken en ontgrondingen tasten de overgangen van de hogere gronden en de Maasterrassen naar het laaggelegen Maasdal aan. Het 'bebouwingsfront' van Gennep-Heijen met bedrijventerreinen en de A77, Koorennen (ook bedrijventerrein) en bungalowpark Heijensmolen 6 km Maasdal afsluiten stelt de beleefbaarheid ernstig op de proef. Zo de Maas volgend passeert men 13 km 'dicht geslibde' Maasdalranden, en nog slechts 14 kilometer 'vrij ademend/relatief ongeschonden' Maasdal. Waarvan de kleinste open ruimte slechts 1 km lang en de grootste 6 km meet.

In die open corridors heeft men soms zicht op de laagte van het Maasdal, en in potentie dus op de Maasheggen. Deze Maasheggenbeleving die een geheel vormt met de Brabantse kant, compleet met zichtlocaties vanuit dorpen en toeristische trekpleisters, zal in een nieuw plan betrokken worden. Ten slotte worden ook de ecologie en cultuurhistorische belangen en een realistische kijk op financieringsmogelijkheden gekoppeld aan de riviergeveiligheid.

Op deze manier kan in de nabije toekomst een volwaardige aansluiting gezocht worden bij de UNESCO-status die aan Brabantse zijde bestaat en kan de Maas weer het kloppend hart worden midden in een aardkundig en cultuurhistorisch oeroud landschap waarop trots en eigenwaarde passen als een vanzelfsprekendheid.

Samenvatting

De Brabantse en Limburgse oevers in het Maasdal werden ooit gekenmerkt door een kleinschalig netwerk van talloze heggen die de percelen omlijstten. Daar waar in Brabant nog een relatief gaaf heggenlandschap aanwezig is, is aan Limburgse kant het overgrote deel van de Maasheggen verdwenen of verbrokken in losstaande stukken. Toch zijn er nog enkele relatief gave ensembles aanwezig, zoals o.a. bij Heijen-Afferden en Stadsfront Gennep. Het Maasheggengebied is een van de oudste cultuurlandschappen van Nederland en werd gekenmerkt door haar landschappelijke fraaiheid en ecologische waarde. Het is dan ook een lovenswaardig streven dat de gemeenten Bergen, Gennep en Mook & Middelaar gezamenlijk de ambitie hebben uitgesproken voor behoud, herstel en ontwikkeling van dit eeuwenoude cultuurlandschap. Aansluiting bij de Maasheggen UNESCO-status wordt hierbij gezien als een kans. Om op korte termijn een begin te maken met herstel van het Maasheggenlandschap is er behoefte aan een concrete visie.

Het in de visie gepresenteerde streefbeeld visualiseert hoe het Limburgse Maasheggengebied er in de toekomst uit kan zien. Het schetst de ontwikkelingsrichting voor het gebied voor de middellange termijn; de stip op de horizon. Het streefbeeld dient hiermee als inspiratie en als landschappelijk toetsingskader. Om ook daadwerkelijk tot realisatie van het streefbeeld te komen is een uitvoeringsstrategie opgesteld.

Het streefbeeld is voortgekomen uit een gebiedsstudie, diverse gesprekken met stakeholders en een voor een ieder toegankelijke

inspiratiebijeenkomst. De bevindingen zijn vertaald naar enkele uitgangspunten die de basis hebben gevormd bij het ontwerp van het streefbeeld. Het belangrijkste uitgangspunt, ook voor de uitvoeringsstrategie, was het nog aanwezige heggenlandschap. Daarom zijn aan de hand van een veldinventarisatie eerst alle heggen en bomen in het projectgebied in kaart gebracht.

Veldinventarisatie

Met ruim 60 km aan heggen en bijna 800 bomen zijn de Maasheggen nog altijd beeldbepalend voor het Maasdal. Op een aantal locaties zijn nog kleinschalige heggenpatronen aanwezig. Echter de verschillen binnen het plangebied zijn groot. Waar sprake is van recreatieve bebouwing, industrie en ontgrondingen zijn heggen grotendeels verdwenen. Op locaties waar natuurontwikkeling prioriteit heeft, worden ook weinig heggen aangetroffen. Van de heggen is ruim de helft oud. Een groot deel van de heggen staat op kavelgrenzen die al op topografische kaarten van rond 1850 staan aangegeven. In 21 oude heggen zijn vlechtsproten aangetroffen. De heggen in het projectgebied zijn over het algemeen soortenrijk. De staat van de heggen is beoordeeld middels drie criteria: bedekkingsgraad, conditie en staat van onderhoud. Ongeveer de helft van de heggen is volledig gesloten. Bij 40 procent van de heggen beginnen gaten te ontstaan of vertonen de heggen al aanzienlijke gaten. Ten slotte is bijna 10 procent van de heggen in dusdanig slechte staat, dat duidelijk is dat er moeite wordt gedaan om de heggen weg te krijgen. De oude meidoornstruiken in het projectgebied zijn er opvallend slecht aan toe. In veel gevallen zijn de oude meidoornstammen dood of is hun vitaliteit minimaal. Grofweg is de conditie

van circa 40 procent van de heggen matig tot slecht. Het onderhoud van heggen langs de wegen is over het algemeen goed. Dit staat in schril contrast met veel heggen langs weilanden en akkers. De heggen worden vaak te kort gesnoeid met het verkeerde materiaal, er wordt te strak langs de heg geploegd en in sommige gevallen worden de hegranden bespoten met bestrijdingsmiddelen. Er dient ook opgemerkt te worden dat er heggen zijn die er vol en mooi bij staan. In het plangebied zijn 768 bomen aangetroffen (uitgezonderd laanbomen). De dichtheid aan bomen afgezet tegen de lengte aan heggen is met 1 boom per 80 meter betrekkelijk laag voor het Maasheggengebied. Essen maken vrijwel de helft uit van het geïnventariseerde bomenbestand. Zorgwekkend is dat het gebied wordt geteisterd door essentaksterfte en er nauwelijks verjonging van het bomenbestand plaatsvindt. Dit kan leiden tot een kaalslag. In het hele projectgebied komen fantastisch mooie oude eiken, essen en Spaanse aken voor. De staat van onderhoud van bomen langs de wegen is over het algemeen goed. Van de bomen langs of in landbouwpercelen is de staat van onderhoud wisselend. De grootste bedreigingen vormen hier grondbewerking, verkeerd opkronen en beschadiging door vee of machines. Tevens worden enkele waardevolle oude heggen met imposante bomen bedreigd door een ontgronding. Geconcludeerd kan worden dat in het gebied veel ecologische en landschappelijke winst is te behalen, wanneer een passende vorm van beheer wordt toegepast en achterstallig onderhoud wordt weggevoerd.

Streefbeeld

Om te bepalen op welke schaal en welke locaties het Maasheggengebied het best ontwikkeld kan worden is er rekening gehouden met de volgende uitgangspunten:

1. Landschappelijk raamwerk
2. Cultuurhistorisch raamwerk
3. Robuust en aaneengesloten
4. Maasterrassen
5. Maas als slagader
6. Zichtlocaties
7. Landbouwkundig gebruik.

Op basis van een gebiedsstudie en rekening houdend met de genoemde uitgangspunten is het ruimtelijk-inrichtingsconcept tot stand gekomen. Het streefbeeld richt zich specifiek op herstel van 5 'A-locaties' en in de overige gebieden wordt het principe van 'verbindende heggen' toegepast. De 5 A-locaties (Tielebeekdal, Maasheggenfront Gennep, Maasheggengebied Heijen - Afferden, Maasheggen Oud-Bergen, Maasheggen de Kamp) hebben de potentie om zich te ontwikkelen tot een aaneengesloten heggennetwerk van enige omvang. Deze locaties moeten de parels worden van het Limburgse Maasheggenlandschap en herstel van deze locaties heeft prioriteit. Buiten de A-locaties zal veelal een ruimmazig patroon van verbindende heggen worden ontwikkeld. Hiermee worden de A-locaties met elkaar verbonden en ontstaat er een aaneengesloten netwerk van heggen in het Maasdal. Het beheerbeeld geeft vervolgens een advies over hoe het gebied het best beheerd kan worden. Het na te streven beeld is een afwisselend landschap van struweel- en knip- en scheerheggen die cyclisch beheerd worden. Daarbij is het vanuit cultuurhistorisch oogpunt gewenst om een deel van de overstaanders in de heggen weer als knotboom te gaan beheren. Het streefbeeld voorziet in een verbetering van recreatieve routes om de extensieve recreatievormen in het Maasdal te stimuleren. Dorpommertjes kunnen rondom de A-locaties ontwikkeld worden. Belangrijk is om de eindjes van bestaande fietsroutes aan elkaar te knopen en knelpunten in routes op te lossen. De beleefbaarheid van het gebied kan nog extra verbeterd worden door de rijke geschiedenis van het gebied beter uit te dragen en te vertellen. Ten slotte kan middels positieve toelatingsplanologie extensieve verblijfsrecreatie, kleinschalige horeca en het aanbod van streekproducten in het Maasdal gestimuleerd worden.

De belangrijkste knelpunten en kansen voor de ontwikkeling het streefbeeld zijn inzichtelijk gemaakt. Het grootste knelpunt blijft 'Beleidslijn grote rivieren', die de aanplant van nieuwe heggen sterk bemoeilijkt; het met de mond beleden 'ja, mits' is in de praktijk vooral een 'nee, tenzij'. Daarnaast bedreigen potentiële hoogwatermaatregelen en

delfstofwinning het huidige Maasheggenlandschap en de mogelijkheden om het dit te ontwikkelen tot een UNESCO-waardig landschap. De potentiële hoogwatermaatregelen tezamen met de varianten van delfstofwinnaars resulteert in een bedreiging van circa 1/3 (18km) van het huidige heggenbestand.

Wanneer het merendeel van deze plannen wordt gerealiseerd is dit de nekslag voor het Limburgse Maasheggenlandschap en zijn kansen voor herstel voorgoed verkeken. Daarnaast zou het realiseren van een overgedimensioneerde hoogwatergeul op een A-locatie een dusdanig rigoureuze invloed hebben op Maasheggenherstel dat het betreffende gebied zijn UNESCO-waardigheid zal verliezen. Bestaande heggen kunnen dan niet meer worden ontzien en de overgebleven resten uiterwaarden bieden onvoldoende ruimte voor heggenherstel van enige omvang. Alhoewel potentiële hoogwatermaatregelen een grote bedreiging vormen, biedt de verwachte gebiedsdynamiek ook kansen voor herstel van Maasheggen op behoorlijke schaal. Een groot deel van het Maasdal zit in feite op slot voor ontwikkelingsmogelijkheden. Een aanzienlijk areaal aan grond is in bezit van delfstofwinnaars. In deze gebieden is geen ontwikkeling mogelijk totdat duidelijkheid wordt verschaft waar hoogwatermaatregelen de aankomende jaren doorgang kunnen vinden. Hierbij moet kritisch worden gekeken welke beoogde hoogwatermaatregelen landschappelijk zijn in te passen en te verenigen in het Maasheggenlandschap. Dit betekent dat waardevolle Maasheggenensembles moeten worden ontzien en een hoogwatergeul qua maatvoering moet passen binnen de schaal van het landschap; dus niet breder dient te zijn dan de Maas. De schade van de afgraving en schade aan de bestaande Maasheggen zal moeten worden gecompenseerd, waardoor een volwaardig heggenlandschap elders kan worden gerealiseerd. Indien gekozen wordt om hoogwatermaatregelen te combineren met grootschalige ontwikkeling van (kwel)natuur in plaats van heggenherstel is dit de doodsteek voor de agrarische sector en het Maasheggenlandschap. In dit scenario is de ruimtelijk impact voor de aanwezige agrariërs in het gebied vele malen groter

dan bij de ontwikkeling van Maasheggen, doordat de focus bij natuurontwikkeling ligt op de percelen in plaats van enkel op de perceelranden. Het opofferen van bestaande cultuur en natuurwaarden voor nieuwe natuurontwikkeling is eveneens moeilijk te billijken wanneer niet een stellige of een harde onderbouwing daarvoor wordt gegeven. Daarbij moeten de hooggespannen verwachtingen rondom de ontwikkeling van kwelnatuur getemperd worden, omdat landbouwresiduen in alle rivierbegeleidende kwelzones inmiddels zijn aangetoond. Ook hier ter plaatse langs de Maas is sprake van intensief landbouwgebruik aan beide zijden van de Maasduinen, zowel op het hoog- als het middenterras. Dit heeft decennialang ook zware bemesting met zich meegebracht. Daarentegen kan men door juist te kiezen voor ontwikkeling van Maasheggen, de belevingswaarde van het gebied flink verhogen voor inwoners en bezoekers. Daarnaast leidt dit tot een snelle toename van biodiversiteit en alle soorten (vogels, insecten, zoogdieren, amfibieën) is cultuurhistorisch correct en is relatief snel te realiseren en inpasbaar binnen de landbouw.

De kosten voor realisatie van het heggenlandschap conform het streefbeeld zijn geraamd op eenmalig circa 691.000 euro. Dit bedrag kan echter over meerdere jaren worden uitgespreid en hiervoor kan gezocht worden naar aanvullende financieringsmogelijkheden. Een overzicht is gegeven van verschillende (potentiële) regelingen en maatregelen die kansen bieden voor financiering van aanleg en beheer van Maasheggen. Echter om langjarig duurzame financiering voor de Maasheggen te kunnen garanderen, met name voor het onderhoud, is het oprichten van een landschapsfonds, waarin publieke en private middelen worden gebundeld, aan te bevelen. Zo kunnen ook los van strikte regelgeving en de politieke waan van de dag aanvullende vergoedingen worden betaald voor beheer of aanleg van heggen. Maar even zozeer zal de financiering van agrarisch natuurbeheer in de provincie Limburg met een aanzienlijk deel Maasheggen moeten worden uitgebreid in nader overleg met het Collectief Natuurrijk Limburg. Ten slotte liggen er kansen met betrekking tot

financiering van Maasheggenherstel en -beheer, als de ingrepen omtrent de hoogwatermaatregelen met de bijbehorende verplichting tot compensatie goed worden benut.

Uitvoeringsstrategie

Om daadwerkelijk te komen tot realisatie van het streefbeeld is een uitvoeringsstrategie opgesteld. Geconcludeerd is dat enkele dilemma's dienen te worden opgelost om het streefbeeld te realiseren. Realisatie van het streefbeeld vereist omwille hiervan een strategie die zich richt op meerdere sporen. Deze sporen variëren deels in tijdpad. Allereerst is het behoud van de bestaande heggen essentieel. Bescherming en handhaving verdient dan ook prioriteit en indien voor groot openbaar belang heggen moeten wijken dient er voldoende compensatie in de vorm van aanplant van nieuwe heggen plaats te vinden. Ten tweede kan middels goed beheer en onderhoud van het huidige heggenbestand direct een kwaliteitstoename van het gebied gerealiseerd worden. Ten derde dient een kwaliteitsverbetering plaats te vinden op een deel van de heggen, waar uitvoeren van het reguliere heggenonderhoud onvoldoende is om deze heggen weer in een goede staat van instandhouding te brengen en te houden. De kosten om deze heggen te revitaliseren bedragen naar schatting een eenmalige

impuls van 65.000 euro. Dit zorgt tevens al voor een kwaliteitsimpuls binnen een drietal A-locaties uit het streefbeeld. Om het streefbeeld volledig te realiseren is ook de aanplant van nieuwe heggen nodig. Om dit mogelijk te maken binnen de vigerende beleidskaders wordt de volgende strategie aanbevolen. Als eerste kunnen de Maasheggen-gemeentes en provincie Limburg in afstemming met Rijkswaterstaat de mogelijkheden gaan verkennen om in de legger een mengklasse 90/10 als verruivingsklasse op te nemen om nieuwe heggen aan te planten en (bijna) verdwenen Maasheggen op te kunnen knappen. Een mogelijkheid zou zijn om hiervoor een pilot onder wetenschappelijke begeleiding op te starten, zodat de voor- en nadelen van deze methode worden onderzocht. Ondertussen wordt aanbevolen om voor een aantal A-locaties in samenwerking met een rekenbureau een gebiedsgerichte waterwetvergunning aan te vragen. Als laatste dienen te allen tijde meekoppelkansen benut te worden. Verschillende potentiële meekoppelkansen zijn inzichtelijk gemaakt. Geadviseerd wordt om middels een raadsbesluit vast te leggen dat elke nieuwe ruimtelijke ontwikkeling in het Maasdal waar mogelijk gekoppeld wordt aan Maasheggenherstel, zodat op termijn een aaneengesloten Maasheggenlandschap ontstaat.

Inhoudsopgave

1 INLEIDING

<i>1.1 Aanleiding</i>	13
<i>1.2 Opgave</i>	13
<i>1.3 Proces</i>	13
<i>1.4 Plangebied</i>	14

2 GEBIEDSANALYSE

<i>2.1 Landschap</i>	15
<i>2.2 Maasheggen</i>	18
<i>2.3 Beleidskaders</i>	22

3 VELDINVENTARISATIE

<i>3.1 Methode</i>	27
<i>3.2 Resultaten</i>	31
<i>3.3 Conclusies</i>	64

4 STREEFBEELD

<i>4.1 Uitgangspunten streefbeeld</i>	71
<i>4.2 Ruimtelijk inrichtingsconcept streefbeeld</i>	78
<i>4.3 A-locaties</i>	80
<i>4.4 Beheerbeeld</i>	90
<i>4.5 Toeristisch-recreatief perspectief</i>	93
<i>4.6 Ontwikkeling streefbeeld</i>	97
<i>4.7 Kostenindicatie</i>	104
<i>4.8 Financiering</i>	105

5 UITVOERINGSSTRATEGIE

<i>5.1 Behoud en compensatie</i>	109
<i>5.2 Beheer</i>	111
<i>5.3 Kwaliteitsverbetering</i>	113
<i>5.4 Mengklasse 90/10</i>	116
<i>5.5 Gebiedsgerichte waterwetvergunning</i>	116
<i>5.6 Meekoppelkansen</i>	117

BIJLAGE	123
----------------	-----

Huidige situatie.

Computer visualisatie.

1

Inleiding

1.1 AANLEIDING

In het Limburgse Maasheggenlandschap heeft de afgelopen decennia een kaalslag plaatsgevonden. Vele heggen zijn verdwenen en daarmee is een groot contrast ontstaan met de Brabantse zijde. Echter, de gemeente Bergen, Gennep en Mook & Middelaar kennen een hoge prioriteit toe aan een kwalitatief landschappelijke inrichting van het oostelijk deel van de Maasvallei. De gemeenten hebben daarom gezamenlijk de ambitie uitgesproken voor behoud, herstel en ontwikkeling van het Maasheggenlandschap. De gemeente Mook & Middelaar heeft reeds een visie ontwikkeld op de Maasheggen. De gemeenten Bergen en Gennep sluiten hierbij aan met deze visie. Vanuit onderliggende visies kunnen de drie Limburgse Maasheggengemeenten in gezamenlijkheid het Maasdal gaan ontwikkelen, zodat aangesloten kan worden bij de UNESCO-status aan Brabantse zijde.

1.2 OPGAVE

De regio staat voor een groot aantal opgave op gebied van waterveiligheid, natuur en landschap, recreatie en toerisme, landbouw en gebiedsontwikkeling. De gemeenten streven naar een integrale benadering en regionale samenwerking om ontwikkelingen en benodigde ingrepen in het Maasdal zo te faciliteren dat deze tot een algehele kwaliteitsverbetering van de regio leiden en van de Maasheggen in het bijzonder. Er vindt echter nog steeds teruggang in kwantiteit en kwaliteit van het Maasheggenlandschap plaats. Zich voordoende mogelijkheden en koppelkansen voor heggenherstel worden daarnaast op dit moment onvoldoende benut. Om op korte termijn een begin te maken

met herstel van het Maasheggenlandschap, is er behoefte aan een concrete visie met een realistische uitvoeringsstrategie. Met als doel de ontwikkeling van een Maasheggenlandschap dat wordt gekenmerkt door landschappelijke schoonheid, soortenrijkdom, streekeigenheid en multifunctionaliteit; een landschap dat geen museum is, maar waarin gewerkt en gerecreëerd wordt. Een Maasheggenlandschap dat tezamen met het Brabantse deel UNESCO-waardig is.

1.3 PROCES

Gestart is met een gebiedsstudie. Door middel van een bureaustudie, drone-vluchten en een uitgebreide veldinventarisatie zijn de benodigde gegevens verzameld en is het gebied in kaart gebracht. Daarnaast hebben er meerdere gesprekken plaatsgevonden met de gemeente en diverse stakeholders om voldoende op de hoogte te zijn van de regionale projecten en plannen die in het gebied spelen. De eerste inzichten en uitkomsten van de veldinventarisatie zijn vervolgens gepresenteerd aan de stuurgroep van de Regiovisie BGMM. Ook heeft er een veldbezoek plaatsgevonden met Stichting het Limburgs Landschap en is er een gezamenlijk veldbezoek afgelegd met Strootman landschapsarchitecten, waarbij de gemeente Gennep ambtelijk en de gemeente Bergen ambtelijk en bestuurlijk vertegenwoordigd waren.

Op basis van de verkregen inzichten zijn uitgangspunten opgesteld die de basis hebben gevormd bij het ontwerp van het concept-streefbeeld. Vervolgens is een inspiratieavond georganiseerd voor alle stakeholders en geïnteresseerden. De veldinventarisatie en het concept-streefbeeld inclusief bijbehorende kansen en dilemma's zijn gepresenteerd

en met de aanwezigen bediscussieerd.

Hierna is de input verwerkt en vertaald tot een definitief streefbeeld. Tijdens een eerste verkennend gesprek met Rijkswaterstaat zijn de ambities uit het streefbeeld toegelicht en de mogelijkheden met betrekking tot uitvoering besproken. Als laatste is een uitvoeringsstrategie opgesteld die een routekaart vormt om middels meerdere sporen het gebied te ontwikkelen richting het streefbeeld.

Parallel aan de opstelling van deze Maasheggenvisie heeft Strootman Landschapsarchitecten in opdracht voor de gemeente Bergen een Landschapsvisie opgesteld. Tijdens de visievorming heeft tussentijds overleg plaatsgevonden tussen de VNC en Strootman Landschapsarchitecten.

1.4 PLANGEBIED

Het plangebied beslaat het Maasdal van de gemeente Gennep en Bergen. Dit is grofweg het gebied tussen de Rijksweg (N271) en de Maas.

2 Gebiedsanalyse

2.1 LANDSCHAP

De beide gemeenten in de kop van Noord-Limburg liggen in een bijzonder divers landschap gevormd door ijs, water, wind en menselijk handelen. De landschappelijke structuur en de invloeden van de mens worden hieronder kort beschreven.

Stuwwal

Het Pleistoceen - 2.58 miljoen tot 11.700 jaar geleden - werd gekenmerkt door afwisselingen tussen glaciale en interglaciale periodes. Tijdens de voorlaatste ijstijd, het Saalien (ongeveer 200.000 jaar geleden), bedekte het landijs Nederland tot aan Groesbeek. Dit landijs schoof vanuit het noorden Nederland binnen en schoof de rivierafzettingen dakpansgewijs voor zich omhoog: zo ontstonden de stuwwallen. Aan de voet van de stuwwal komt kwelwater omhoog, dat wordt benut voor de herontwikkeling van het Koningsven.

Rivierdalen

De voorgangers van de huidige Maas en Rijn waren tijdens de ijstijden vlechtende rivieren. Tussen de ijstijden in waren er warmere periodes, waarin de rivieren zich konden insnijden. Tussen ruwweg Gennep en Zuid-Limburg heeft de Maas zichzelf getemd. Al stromend en meanderend, veel sediment meevoerend naar zee, sleet de Maas in onderscheidenlijke etappen steeds verder in, waardoor de 'speelruimte' voor de rivier steeds verder werd beperkt. De Maas beperkte zich tot het overstromen van haar eigen ingesleten dal en de daarop uitmondende beekdalen. Zolang de mensen en de bebouwing op het hoog- en middagterras bleven waren er dan ook geen rivierdijken nodig

op dit stuk van de Maas. Maar toen de mens met bebouwing en economische activiteiten steeds dichterbij de Maasoevers kwam werden noodkades en nu zelfs vaste dijken noodzakelijk. Ook de Niers, stromend door een dal gevormd door de Rijn en het landijs, stroomt door het gebied en mondt uit in de Maas. Aan het punt waar beide rivieren samen komen, in oud Keltisch 'Ganapja' genoemd, heeft Gennep zelfs haar naam te danken.

Rivierduinen

Naast riviersedimentatie vond ook windsedimentatie plaats. Tijdens de laatste ijstijd was het extreem droog en was er sprake van een toendrabodem met weinig vegetatie. Hierdoor kreeg de wind vrij spel en ontstonden er windverstuivingen met het ontstaan van rivierduinen als gevolg. Zo ontstond het maasduinengebied; één van de drie nationale parken in Limburg.

Antropogene invloeden

Mensen waren er ook, maar net als alle andere dieren moesten de eerste mensen zich constant aanpassen aan de grillen van de rivieren. Ze bevolkten dekzandruggen, rivierduinen en stuwwallen en specifiek langs de Maas ook het door de rivier achtergelaten midden- en hoogterras. Al in de vroege bronstijd is sprake van continue bewoning en agrarische activiteit in het Maasdal. 'Zo'n kleine vierduizend jaar geleden is er sprake van voedselgewassen en ook gedomesticeerd vee. Vanaf dan moeten de vroege boeren meer dan de dreiging van alleen de Maas het hoofd bieden. Denk aan qewasrovende herten, reeën, zwijnen en vee dodende lynxen, wolven en beren. Omheiningen zoals overal

De tuin wordt bij elkaar gehouden door twee horizontale aan weerszijde geplaatste takken, geerdes genaamd.

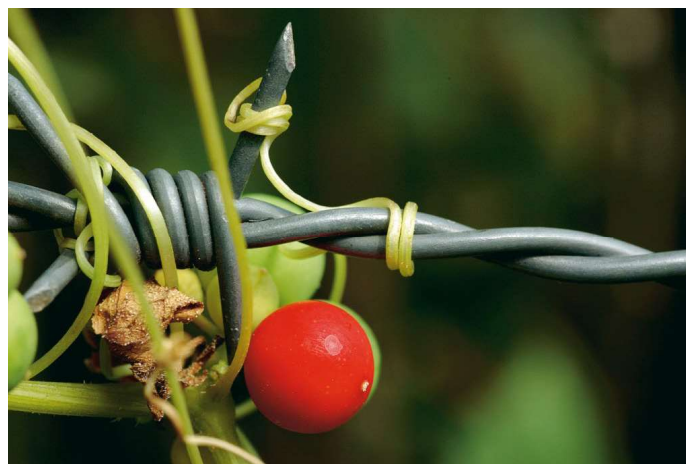
ter wereld werden in die tijd voornamelijk gemaakt door 'tunen' of 'tuinen'; gevlochten schuttingen van buigzaam hout of rechtop geplaatste 'tunen' met 'geerdes', die het hout muurvast bij elkaar hielden. Zulke dode takkenheiningen nodigden vogels uit om er in te schuilen en te broeden. Ook lieten wind en water er zaden achter, wat spoedig zorgde voor het spontaan kiemen van struiken en bomen. Ergens zal dat geleid hebben tot vervanging van de onderhoudsintensieve tuinen tot heggen die levend gevlochten konden worden en zo veel langer mee gaan dan een dode takkenheining die na zeven jaar instort.

In het Maasdal boden gevlochten heggen de meest geschikte vorm van perceelafscheiding om het vee te keren. Sloten waren daar immers niet mogelijk omdat die zouden dichtslibben na ieder hoogwater. De heggen konden de kracht van het water weerstaan tijdens een overstroming en het water kon naderhand weer gemakkelijk terugstromen. Een bijkomend voordeel was dat heggen slib vasthielden na een overstroming, waardoor de percelen vruchtbaar bleven. Vanuit bedrijfsmatige redenen schiepen de boeren een netwerk van heggen en stofferden daarmee onbewust het landschap. Dit resulteerde in een landschappelijk zeer fraai en ecologisch waardevol heggenlandschap.

Tot aan de twee grote oorlogen waren de heggen gevlochten en gesnoeid, stilletjes aan uit wortel en zaad verrijkt tot hagen met een hoge soortenrijkdom aan houtige gewassen, en een onderbegroeiing die verwaald leek uit de oerbossen van weleer. Om een reden die met kalkafzetting te maken kan hebben groeien hier en daar haagbeuken en bosrank in de hagen en wilde rozensoorten die elders maar zelden voorkomen. Spaanse Aak, wegedoorn, tweestijlige meidoorn, mispel, rode kornoelje en kardinaalsmuts: allemaal planten die hier oorspronkelijk oeroud groeien en geoogst worden om uit zaad op te kweken en door het hele land worden aangeplant.

Er is veel veranderd in de twee oorlogen. Prikkelraad kreeg een poot aan de grond op het oude continent. Een vinding uit de nieuwe wereld, als overbodig van het slagveld gehaald en opgerold en vervolgens langs de Maas aan boeren verkocht, die het keurig in hun heggen vervlochten met de stammen van struiken en bomen. De uitgroeiende werkeloos geworden heggen werden steeds meer als last en hinder ondervonden en terug gezaagd en gesnoeid tot paaltjes waar het draad met krammen in vast werd geslagen. Ze liepen aanvankelijk nog wel uit maar werden tot mini-knotjes teruggebracht. Stierf er één, dan werd er een paal naast gestoken en zo vielen de heggen uiteen in een armetierig rijtje stobben.

Heggen verloren hun functie, maar de echte kaalslag vond pas plaats na de Tweede Wereldoorlog. Vanaf dat moment moest de landbouw efficiënter en deden de ruilverkavelingen hun intrede, waarbij het overgrote deel van landschapselementen in Nederland werd weggevaagd. Het trof ook het Limburgse Maasheggenlandschap. De ruilverkaveling Bergen (1952- 1985) rekende toen af met circa 36 km Maasheggen. Het eeuwenoude cultuurlandschap werd drastisch aangetast en ging gepaard met grote afname van biodiversiteit.

De uitvinding van het prikkeldraad leidde niet tot een uitbreiding van de biodiversiteit. Integendeel.

Maasheggen teruggebracht tot mini-knotjes.

2.2 DE MAASHEGGEN

Heggen door heel Nederland

Heggen kwamen niet alleen voor langs de Maas, maar in alle uiterwaarden van de grote rivieren, zoals de Rijn, de IJssel en de Waal. Ook kwamen heggen voor in de bollenstreek en in Zuid-Limburg, evenals in grote delen van Zeeland en de Achterhoek. Bij de meer laaggelegen provincies in het westen fungeerden slotenpatronen als veekering en perceelsaanduiding.

Maasheg

Een Maasheg wordt, net als andere heggen, gevormd door een rij (of dubbele rij) struiken. Tegenwoordig komen Maasheggen in allerlei vormen en maten voor. Er wordt grofweg onderscheid gemaakt tussen drie verschillende typen heggen: struweelheggen, knip- of scheerheggen en vlechtheggen. Van oorsprong kwamen de struweelheggen, zoals de brede uitgegroeide heggen tegenwoordig bekend staan, niet voor in de noordelijke Maasheggen. Struweelheggen horen namelijk bij sloten zoals in polders en op Walcheren. Echter in de Maasvallei, waar geen sloten gegraven werden omdat die bij hoogwater zouden dichtslibben, was de heg de enige barricade om het vee binnen het perceel te houden. Heggen moesten daarom zorgvuldig gevlochten en onderhouden worden om als boer niet voor

schut te staan. Uitgebroken dieren werden namelijk overgebracht naar de schutskooi, waarin de dieren werden vastgehouden totdat de boer schutsgeld had betaald. Zo'n boer moest met zijn uitgebroken vee 'voor schut lopend' (de dieren hadden een bordje met het door hun veroorzaakte schade bedrag) huiswaarts. Heggen groeiden alleen uit tot struweelheg indien boeren niet in staat waren om te vlechten of iets anders aan hun hoofd hadden, zoals bijvoorbeeld in tijden van oorlog en ziektes.

Om het vee te keren werden heggen eens in de tijd gevlochten; takken werden half ingehakt en in elkaar gevlochten. De opeenvolgende jaren werden met een heggenzwaard de heggen aan beide zijden en aan de bovenkant in vorm gehouden. De losgeslagen takken werden weer in de heg geduwd om het geheel veekierend te houden. Wanneer de veekerende functie van de heggen begon te verzwakken, liet men enkele jaren voor het vlechten de takken in de hoogte doorschieten om genoeg takkenlengte te krijgen om de heg weer opnieuw mee te kunnen vlechten. Ook stonden in de heg vele knot- en gewone bomen. Deze 'overstaanders' leverden hout voor gereedschapsstelen, maar ook voor brand- en bouwhout.

Gevlochten heg.

Door heel europa worden gereedschappen voor het vlechten en onderhouden van heggen aangetroffen.

Bergerveld op topografische kaart 1850.

Op het oudste kadastrale minuutplan (1821) is goed zichtbaar dat het Bergerveld onderverdeeld was in tal van kleine percelen.

Maasheggenlandschap

Het fijnmazige netwerk van soortenrijke heggen met overstaanders was van oorsprong gelegen in het uitgestrekte uiterwaardegebied tussen Mook en Bergen aan de Limburgse kant van de Maas en tussen Cuijk en Maashees aan de Brabantse kant van de Maas. De Maasheggen vormt het grootste en oudste aaneengesloten netwerk van heggen in Nederland. Het Maasheggengebied is vooral regionaal bekend, maar sinds de UNESCO-erkenning aan de Brabantse zijde neemt de bekendheid ook landelijk en zelfs internationaal steeds meer toe.

Van de heggenlandschappen in de Nederlandse uiterwaarden is het Maasheggenlandschap het best bewaard gebleven. Een verklaring hiervoor is dat de boerderijen relatief ver van de percelen af lagen. Doordat de rivier regelmatig overstroomde was het niet aantrekkelijk een boerderij te dicht bij de Maas te bouwen. De weilanden werden voornamelijk gebruikt voor het nabeweiden van hooilandjes (die varieerden van een halve tot een enkele hectare) door jongvee. Vanwege dit relatief extensieve gebruik en de verre ligging van de boerderij, hechtten boeren lange tijd weinig belang aan het vergroten van hun percelen.

Limburgse Maasheggen

Dit is tevens één van de verklaringen voor het verschil in heggendichtheid tussen de Brabantse en Limburgse Maasheggen. Op oude kaarten is zichtbaar dat de Brabantse oever een hogere dichtheid aan heggen kent dan de Limburgse oever. De Limburgse boerderijen lagen gemiddeld dichter bij de Maasheggen, wat geleid kan hebben tot een intensiever gebruik van het weidegebied. Vermoedelijk was ook het grondbezit in Limburg wat grootschaliger. Oude kaarten bestuderend is zichtbaar dat er door de tijd heen meer velden (grote stukken bouwland enkel omzoomd met een heg) en grote weides aanwezig waren dan in Brabant. Voorbeelden zijn het Leegveld, Bergerveld en Husserweide, waarbij de Husserweide vermoedelijk arm was aan hagen om een vrij schootsveld rond het Gennepers Huys te hebben. De grote weides waren vaak gemeenschapsgronden en alhoewel de velden op de kaart grootschalig lijken waren ze onderverdeeld in tal van kleine akkers.

Toch was er ook aan de Limburgse zijde sprake van een kleinschalig netwerk van heggen. Deze zijn echter grotendeels verdwenen, terwijl in Brabant het fijnmazige heggennetwerk meer behouden is gebleven. Dit is niet te wijten aan grote verschillen

in bedrijfsvoering tussen de Brabantse en Limburgse boeren; die waren er namelijk niet. Daarbij bestond ook vroeger al de behoefte aan schaalvergroting. Vermoedelijk is de lengte aan Maasheggen met circa 15 à 20 procent afgenomen, tussen het vervaardigen van de kaarten van het Kleefs kadaster (1732) en van Tranchot (circa 1806). Echter veranderingen in het landschap verliepen historisch gezien geleidelijk en traag. Maar de ruilverkaveling bracht hierin verandering en zo ontstond het grote contrast tussen de Brabantse en Limburgse Maasheggen.

De Ruilverkaveling in Bergen begon in 1952 en was pas afgerond in 1985. Tijdens deze ruilverkaveling verdwenen zeer veel heggen aan de Limburgse kant. De schrik zat er aan Brabantse kant goed in, waardoor natuur- en landschapsbeschermers zich zo zwaar roerden tijdens de ruilverkavelingen in Brabant (die later van start gingen), dat de schade behoorlijk kon worden ingedamd. Het leidde zelfs tot de instelling van enkele Maasheggenreservaten, waardoor er veel heggen gespaard zijn gebleven. Ook werden aan het eind van de ruilverkaveling tijdens de kavelaanvaardingswerken veel oude heggen nog tijdelijk gespaard, zodat de nieuw aangeplante heggen eerst volwassen konden worden alvorens de oude definitief werden geroid. Waar in de rest van

Nederland en aan Limburgse kant van de Maas veel heggen verdwenen in de tijd dat de schaarste aan heggen niet werd gevoeld, ontsprong de Brabantse kant de dans omdat daar de ruilverkavelingen van start gingen in een tijd waarin natuur en landschap inmiddels hoger op de agenda stonden. Tevens hebben ook ontgrondingen in het Limburgse Maasdal ervoor gezorgd dat een groot aantal heggen zijn verdwenen.

Waardevol oud cultuurlandschap

Dat ook in het Limburgse Maasdal een rijk aaneengeschakeld netwerk van heggen bestond staat buiten kijf, eveneens dat het een oud cultuurlandschap betreft. Het Genneper Huys wordt vanaf 1361 regelmatig Immehagen of Huis ten Hage genoemd, wat erop wijst dat het toen al omgeven was met heggen. Ook op etsen uit de Tachtigjarige Oorlog zijn de kenmerkende hagen waar te nemen. Sommigen vermoeden zelfs dat de heggen voorromeins zijn, omdat Julius Ceasar de ondoordringbare vlechtheggen uit de Lage Landen al beschreef in zijn dagboek over de veldtocht tegen de Galliërs, waarbij het vermoedelijk niet in het Maasdal is geweest, maar westelijker in het land van de Nerviërs, die overigens nauw verwant waren met de stammen in het Maasdal.

De Maasheggen werden in de ruilverkaveling op grote schaal verwijderd.

De verschillende blaadjes van verschillende meidoorns.

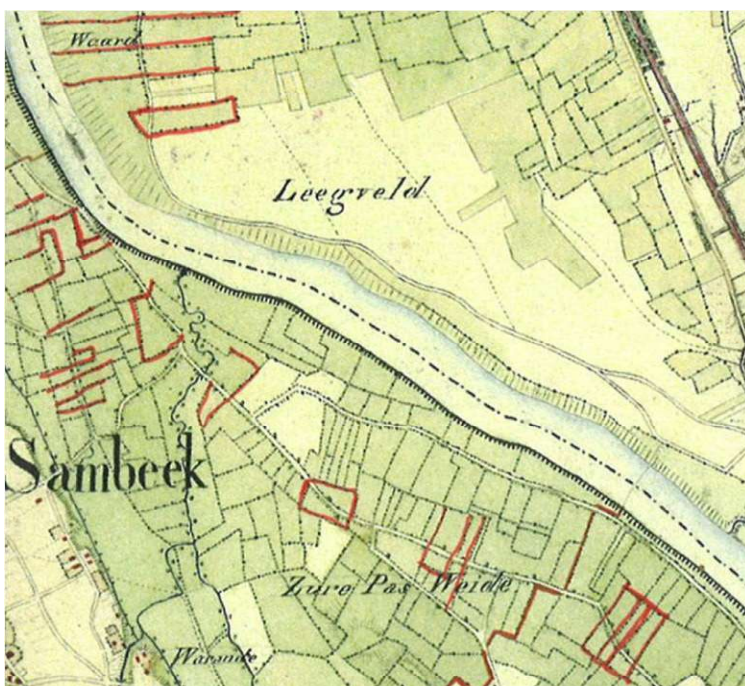
De imposante vlechtsporen in het gebied tonen eveneens aan dat de Maasheggen een oud cultuurlandschap is.

Nog een aanwijzing dat het hier om een oeroud landschap kan gaan blijkt uit het bestuderen van literatuur en oude kaarten. Zo worden in Engeland nog twee andere methodes gehanteerd om de ouderdom van een heggenlandschap te bepalen. De methode van Dr. Hooper, bioloog en historicus, werkt middels het tellen van soorten. De leeftijd van de heg is het aantal houtige gewassen per 27 meter vermenigvuldigd met 110 plus 30 jaar. In het Maasheggengebied is het aantreffen van 15 houtige soorten normaal en in sommige heggen worden wel 20-22 houtige soorten gevonden.

Dit zou betekenen dat de Maasheggen inderdaad al ten tijden van de Romeinen bestonden. Echter deze methode kent zijn tekortkomingen en daarom kijken de Engelsen ook nog naar de ligging van oude paden

en wegen. Indien het wegenpatroon in het gebied het hagenpatroon inefficiënt doorsnijdt kan er vanuit gegaan worden dat het hagenpatroon ouder is dan de wegen.

Hoe oud en of de Maasheggen het oudste cultuurlandschap van Nederland is valt lastig te bewijzen. Echter met zekerheid is vast te stellen dat het een zeer oud Landschap is dat alleen al vanuit cultuurhistorisch perspectief behouden moet worden. De cultuurhistorische waarden zijn zowel gelegen in de historische verkaveling en beplantingen, als in restanten van vlechtwerk in de heggen en in hakhout en knobomen. Ze geven een prachtig beeld van het eeuwenoude ambacht van vlechten en de historische gebruiksvormen van heggen.

Op een aantal locaties in het Maasdal doorsnijden de wegen inefficiënt het hagenpatroon.

2.3 BELEIDSKADERS

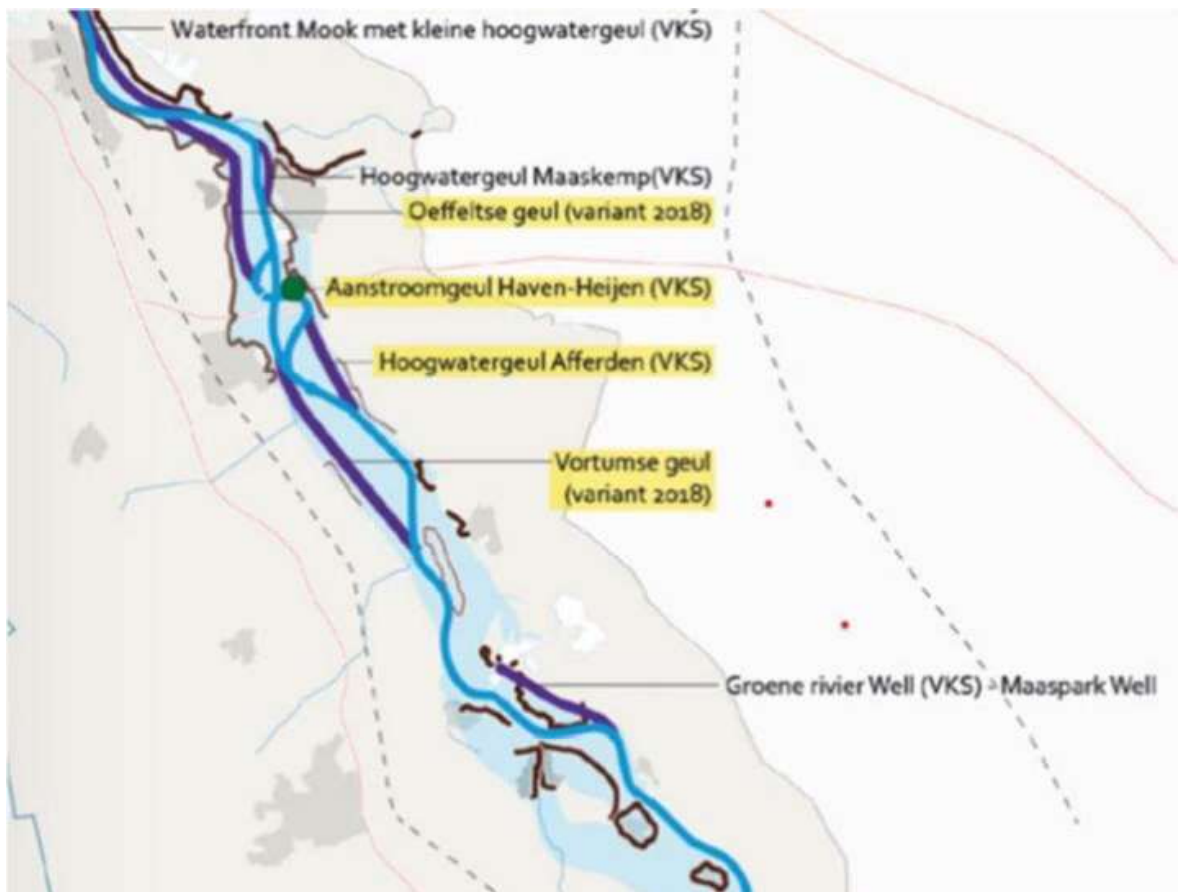
De ontwikkelingen in het Maasdal worden tegenwoordig mede bepaald door verschillende beleidsplannen en visiedocumenten op verschillende niveaus. De belangrijkste vigerende plannen en visies die invloed kunnen hebben op het herstel van de Maasheggen worden hieronder besproken.

Rijk

DELTAPROGRAMMA

In het kader van het Deltaprogramma wordt gewerkt aan de hoogwaterveiligheid van de regio. Voor 2050 moet Nederland klimaatbestendig en waterrobuust zijn ingericht en voldoen aan nieuwe normeringen. Tegenwoordig moet moeten ook droogteproblemen het hoofd geboden worden. In het Maasdal zal dit leiden tot enerzijds een combinatie van dijkversterking en rivierverruiming, maar evenzeer een streven om zoveel mogelijk water

in droge periodes vast te houden. Onder leiding van provincie Limburg is een regionaal proces gestart om te komen tot een maatregelenpakket voor de gehele Maas van Eijsden tot Geertruidenberg. Dit heeft geleid tot een Adaptieve Uitvoeringsstrategie voor de Maas (AUM). De AUM bevat enkele pakketten van mogelijke rivierverruimingsmaatregelen op basis van de kennis die de afgelopen jaren is opgebouwd. De maatregelenpakketten zijn geen blauwdruk voor 2050, maar bieden zicht op de potentiële waterstandverlaging door rivierverruiming. De maatregelen zijn dan ook nog niet beleidsmatig vastgelegd. Onderstaande afbeelding geeft een overzicht van potentiële maatregelen die in het AUM zijn opgenomen. Geconcludeerd kan worden dat het deltaprogramma van grote invloed is op de toekomst van de Maasheggen. In hoofdstuk 4.6 - 'Ontwikkeling Streefbeeld' wordt hier nader op ingegaan.

Bron: Adaptieve Uitvoeringsstrategie Maas 2020-2050.

BELEIDSLIJN GROTE RIVIEREN

'Beleidslijn grote rivieren' is erop gericht de veiligheid tegen overstromingen te waarborgen en wordt gekenmerkt door twee concrete doelstellingen:

- de beschikbare afvoer- en bergingscapaciteit van het rivierbed behouden;
- ontwikkelingen tegengaan die de mogelijkheid tot riviervruiming door verbreding en verlaging nu en in de toekomst feitelijk onmogelijk maken.

De beleidslijn is geborgd via de Waterwet. Voor elke activiteit in het rivierbed, waaronder het aanplanten van nieuwe heggen, is een vergunning in het kader van de Waterwet nodig.

De vergunning voor de aanplant van nieuwe heggen wordt alleen verleend indien er wordt voldaan aan de voorwaarden van paragraaf 3.6 en artikel 7 van de 'Beleidsregels grote rivieren':

- a) er sprake is van een zodanige situering en uitvoering van de activiteit dat het veilig functioneren van het waterstaatswerk gewaarborgd blijft;
- b) er geen sprake is van een feitelijke belemmering voor vergroting van de afvoercapaciteit, en
- c) er sprake is van een zodanige situering en uitvoering van de activiteit dat de waterstandsverhoging of de afname van het bergend vermogen zo gering mogelijk is. (artikel 7.1 Beleidsregels grote rivieren)

De eventuele resterende waterstandseffecten of de afname van het bergend vermogen dienen duurzaam te worden gecompenseerd, waarbij de financiering en de tijdige realisering van de maatregelen gezekerd zijn.

De beleidslijn beperkt sterk de mogelijkheden voor Maasheggenherstel. In hoofdstuk 4.6 - 'Ontwikkeling Streefbeeld' wordt hier nader op ingegaan. Ook voor de beleidslijn Grote Rivieren geldt dat zij versnelde afvoer richting Rotterdam en de bestrijding van obstakels als hoofddoel heeft, en momenteel dus geen rekening houdt met verdroging die evengoed uit het klimaatveranderingsscenario kan komen.

NATUUR EN LANDSCHAPSBELEID

Het Rijk heeft het Natuur- en landschapsbeleid gedecentraliseerd naar de provincie. Echter het Rijk bepaalt in grote mate, middels de nationale invulling van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid, hoeveel budget in de toekomst beschikbaar gesteld wordt voor het agrarisch natuur- en landschapsbeheer. In hoofdstuk 4.8 - 'Financiering' wordt hier nader op ingegaan.

Provincie

POL 2014

Het provinciaal omgevingsplan Limburg (POL 2014) is vigerende ruimtelijk beleid van de provincie Limburg ten aanzien van de kwaliteit van de leefomgeving. In 2020 zal dit opgaan in de nieuwe omgevingsvisie. In het POL 2014 is het grootste gedeelte van het Maasdal aangewezen als Bronsgroene landschapszone. Herstel van biodiversiteit en landschap zal hier voornamelijk middels agrarisch natuur- en landschapsbeheer plaatsvinden. De Goudgroene natuurzones (Limburgs Natuurnetwerk) staan geheel ten behoeve van het herstel van kenmerkende flora, fauna en habitats, maar daartoe dient ook de cultuurhistorie volwaardig worden meegewogen, beschermd en waar mogelijk versterkt. Het POL biedt hiermee een voldoende ruime basis voor herstel van Maasheggen.

NATUURBEHEERPLAN 2020

De nadere uitwerking van het POL 2014 op gebied van natuur en landschap staat omschreven in het Natuurbeheerplan 2020. Voor de realisatie van de natuurdoelen bestaan twee subsidieregelingen.

1. Beheersubsidie voor Agrarische natuur en agrarisch landschapsbeheer (ANLb)
2. De 'Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap 2016 (SKNL)' voor ontwikkelingsmaatregelen ten behoeve van natuur en landschap, zoals functieverandering van landbouwgrond naar natuur en inrichting (herstel, aanleg, omvorming en kwaliteitsverbetering).

Beide regelingen bieden in potentie mogelijkheden voor het Maasheggengebied. In hoofdstuk 4.6 wordt hier nader op ingegaan.

Regionaal

RUIMTE VOOR HERINNERING

De ruimtelijke dynamiek in de Noordelijke Maasvallei was 20 jaar geleden ook al hoog. Dit resulteerde in veel planvorming, waarbij de unieke cultuurhistorische waarden van het gebied vaak onvoldoende werden meegewogen. Tegelijkertijd werd het landschap sluipenderwijs steeds verder aangetast en bedreigd. Om het tij te keren is in 2005 de visie 'Ruimte voor herinnering - Visie op ontwikkeling en beheer van de noordelijke Maasvallei' ontwikkeld door Strootman Landschapsarchitecten. De visie werd breed gesteund door zowel de Limburgse als Brabantse stakeholders. Het vormt daarmee nog steeds een belangrijk fundament voor de ontwikkeling van de noordelijke Maasvallei.

De cultuurhistorische waarde en identiteit van het gebied staan in 'Ruimte voor herinnering' centraal voor verdere ontwikkeling van het gebied. Middels het bijbehorende Manifest voor de Maasvallei hebben de partijen zich verbonden aan de visie. Hieronder is o.a. afgesproken om grootschalige ingrepen in het Maasdal tot een minimum te beperken, het verval van de hekken te keren, te streven naar goede, duurzame en adequate vergoedingen voor beheerders van dit monumentale erfgoed en te komen tot herstel en uitbreiding van hekken in de gehele zone waar oorspronkelijk hekken voorkwamen.

De visie 'Ruimte voor herinnering' is ook voor deze visie het uitgangspunt geweest en voorliggende visie geeft een nadere uitwerking van de ontwikkelingsmogelijkheden voor het Maasheggenlandschap.

UITVOERINGSPROGRAMMA NOORDELIJKE MAASVALLEI

Aan de Brabantse zijde is in december 2016 het 'Uitvoeringsprogramma Noordelijke Maasvallei – Maasheggen als katalysator voor duurzame ontwikkelingen' tot stand gekomen na een uitgebreid gebiedsproces met een breed scala aan stakeholders. Het programma kent de volgende hoofddoelstelling: "Het vanuit de cultuurhistorische, ecologische en recreatieve waarden ontwikkelen van de Maasheggen als een aaneengesloten natuurgebied met UNESCO-biosfeergebied, waarbij de Maasheggen een 'groene

katalysator' is voor de ruimtelijke en economische ontwikkeling van de noordelijke Maasvallei."

De UNESCO-status is in 2018 verkregen. Door gemeenten en provincies is geconstateerd dat er verschillende tempo's en ontwikkelingen zijn bij de Brabantse en Limburgse gemeenten aangaande de ontwikkeling van de Noordelijke Maasvallei. De Limburgse gemeenten hebben ervoor gekozen om in eerste instantie een zijdelingse positie in te nemen ten aanzien van het uitvoeringsprogramma en zijn enkel bestuurlijk vertegenwoordigd in de stuurgroep Noordelijke Maasvallei.

STRATEGISCHE REGIOVISIE BGMM

Aan de Limburgse zijde is in 2010 de 'Regiovisie Bergen, Gennep en Mook en Middelaar' (BGMM) vastgesteld. In deze visie is de ontwikkeling van het Maasdal als sleutelproject opgenomen. Herstel van het Maasheggenlandschap is hierbij één van de speerpunten. De regiovisie heeft echter een tijdje op een laag pitje gestaan, maar in 2017 is besloten om er weer voortvarend mee aan de slag te gaan. In 2018 is een gebiedsprogramma Top van Limburg ontwikkeld. In het uitvoeringsprogramma 2019 - Top van Limburg hebben de 3 gemeenten hoge prioriteit gegeven aan herstel en behoud van de Maasheggen en beschouwen zij het als een gezamenlijke verantwoordelijkheid. Ze onderschrijven tevens de hoofddoelstelling van het Uitvoeringsprogramma Noordelijke Maasvallei en hebben de ambitie om aan te sluiten bij de UNESCO-status. De uitdaging is om deze ambitie door te vertalen naar een haalbaar en gedragen ontwikkelplan voor de Limburgse Maasheggen. De voorliggende visie voorziet hierin.

Gemeente

OMGEVINGSVISIE BERGEN 2030 &

OMGEVINGSVISIE GEMEENTE GENNEP

Zowel de gemeente Bergen als Gennep beschouwen in hun omgevingsvisie de Maasheggen als een belangrijke kernkwaliteit van het Maasdal. Het Maasdal is dan ook door beide gemeenten aangewezen als gebied waar versterking en herstel van landschap, cultuurhistorie, natuurwaarden en biodiversiteit plaats zou moeten vinden. Tevens vinden beide gemeenten dat in het Maasdal plek moet zijn voor de landbouw. De gemeente Bergen

zet in op natuurinclusief boeren in het Maasdal en de gemeente Gennep spreekt over grondgebonden landbouw als drager voor het (cultuurhistorische) landschap. Extensief recreatief medegebruik wordt als gepast gezien in het Maasdal.

Beide gemeenten benoemen dat het Maasdal een gebied is dat een belangrijke functie heeft voor de realisatie van voldoende waterveiligheid. Om te voorkomen dat hoogwatermaatregelen negatieve effecten hebben op de landschappelijke waarden in het Maasdal hebben beide gemeenten hiertegen beleid ontwikkelt. De gemeente Gennep heeft voortbouwend op het "Beleidskader Hoogwaterveiligheid en het borgen van kwetsbare gebiedskwaliteiten Gemeente Gennep" het "Paraplubestemmingsplan Kwetsbare

gebiedskwaliteiten Gemeente Gennep" vastgesteld, om oneigenlijke aantasting van de aanwezige gebiedskwaliteiten planologisch te voorkomen. De gemeente Bergen heeft in de omgevingsvisie opgenomen dat de aanleg van een groene rivier of hoogwatergeul altijd gepaard moet gaan met een landschapsimpuls en de introductie van natuurgebonden landbouw in het gebied. In de Landschapsvisie Maasdal Bergen, die verder bouwt op de omgevingsvisie Bergen 2030, wordt zandwinning hierbij als ongewenst omschreven, omdat zandwinning de geomorfologische basisstructuur van het landschap aantast. Eventuele vergravingen van de bovenste kleilaag om een versnelde afvoer van hoogwater te realiseren in combinatie met natte natuurontwikkeling en herstel van Maasheggen wordt wel als kansrijk beschouwd.

3

Veld- inventarisatie

3.1 METHODE

In opdracht van de Vereniging Nederlands Cultuurlandschap heeft de Stichting Heg&Landschap (SHL) de Maasheggen met de bijbehorende bomen in de gemeenten Gennep en Bergen geïnventariseerd.

Werkwijze

De resultaten van de inventarisatie zijn gebaseerd op veldwaarnemingen. Elke heg is van dichtbij bekeken en in vrijwel alle gevallen helemaal langsgelopen. Ook alle opgenomen bomen zijn van dichtbij geïnspecteerd. Hierbij zijn ook bomen meegenomen die niet in een heg staan maar waarvan er wel een sterk vermoeden is dat ze ooit onderdeel van een, thans verdwenen, heg uitmaakten. Het projectgebied, weergegeven op kaart 1, is daartoe in het voorjaar van 2019 systematisch onderzocht. Heggen direct grenzend aan erven en bebouwing zijn van enige afstand beoordeeld.

In tabel 1 staan de belangrijkste kenmerken die voor elke heg en boom in het veld zijn geregistreerd. Alle gegevens zijn in het veld met behulp van een GIS-applicatie opgenomen. Elk element is voorzien van een uniek nummer. De locatie(punt of lijn) is op een digitale ondergrond (TOP-10- NL) ingetekend, de kenmerken zijn in het veld ingevoerd, en van elk element is een foto genomen. Tot slot zijn alle gegevens op kantoor gecontroleerd en gevalideerd. De verzamelde gegevens zijn als shapes beschikbaar.

Afbakening

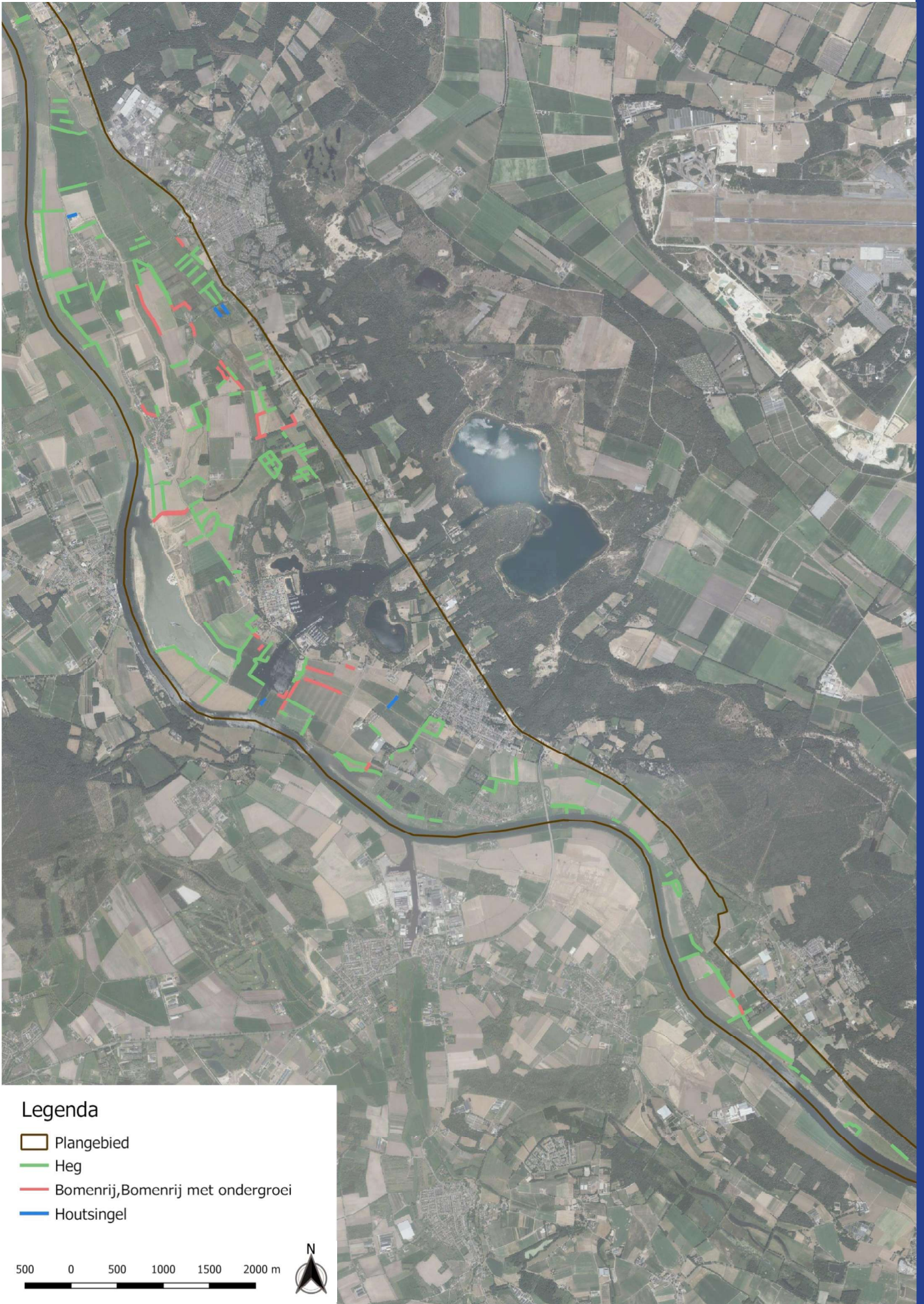
Onder heggen wordt een rij struiken verstaan. Een rij struiken met hier en daar een boom is nog een heg maar al snel is er sprake van een grijs gebied. Dat gebeurt als bomen een dominante zijn en het element meters breed wordt. Daarom zijn er voor de volledigheid een tweetal extra elementen toegevoegd: 1) bomenrij met ondergroei en 2) houtsingel met ondergroei.

Kenmerk	Heggen	Bomen
<i>Locatie</i>	X	X
<i>Lengte</i>	X	-
<i>Stamdiameter</i>	-	X
<i>Leeftijdscategorie</i>	X	X
<i>Bedekkingsgraad</i>	X	-
<i>Conditie</i>	X	X
<i>Staat van onderhoud</i>	X	X
<i>Beheervorm</i>	X	X
<i>Soort(en)</i>	X	X
<i>Aanwezigheid vlechtsporen</i>	X	X
<i>Voorkomen bijzondere soorten kruiden langs een heg</i>	X	-

Tabel 1. Kenmerken die voor heggen en bomen zijn geregistreerd

Kaart 1: projectgebied, heggen, bomenrij met ondergroei, houtsingel met ondergroei.

Een rij struiken onder een rij bomen wordt 'bomenrij met ondergroei' genoemd. Dat kan vanzelfsprekend een rij geplante bomen zijn met struiken als ondergroei. In deze inventarisatie betreft het echter ook een aantal keren heggen waarin bij aanleg veel boomvormers in het assortiment voorkwamen. In het projectgebied betreft dit vooral haagbeuk en Spaanse aak. Indien heggen met een groot aandeel boomvormers jarenlang niet worden gesnoeid, ontstaat een rij bomen met struiken zoals Gelderse roos, rode kornoelje en meidoorn als onderbegroeiing. Als de beplantingsstrook meters breed is, wordt het landschapselement aangeduid als 'houtsingel met ondergroei' Spontane opslag, bijvoorbeeld langs een raster, die een rij struiken vormt, is ook

als heg genoteerd. Op kaart 1 en in tabel 2 zijn de verschillende categorieën weergegeven.

De bomenrijen en houtsingels vormen slechts een klein deel van de geïventariseerde landschapselementen en zijn enkel voor de volledigheid van de inventarisatie toegevoegd. In het vervolg van het rapport worden beide elementen dan ook niet meer apart behandeld. Enkel de belangrijkste kenmerken van de heggen en bomen in het projectgebied worden hierna gepresenteerd en uitgebreid van commentaar voorzien.

Element	Aantal	Totale lengte (m)
<i>Heg</i>	470	61.261
<i>Bomenrij met ondergroei</i>	24	3.701
<i>Houtsingel met ondergroei</i>	9	1.212
Bomen	769	66.174

Tabel 2: Aantal en lengte aan lijn- en puntelementen.

Bomenrij met ondergroei.

3.2 RESULTATEN

Hoewel bomen in het projectgebied integraal onderdeel van de heggen uitmaken, worden ze voor de duidelijkheid afzonderlijk behandeld. Eerst worden de inventarisatieresultaten van de heggen en vervolgens die van de bomen gepresenteerd.

Heggen

In het projectgebied zijn alle heggen geïnventariseerd, 470 stuks in totaal (tabel 2, kaart 1). Ze hebben een totale lengte van ruim 61 kilometer. De meeste heggen in het projectgebied grenzen aan weilanden en akkers. Daarnaast staan veel heggen langs doorgaande en onverharde wegen.

In deze paragraaf worden de geïnventariseerde heggen nader bekeken aan de hand van een aantal kenmerken. Achtereenvolgens wordt gekeken naar leeftijd, voorkomen van vlechtsproten, type heg en aanwezige soorten struiken. Tot slot wordt ingegaan op de staat van de heggen en het voorkomen van bijzondere kruidensoorten langs de heggen.

LEEFTIJD

De heggen zijn ingedeeld in vier leeftijdsklassen: oude, middelbare, jonge en zogenoemde gemengde heggen. 'Oude heggen' zijn heggen die op basis van hun uiterlijke kenmerken (oude stronken, oude bomen) waarschijnlijk van vóór de Tweede Wereldoorlog dateren. Ze zullen dan ook op topografische kaarten van begin 20ste eeuw terug te vinden zijn. 'Middelbare heggen' zijn heggen die

naar schatting tussen de 20 en 70 jaar oud zijn. 'Jonge heggen' zijn alle heggen die naar schatting minder dan 20 jaar oud zijn. 'Gemengde heggen' zijn veelal oude heggen waaraan later plantgoed is toegevoegd, waarschijnlijk om gaten in de heggen te vullen. Op kaart 2 is de ruimtelijke verdeling van de vier leeftijdsklassen te zien. In tabel 3 is te lezen om hoeveel heggen en lengte het gaat.

De indeling was overigens niet altijd eenvoudig te maken. In veel zogenaamde ruilverkavelingsheggen leken hier en daar nog oude struiken (meidoorn, Spaanse aak, es) voor te komen. Daarmee zijn deze heggen als gemengd geclassificeerd. Een precieze indeling is in de dicht bebladerde heggen echter niet altijd goed te maken.

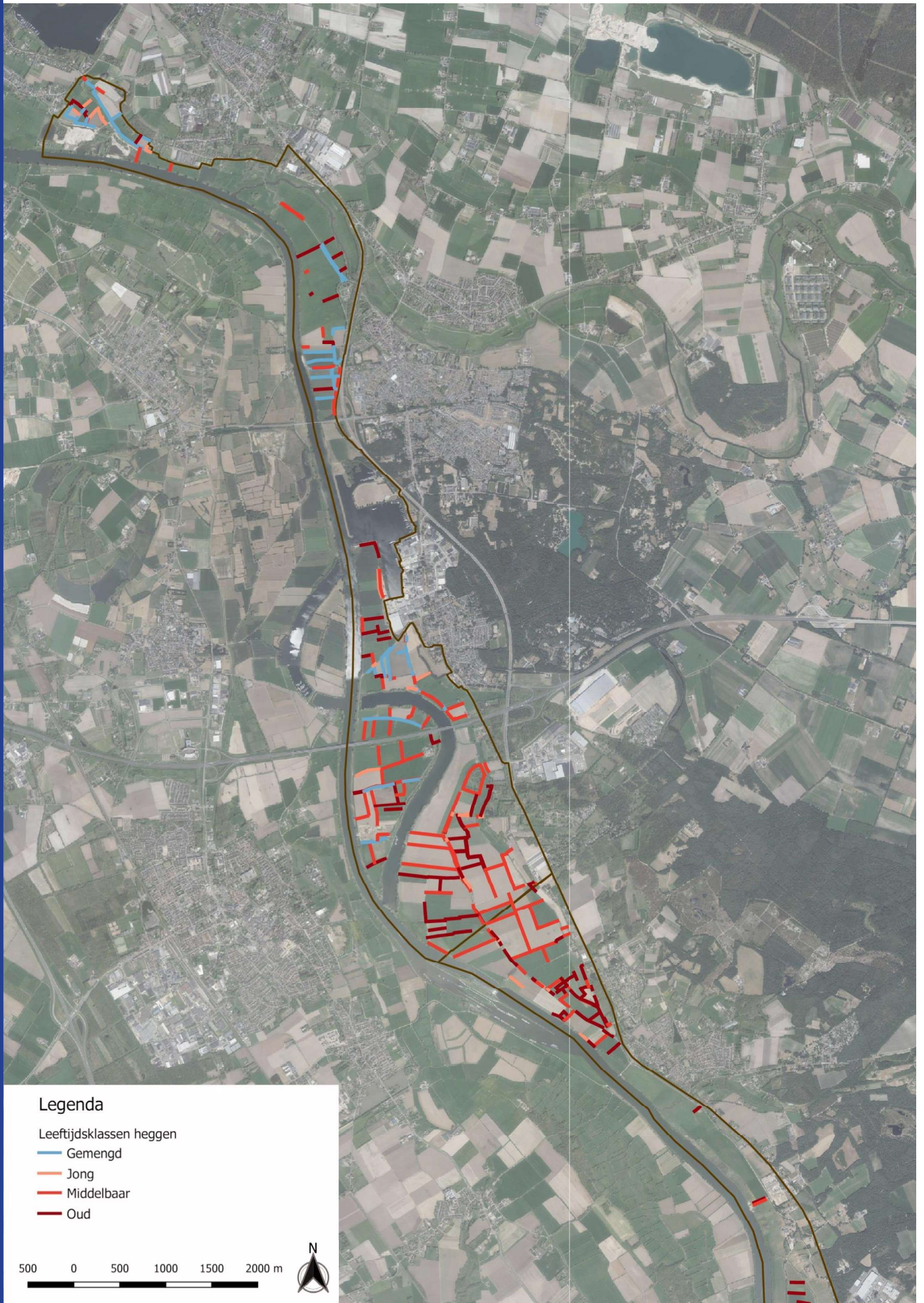
Ruwweg is de helft van de heggen oud, of in de kern oud (categorie gemengd). Veertig procent dateert waarschijnlijk uit de tijd van de ruilverkaveling en bijna 10% is meer recent aangelegd.

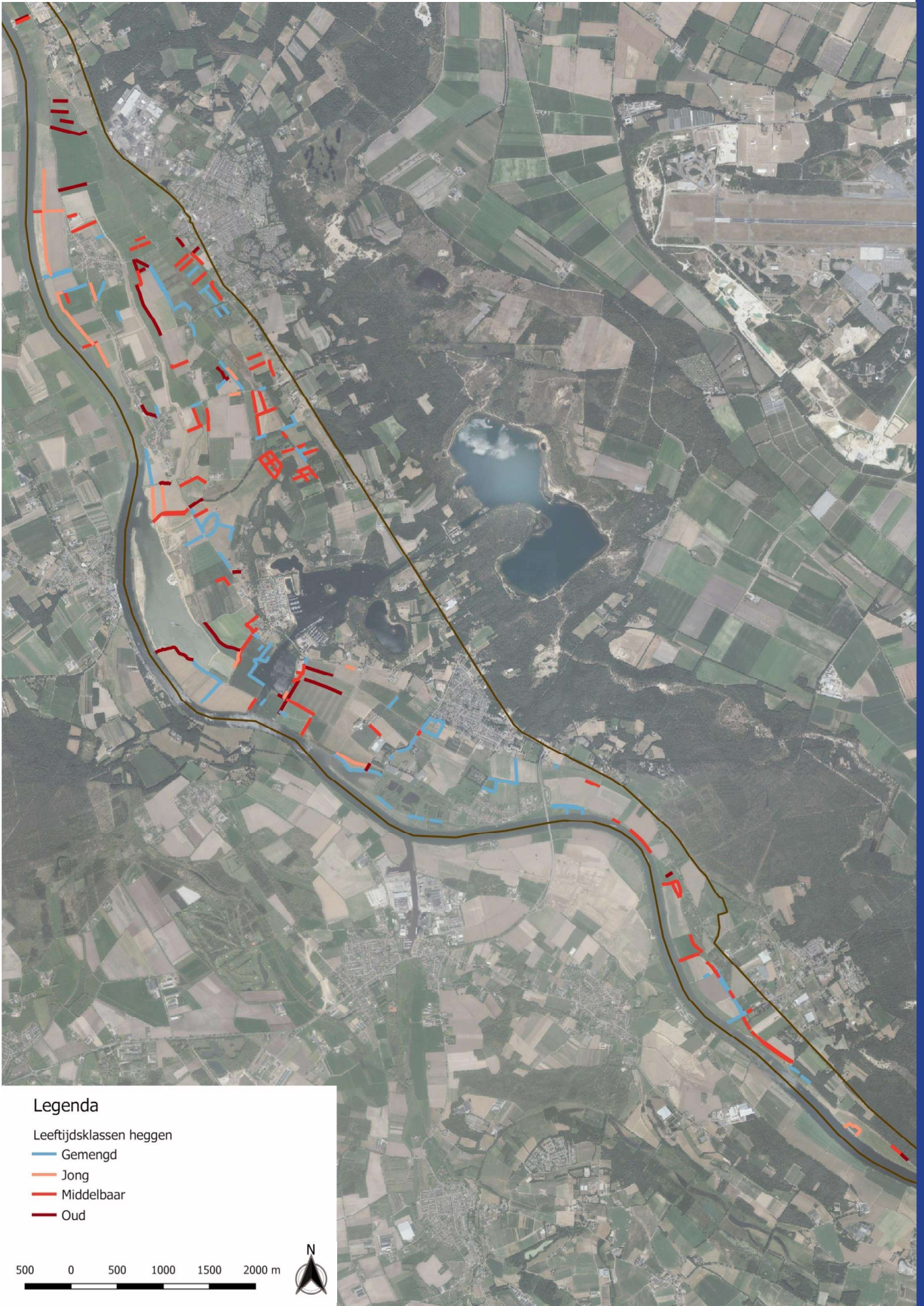
Het grootste deel van de heggen staat op kavelgrenzen die al op topografische kaarten van rond 1850 en 1900 staan aangegeven (zie kaart 3). In feite vormt het huidige netwerk aan heggen nog slechts een fractie van het fijnmazige netwerk aan heggen dat hier een eeuw geleden in de Maasuitwaarden te zien was. Het merendeel van de heggen is geroid in het kader van ruilverkaveling, landbouwontwikkeling, delfstofwinning en infrastructurele -en waterbouwkundige werken. Nog steeds verdwijnen er heggen. Oude heggen

Leeftijdsklasse	Totale lengte (m)	% van totale lengte	Locatie	Totale lengte (m) per locatie	% van totale lengte per locatie
Jong	5.774	9	Gennep	1.634	3
			Bergen	4.140	7
Gemengd	16.566	27	Gennep	6.577	11
			Bergen	9.989	16
Middelbaar	24.333	40	Gennep	11.060	18
			Bergen	13.273	22
Oud	14.588	24	Gennep	8.657	14
			Bergen	5.931	10
Totaal	61.261	100			

Tabel 3: Aantal en lengte aan heggen per leeftijdscategorie.

Kaart 2: Heggen naar leeftijdsklasse.

Ruilverkavelingsheg.

Oude soortenrijke struweelheg.

(met vlechtrelICTen en monumentale bomen) staan bijvoorbeeld op het punt om geroid te worden i.v.m. zandwinning vlakbij Maaspark Well. Minder in het oog springend is het geleidelijk verdwijnen van heggen langs landbouwpercelen als gevolg van bewust of onbewust slecht beheer. Bij de ruilverkaveling zijn ter (gedeeltelijke) compensatie nieuwe heggen geplant en naar vermoeden oude heggen ingeboet. Enkele van deze heggen zijn inmiddels alweer verdwenen. Bovengenoemde ontwikkeling waarbij oude heggen verdwijnen en jongere heggen niet de kans krijgen om oud te worden, zorgt ervoor dat een belangrijke eigenschap van het gebied, de ouderdom van het cultuurlandschap, vervaagd. Een positieve ontwikkeling is dat de afgelopen jaren ook enkele nieuwe heggen rond Bergen zijn aangeplant.

SPOREN VAN TRADITIONEEL HEGGENVLECHTEN

In een aantal (21) oude heggen zijn vlechtsporen gevonden. Dat wil zeggen dat aan de vorm van de takken nog te zien is dat deze heggen vroeger (waarschijnlijk 70 -100 jaar geleden voor het laatst) gevlochten zijn. Het betreft in de meeste gevallen vlechtsporen in meidoornstruiken (16), maar er

zijn er ook gevonden in Spaanse aak (3) en es (2). Vlechtsporen in essen ontwikkelen zich in de loop der tijd tot indrukwekkende horizontale takken. Een mooi voorbeeld is te zien in een rij monumentale essen aan de rand van Bergen. Het aantal van 21 vlechtsporen is waarschijnlijk een onderwaardering. Vooral in de dichte heggen worden de vlechtsporen door het blad aan het zicht onttrokken. De gevonden vlechtsporen illustreren het feit dat het vlechten vroeger onderdeel vormde van het beheer van de Maasheggen en onderstreept het cultuurhistorische karakter van de onderzochte (oude) heggen. De vlechtsporen komen wat vorm betreft overeen met die in de gemeente Boxmeer. Deze manier van heggenvlechten heeft later de naam Maasheggenstijl gekregen.

Geconstateerd is dat het merendeel van de vlechtsporen bestaat uit dode takken of er slecht aan toe is. Vermoedelijk komt dit door het gecombineerde effect van de hoge leeftijd van de struiken en de zware en intensieve wijze waarop veel heggen de laatste decennia worden onderhouden, waardoor veel oude meidoornstruiken met of zonder vlechtsporen in slechte staat verkeren.

VlechtrelICT es.

Vlechtrelict meidoorn.

TYPE HEGGEN

Heggen verschillen naast leeftijd ook in grootte, dat wil zeggen in breedte en hoogte. Er wordt een praktisch onderscheid gemaakt in twee hoofdtypen (tabel 4). Lage, smalle heggen, die veelal om de 1-3 jaar worden gesnoeid, worden 'knip-of scheerheggen' genoemd.

Hoge, breed uitgegroeide heggen, die veel minder vaak worden gesnoeid, worden 'struweelheggen' genoemd. Bij de struweelheggen is een onderscheid gemaakt tussen grote en kleine struweelheggen. Het verschil huist voornamelijk in de hoogte. Heggen hoger dan 3,5-4 meter zijn als grote struweelheg geclassificeerd. Echter is in het veld niet altijd goed zichtbaar met welke regelmaat de heggen worden gesnoeid hierdoor kan het voorkomen dat een deel

van de knip-of scheerheggen met forse scheuten is geclassificeerd als kleine struweelheg.

Nieuwe aanplant en restanten van heggen zijn niet in te delen binnen de twee hoofdtypen en zijn daarom als aparte categorie toegevoegd. 'Nieuwe aanplant' zijn jonge heggen welke de laatste 5 jaar zijn aangeplant en nog nooit zijn gesnoeid. 'Restanten' zijn verspreid in een rij staande struiken die ooit een gesloten heg hebben gevormd. De bedekkingsgraad van restanten is maximaal 20%. Dat wil zeggen dat de heg voor minimaal 80% uit gaten bestaat. Dit zijn ernstig vervallen heggen die door grondbewerking, intensief snoeien en drift van bestrijdingsmiddelen op weg zijn te verdwijnen.

Type	Aantal	Totale lengte (m)	% van totale lengte	Locatie	Totale lengte (m) per locatie
Knip- of scheerheg	111	12.381	20	Gennep	7.603
				Bergen	4.778
Struweelheg	333	43.952	72	Gennep	18.121
				Bergen	25.831
• Klein	(205)	(27.958)	(46)	Gennep	13.085
				Bergen	14.873
• Groot	(128)	(15.994)	(26)	Gennep	5.036
				Bergen	10.958
Restanten	18	2.919	5	Gennep	1.789
				Bergen	1.130
Nieuwe aanplant	8	2.009	3	Gennep	415
				Bergen	1.594
Totaal	470	61.261	100		

Tabel 4. Aantal en lengte aan heggentypen.

Struweelheg.

Nieuwe aanplant.

Knip- of scheerheg.

Struweelheg groot.

Struweelheg klein.

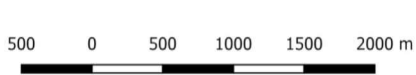
Kaart 3: Heggen naar beheertype.

Legenda

- Beheertypen
- Knip- of scheerheg
 - Restanten
 - Struweelheg

Ruwweg een kwart van de heggen wordt gevormd door grote struweelheggen. Kleine struweelheggen vormen bijna de helft van de heggen. Zoals eerder aangegeven is dit cijfer waarschijnlijk te hoog omdat stevig uitgegroeide knip- of scheerheggen als kleine struweelheg kunnen zijn aangeduid. Het aandeel knip- of scheerheggen ligt dan ook waarschijnlijk hoger dan de hier aangegeven 20%. De begrippen 'groot' en 'klein' zijn geen absolute maten omdat een heg groeit en de grootte niet alleen afhankelijk is van het beheertype (knip-of scheerheg, struweelheg met korte of lange snoeicyclus) maar ook van het moment in de snoeicyclus waarop geïnventariseerd is. Zorgwekkend is dat er minder nieuwe aanplant plaatsvindt in vergelijking tot wat er aan heggen(restanten) staat te verdwijnen door slecht beheer.

SOORTENSAMENSTELLING

In tabel 5 staan de houtige soorten genoemd die we in de heggen hebben aangetroffen. Daarbij is ook een waardering gegeven of een soort veel of weinig in heggen is aangetroffen. In totaal zijn 24 soorten genoteerd. Eénstijlige meidoorn is in tweederde van de heggen aanwezig en is daarmee de meest voorkomende soort. In die heggen is de éénstijlige meidoorn ook vrijwel altijd de dominante soort. Andere veel voorkomende soorten zijn sleedoorn, rode kornoelje, gewone es, vlier, hondsroos en kardinaalsmuts. In enkele heggen is veel wegedoorn aangetroffen.

De heggen in het projectgebied zijn, landelijk gezien, bijzonder soortenrijk. Meidoorn is de hoofdsoort wat past bij het cultuurhistorische beeld van veekerende heggen die gevlochten werden. Landelijk bijzondere

Soort		Voorkomen van soorten in heggen
<i>Acer campestre</i>	Veldesdoorn, Spaanse aak	***
<i>Alnus glutinosa</i>	Zwarte els	*
<i>Betula pendula</i>	Ruwe berk	*
<i>Carpinus betulus</i>	Haagbeuk	**
<i>Clematis vitalba</i>	Wilde clematis, bosrank	*
<i>Cornus sanguinea</i>	Rode kornoelje	***
<i>Corylus avellana</i>	Hazelaar	**
<i>Crataegus laevigata</i>	Tweestijlige meidoorn	*
<i>Crataegus monogyna</i>	Eenstijlige meidoorn	67%
<i>Euonymus europaeus</i>	Wilde kardinaalsmuts	***
<i>Fagus sylvatica</i>	Beuk	*
<i>Fraxinus excelsior</i>	Gewone es	**
<i>Populus x canadensis</i>	Canada populier	*
<i>Populus tremula</i>	Ratelpopulier	*
<i>Prunus avium</i>	Zoete kers	*
<i>Prunus serotina</i>	Amerikaanse vogelkers	*
<i>Prunus spinosa</i>	Sleedoorn	***
<i>Quercus robur</i>	Zomereik	**
<i>Rhamnus catharticus</i>	Wegedoorn	*
<i>Rosa canina</i>	Hondsroos	**
<i>Salix alba</i>	Schietwilg	*
<i>Sambucus nigra</i>	Gewone vlier	***
<i>Ulmus minor</i>	Veldiep	*
<i>Viburnum opulus</i>	Gelderse roos	**

Tabel 5: Soortensamenstelling van de geïnventariseerde heggen.
*: zo nu en dan; **: regelmatig; ***: veel voorkomend.

soorten die we hebben aangetroffen zijn wegedoorn, tweestijlige meidoorn en Spaanse aak. De rijke soortensamenstelling, de vele oude heggen en de gevonden vlechtsoren illustreren nog maar eens

Bloeiende haagbeuk.

dat het een oud heggenlandschap is dat zijn wortels heeft in het oorspronkelijke hardhoutoibos langs de Maas.

Bloeiende Gelderse roos.

Feest van insecten.

STAAT VAN DE HEGGEN

De staat van iedere individuele heg is in het veld beoordeeld. In deze paragraaf worden de belangrijkste bevindingen besproken aan de hand van een drietal criteria: 1) bedekkingsgraad, 2) conditie en 3) staat van onderhoud.

Bedekkingsraad

De bedekkingsraad is een belangrijk en direct meetbaar criterium om aan te geven hoe een heg er bij staat. De bedekkingsraad is aangeduid aan de hand van vijf klassen. De klasse geeft weer in welke mate een heg aaneengesloten is, oftewel in hoeverre is de heg bedekt met struiken of bestaat juist uit gaten.

Ongeveer de helft van de heggen is volledig gesloten in het plangebied (klasse 'gaaf'). In 40 procent van

de heggen beginnen gaten te ontstaan of de heggen vertonen al aanzienlijke gaten (klasse 'nagenoeg gaaf' en 'onderbroken'). De bedekkingsraad schetst hier echter nog een te rooskleurig beeld. Vlier neemt vaak een dominante plaats in wat een teken is dat de heg lange tijd slecht is beheerd en de staat van de heg verslechtert. Herstelmaatregelen dienen plaats te vinden om te voorkomen dat de heggen in verval raken en op termijn verdwijnen. Ten slotte is bijna 10 procent van de heggen in dusdanig slechte staat, dat duidelijk is dat er zelfs moeite wordt gedaan om de heggen weg te krijgen (klasse 'zwaar onderbroken' en 'nagenoeg verdwenen'). Wanneer er geen drastische maatregelen worden genomen en nieuwe inboet plaatsvindt, zullen de heggen vermoedelijk binnen enkele jaren verdwenen zijn.

Bedekkingsgraad	Totale lengte (m)	% van totale lengte	Locatie	Totale lengte (m) per locatie	% van totale lengte per locatie
<i>Gaaf</i>	31.601	52	<i>Gennep</i>	11.639	42
			<i>Bergen</i>	19.962	60
<i>Nagenoeg gaaf</i>	17.473	29	<i>Gennep</i>	9.615	34
			<i>Bergen</i>	7.858	24
<i>Onderbroken</i>	6.916	11	<i>Gennep</i>	3.933	14
			<i>Bergen</i>	2.983	9
<i>Zwaar onderbroken</i>	2.626	4	<i>Gennep</i>	1.184	4
			<i>Bergen</i>	1.442	4
<i>Nagenoeg verdwenen</i>	2.645	4	<i>Gennep</i>	1.557	6
			<i>Bergen</i>	1.088	3
Totaal	61.261	100			

Tabel 6. Indeling van de geïnventariseerde heggen naar bedekkingsgraad.

Op weg naar het einde.

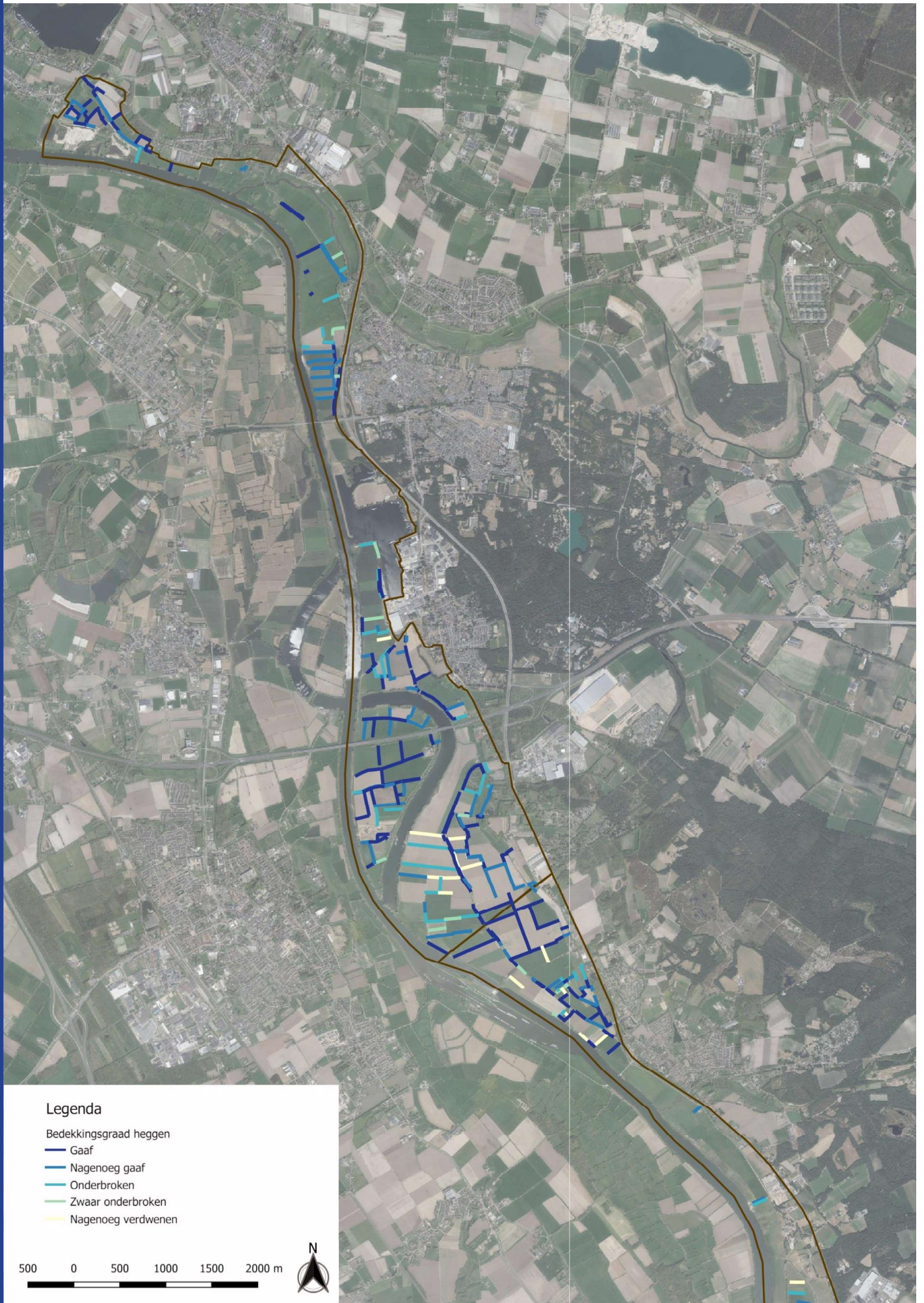

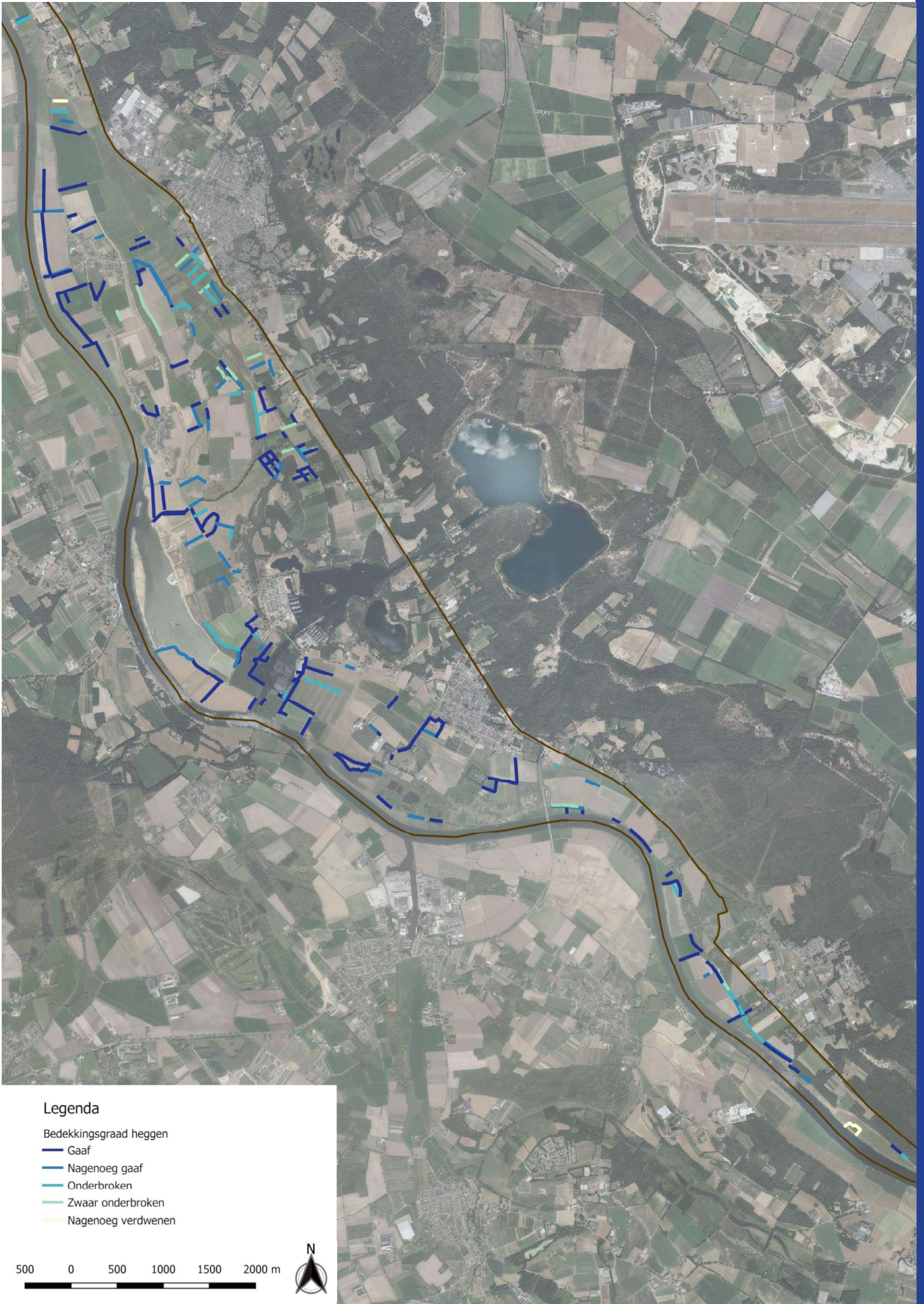
Aaneengesloten heg.

Heg met veel gaten.

Kaart 4: Heggen naar bedekkingsgraad.

Conditie

De oude meidoornstruiken in het projectgebied zijn er opvallend slecht aan toe. In veel gevallen zijn de oude meidoornstammen dood of is hun vitaliteit minimaal. De meidoorn is in de oudere heggen vaak verdrongen. Dit is in het projectgebied veel sterker het geval dan in de Brabantse Maasheggen. Soms is sleedoorn de dominante soort geworden en heeft de heg ook sterk de neiging breder te worden doordat

sleedoorn zijdelings op haar wortels uitloopt en zich zo verspreidt. Veel oude heggen zijn er zo slecht aan toe dat ze vol gaten zitten. Vlieren grijpen dan de kans om in deze heggen sterk uit te groeien en verdrukken hiermee de meidoorn. In een aantal gevallen waar sprake is van slecht beheer nemen rode kornoelje en kardinaalsmuts een prominente plaats in. Tabel 7 geeft de resultaten weer.

Conditie	Totale lengte (m)	% van totale lengte	Locatie	Totale lengte (m) per locatie	% van totale lengte per locatie
Goed	38.360	63	Gennep	13.152	47
			Bergen	25.208	76
Matig	15.085	25	Gennep	9.038	32
			Bergen	6.047	18
Slecht	7.816	13	Gennep	5.738	21
			Bergen	2.078	6
Totaal	61.261	100			

Tabel 7. Conditie van de heggen.

Dode meidoornstronk omgeven door rode kornoelje.

Staat van onderhoud

In het veld is de staat van onderhoud van de heggen beoordeeld. Alhoewel het een momentopname betreft, geeft het een redelijk beeld van de kwaliteit van het gevoerde onderhoud van de afgelopen jaren. Tabel 8 geeft de resultaten weer.

Overigens staan er langs akkers en weilanden ook prachtige struweelheggen en fors uitlopende, dichte, lagere heggen. Ondanks de goede staat brengt dit ook zorgen met zich mee. Ten eerste is niet duidelijk hoe het onderhoud van deze heggen er de komende jaren uit zal zien en met welke frequentie

Staat van onderhoud	Totale lengte (m)	% van totale lengte	Locatie	Totale lengte (m) per locatie	% van totale lengte per locatie
Goed	27.169	44	Gennep	9.478	34
			Bergen	17.718	53
Matig	23.143	38	Gennep	11.422	41
			Bergen	11.721	35
Slecht	10.922	18	Gennep	7.028	25
			Bergen	3.894	12
Totaal	61.261	100			

Tabel 8. Staat van onderhoud van de heggen.

Het algemene beeld is dat de heggen langs de wegen goed worden onderhouden. Dit staat in schril contrast met veel heggen langs weilanden en akkers. Langs de wegen zouden enkele heggen nog wel iets ruimer mogen worden gesnoeid. Voor wat betreft de heggen langs weilanden en akkers geldt vooral dat onjuist snoeien, het strak op een heg ploegen en het bespuiten van de hegranden (inclusief laaghangende takken) een duurzame instandhouding van de heggen ernstig bedreigt.

dit plaatsvindt. Recent gesnoeide heggen zijn vaak met een klepelmaaier gesnoeid wat ernstige beschadigingen van struiken en jonge bomen tot gevolg heeft. Sommige ruilverkavelingsheggen die lang niet of nimmer gesnoeid zijn, zijn uitgegroeid tot bomenrijen. Het is de vraag of hiervoor een onderhoudsplan bestaat. Indien deze heggen zullen worden gesnoeid, is de kans groot dat dit met een boomtang gebeurt (alles wijst er op dat dit met vergelijkbare heggen eerder gebeurd is), wat een desastreus effect op de heggen kan hebben. Er is dus veel aan gelegen om voor alle heggen een onderhoudsplan uit te werken.

Dode meidoornstruiken.

Door sleedoorn overgenomen oude meidoornheg.

Door vlier gedomineerde oude heg.

Tot op de voet van de heg geploegd.

Knip-of scheerheg recent gesnoeid.

Spuitschade in de rand van een heg.

Geklepde heg.

Door het intensieve landgebruik van tegenwoordig komen er maar weinig bijzondere soorten voor in de zoom van de heggen.

BIJZONDERE PLANTEN IN DE HEGRANDEN

Tijdens de inventarisatie is gelet op de aanwezigheid van bijzondere plantensoorten.

Er zijn vrijwel geen bijzondere planten langs de heggen waargenomen. Wel zijn zeer sporadisch planten zoals Vogelmelk, Agrinomie, Echte sleutelbloem en Gevlekte aronskelk aangetroffen. In alle gevallen werden deze planten aangetroffen in randen van struweelheggen met extensieve begrazing of hooilandbeheer op terreinen van het Limburgs Landschap.

Sleutelbloem.

Bomen

In de Maasheggen staan traditioneel veel bomen in de heggen, overstaanders genaamd. Ze zijn beeldbepalend en verhogen de ecologische waarde van het gebied. Alle bomen in het projectgebied zijn geïnventariseerd met uitzondering van de bomenrijen zonder struiklaag, of solitaire bomen die waarschijnlijk nimmer onderdeel van een heg hebben uitgemaakt.

Op kaart 5 zijn de geïnventariseerde bomen, 769 in getal, weergegeven. Ruwweg wordt in het projectgebied, de heggen en bomen langs wegen buiten beschouwing gelaten, 1 boom per 80 meter heg aangetroffen. Dit is niet weinig maar voor het Maasheggengebied, waar voor een goed bomenbestand van 1 boom per 50 meter heg wordt uitgegaan, aan de lage kant.

Achtereenvolgens worden hieronder de leeftijd, diameter op borsthoogte, soort, beheervorm en de staat van de geïnventariseerde bomen besproken.

LEEFTIJD

De bomen zijn ingedeeld in drie leeftijdsklassen: jong (<20 jaar), middelbaar (20-50 jaar) en oud (>50 jaar). Dit is gebaseerd op een op het oog gemaakte inschatting die rekening houdt met de stamomtrek, soort en beheervorm. Op kaart 7 is de ruimtelijke verdeling van de drie leeftijdsklassen te zien. In tabel 9 zijn de aantallen per leeftijdsklasse aangegeven.

Het aantal bomen in de leeftijdsklasse jong is betrekkelijk laag. Om een bomenbestand goed op peil houden, dienen er minimaal eens in de 10 jaar nieuwe bomen aangeplant te worden.

Boom (es)- jong.

Boom (es) - middelbaar.

Leeftijdsklasse	Totale aantal	% van totale aantal	Locatie	Totale aantal per locatie	% van totale aantal per locatie
<i>Jong</i>	56	7	<i>Gennep</i>	30	4
			<i>Bergen</i>	26	3
<i>Middelbaar</i>	336	44	<i>Gennep</i>	98	13
			<i>Bergen</i>	238	31
<i>Oud</i>	337	49	<i>Gennep</i>	91	12
			<i>Bergen</i>	286	37
Totaal	769	100			

Tabel 9. Aantal bomen per leeftijdsklasse.

Boom (eik) – oud.

Kaart 5: Bomen naar leeftijdsklasse.

DIAMETER

De diameter op borsthoogte (dbh) is een maat die de dikte van een boom aangeeft. Borsthoogte wordt gesteld op ongeveer 1,3 meter hoogte. In tabel 10

zijn de aantallen bomen per klasse aangegeven. De verdeling bevestigt het beeld dat er de afgelopen decennia onvoldoende verjonging van het bomenbestand heeft plaatsgevonden.

Stamdiameter	Totale aantal	% van totale aantal	Locatie	Totale aantal per locatie	% van totale aantal per locatie
1 - 20	70	9	Gennep	50	7
			Bergen	20	3
20 - 40	207	27	Gennep	40	5
			Bergen	167	22
40 - 60	178	23	Gennep	47	6
			Bergen	131	17
60 - 80	91	12	Gennep	27	4
			Bergen	64	8
80 - 100	90	12	Gennep	24	3
			Bergen	66	9
100 - 120	64	8	Gennep	9	1
			Bergen	55	7
> 120	69	9	Gennep	22	3
			Bergen	47	6
Totaal	769	100			

Tabel 10. Indeling van de geïnventariseerde bomen naar stamdiameter

SOORTEN

In tabel 11 zijn de 12 boomsoorten opgesomd die in het projectgebied in heggen of als solitaire bomen zijn aangetroffen¹, de categorie Diverse niet meegerekend. De bomen langs de wegen, die overigens voor het overgrote deel uit essen bestaan, zijn niet meegenomen

De meest voorkomende soorten in het projectgebied zijn de gewone es en de zomereik die samen 71% van de geïnventariseerde bomen uitmaken. Gewone es en zomereik zijn bomen die veel in de uiterwaarden

van de Nederlandse rivieren voorkomen². Het aandeel van Spaanse aak is opvallend hoog. Dit komt mede doordat er in de zogenaamde ruilverkavelingsheggen veel Spaanse aak is opgenomen, die in de niet gesnoeide heggen tot bomen zijn uitgegroeid. Van de 769 geïnventariseerde bomen staat circa 10% solitair. In veel gevallen gaat het hier overigens wel over bomen die vroeger in een heg hebben gestaan maar waarvan de heg gerooid is.

Soort		Aantal	%
<i>Acer campestre</i>	Spaanse aak	116	15
<i>Acer pseudoplatanus</i>	Gewone esdoorn	6	1
<i>Alnus glutinosa</i>	Zwarte els	2	0,3
<i>Carpinus betulus</i>	Haagbeuk	17	2
<i>Fraxinus excelsior</i>	Gewone es	367	47
<i>Populus canadensis</i>	Canadese populier	12	2
<i>Prunus avium</i>	Zoete kers	2	0,3
<i>Prunus serotina</i>	Amerikaanse vogelkers	5	1
<i>Quercus robur</i>	Zomereik	183	24
<i>Salix alba</i>	Schietwilg	39	5
<i>Tilia cordata</i>	Winterlinde	2	0,3
<i>Ulmus minor</i>	Veldiep	7	1
Diverse		11	1
Totaal		769	100

Tabel 11: Soorten bomen die in het projectgebied zijn aangetroffen.

¹Sommige geïnventariseerde soorten struiken kunnen uitgroeien tot bomen, maar hier wordt enkel melding gemaakt van soorten die als boom in het projectgebied voorkomen. Soorten waarvan slechts 1 exemplaar is aangetroffen zijn onder Diverse geplaatst.

Solitaire essen die ooit onderdeel uitmaakten van een heg.

Oude heg met vlechtrelicten en 2 oude bomen.

BEHEERVORM

De bomen zijn ingedeeld in drie beheervormen: opgaande boom, knoboom en hakhoutstoof. In tabel 12 zijn de aantallen per beheervorm aangegeven. Opvallend is het relatief lage aandeel knobomen. Hierbij dient wel te worden opgemerkt dat niet altijd vast te stellen is of het bij oude bomen om een opgaande dan wel ooit geknotte boom gaat. De knobomen zijn hier waarschijnlijk ondergewaardeerd. Een aantal bomen is ooit bij de grond afgezet (hakhout).

Beheervorm	Aantal
<i>Hakhoutstoof</i>	60
<i>Knot</i>	74
<i>Opgaand</i>	635
Totaal	769

Tabel 12: Aantal bomen per beheervorm.

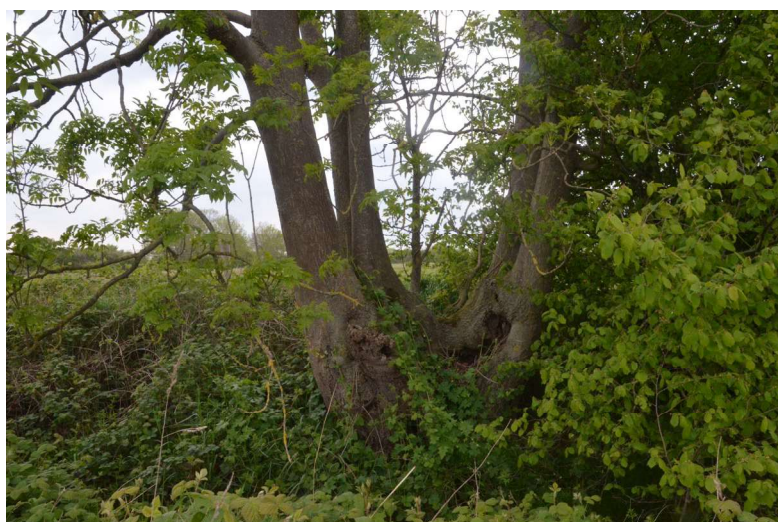
Het valt op dat een groot aantal knobomen en hakhoutstoven al lang niet meer beheerd zijn. Een deel van de knobomen is inmiddels oud en lang niet geknot, waardoor het beter is om deze bomen niet meer te knotten. Het risico op sterfte is groot, waardoor ze voortaan beter als opgaande bomen beheert kunnen worden.

Knoteik die niet meer geknot moet worden.

Essenhakhout.

Essenhakhoutstoof die beter niet meer gekapt kan worden.

STAAT VAN DE BOMEN

De staat van onderhoud van bomen langs de wegen is over het algemeen goed. Voor de geïnventariseerde bomen, die tussen landbouwpercelen of als solitaire bomen in het veld staan, is de staat van onderhoud wisselend. Veel bomen hebben het moeilijk om een of een combinatie van redenen. Groot probleem is de grondbewerking tot dicht bij de voet van de heg waardoor boomwortels doorgesneden of beschadigd raken. Doordat de heggen en begeleidende kruidenranden smal zijn, worden opgaande bomen ook nog hoog opgekroond om er met machines onderdoor te kunnen rijden. Dit opkronen gebeurt niet altijd op een goede manier waardoor schade aan bomen ontstaat en ze gevoeliger kunnen worden voor infecties en inrotten van de stam. Enkele van de prachtigste bomen worden direct bedreigd door vee dat de bast aanvreet en de wortels vertrapt. Bij solitaire bomen in een akker of weiland zijn deze bedreigingen nog intenser. Op diverse locaties is ook schade aan bomen door landbouwmachines geconstateerd.

Ernstige beschadigingen door vee.

Heg en bomen niet beschermd tegen hoge veedruk.

Opvallend is dat er in het projectgebied nauwelijks nog sprake is van het knotten van bomen. Een aantal, vooral oude knotbomen is zo lang niet meer geknot dat het niet verstandig is ze alsnog te knotten. Knoteiken en knotessen kunnen prima voortaan als opgaande bomen beheerd worden. Nadeel is wel dat bij bomen die tussen weilanden en akkers gelegen zijn dit weer eerder tot problemen met overhangende takken kan leiden. Knotten is anderzijds voor oude essen en eiken met achterstallig onderhoud geen optie meer.

Spuitschade.

Prachtige solitaire eik krijgt zo geen kans om heel oud te worden.

In het projectgebied komen tevens twee grote bedreigingen voor die niet met onderhoud hebben te maken. In het hele gebied is te zien dat de essen, jong en oud, sterk te lijden hebben van de essentaksterfte. Vooralsnog is er geen remedie tegen deze schimmelaantasting. De hoop is dat er resistente exemplaren gevonden zullen worden. Het gevolg van de ziekte is dat veel essen dood zullen gaan. Dit leidt onherroepelijk tot een kaalslag aangezien de helft van de geïnventariseerde bomen essen zijn en bovendien de bomenrijen langs de wegen in het gebied ook voornamelijk uit essen bestaan.

Ten tweede worden bomen, waaronder monumentale exemplaren langs een beekloop ten zuiden van het dorp Aijen, bedreigd door ontgravingen en werkzaamheden in het kader van Maaswerken.

Verbrande boomstronken.

3.3 CONCLUSIES

Met ruim 60 km aan heggen en bijna 800 bomen, de meeste bomen langs de wegen niet meegerekend, zijn de maasheggen nog altijd beeldbepalend voor het Maasdal. Op een aantal locaties is nog sprake van een uitgebreid netwerk van heggen. De verschillen binnen het projectgebied zijn groot. Waar sprake is van recreatieve bebouwing, industrie en ontgrondingen zijn heggen grotendeels verdwenen. Op locaties waar natuurontwikkeling prioriteit heeft, worden ook weinig heggen aangetroffen.

De heggen zijn in veel gevallen soortenrijk. Dit geldt voor de oude heggen die hun wortels hebben in de oude oobossen, maar ook voor veel heggen die naar aanleiding van de ruilverkaveling zijn aangelegd. De soortensamenstelling, met name de verhouding tussen soorten, van deze heggen wijkt af van de oude heggen. Het hoge percentage boomvormers in deze heggen heeft tot gevolg dat uitgroeiende heggen zich tot bomenrijen ontwikkelen. Dit vraagt om nadere bezinning over het beheer van deze

'heggen'. In de oude heggen komen enkele landelijke bijzondere soorten voor zoals Spaanse aak en wegedoorn. In de ruilverkavelingsheggen is Spaanse aak overigens een zeer veelvoorkomende soort.

Essen maken vrijwel de helft uit van het geïnventariseerde bomenbestand. In het hele projectgebied komen fantastisch mooie oude eiken, essen en Spaanse aken voor. Sommige opgaand, andere in een ver verleden nog beheerd als knobomen. De dichtheid aan bomen afgezet tegen de lengte aan heggen is met 1 boom/80 meter (daarbij solitaire bomen inbegrepen) betrekkelijk laag. Er vindt vrijwel geen verjonging van bomen plaats.

In de oude heggen zijn op diverse plaatsen sporen van oud vlechtwerk gevonden. Deze komen qua vorm overeen met wat in de Brabantse Maasheggen gevonden is. De meeste vlechtsporen zitten overigens aan struiken die nog maar weinig vitaal, dan wel dood zijn.

Heg met overstaanders.

Dode es.

Kaal landschap langs de Maas.

Kleinschalig heggenlandschap.

De kruidenranden langs heggen zijn veelal smal en hebben te maken met drift van bestrijdingsmiddelen. Slechts op enkele plekken zijn bijzondere planten zoals vogelmelk, agrinomie, echte sleutelbloem en gevlekte aronskelk langs een heg aangetroffen.

Het onderhoud van heggen en bomen langs de wegen is over het algemeen goed, hoewel ze hier en daar wel iets ruimer gesnoeid zouden mogen worden. Dit staat in schril contrast met veel heggen langs weilanden en akkers. Heggen en bomen hebben te maken met grondbewerking tot dicht op de voet van de heg (of solitaire boom) en de gevolgen van drift van bestrijdingsmiddelen. In een aantal weilanden met prachtige oude bomen worden deze beschadigd, in sommige gevallen zeer ernstig, door vraat van vee (vooral Spaanse aken) en het vertrappen van de wortels en verdichting van de grond rond de stam. Het opkronen van opgaande bomen om de doorgang van machines niet te belemmeren leidt soms tot het onzorgvuldig afzagen van takken.

Aan veel heggen valt af te leiden dat er bij het snoeienvoornamelijk gebruik wordt gemaakt van klepelmaaiers. Dit heeft bij ingrijpend gebruik ervan geleid tot grote schade aan struiken maar ook aan bomen. Jonge bomen krijgen hierdoor ook geen kans zich te ontwikkelen. Opvallend is dat meidoornstruiken in oude heggen in veel gevallen er slecht aan toe zijn. Talrijk zijn de heggen waarin de meeste oude meidoornstruiken dood zijn dan wel niet langer vitaal zijn. Het aantal heggen met een hoog percentage gaten is eveneens groot. In veel heggen in verval is de ruimte ingenomen door vlier. Bij enkele heggen is het 'onderhoud' dusdanig slecht, waardoor geconstateerd moet worden dat het doel is om ze te laten verdwijnen.

Er dient ook opgemerkt te worden dat er heggen zijn die er vol en mooi bij staan (ook al zijn de kruidenranden ook daar smal). Dit zijn heggen die niet gesnoeid worden (bomenrijen met ondergroei, grote struwelen) en lagere struweelheggen (mogelijk knip- of scheerheggen) die enige tijd niet gesnoeid

Soortenrijke oude heg.

zijn. Echter schuilt er onzekerheid in de wijze waarop deze heggen de eerstvolgende keer gesnoeid zullen worden.

Het bomenbestand wordt geteisterd door essentaksterfte waartegen (nog) geen remedie bestaat. Veel essen zijn min of meer ernstig aangetast en ook dode essen zijn we tegengekomen. De essentaksterfte zal zonder maatregelen zeer waarschijnlijk tot kaalslag leiden.

Het is een trieste constatering dat ontgrondingen aan het heggenlandschap vreten. Enkele waardevolle oude heggen met imposante bomen worden bedreigd waarbij de vraag rijst of het belang van deze landschapselementen (landschappelijk, biodiversiteit, genenbronnen) wel is afgewogen.

Essenstoven.

Goed gesnoeide heg.

Zo komt een heg aan zijn einde.

Spaanse aak beschadigd door slecht beheer.

Spaanse aak als boom.

Overstaanders in heg.

Kleinschalig heggenlandschap nabij Afferden.

Door de droogte zijn de oude kavelgrenzen waar ooit heggen op stonden weer zichtbaar geworden. Locatie de Kamp.

4

Streefbeeld

Het streefbeeld visualiseert hoe het Limburgse Maasheggengebied er in de toekomst uit kan zien, wanneer de juiste beleidskeuzes worden gemaakt en een aantal 'dilemma's' wordt overbrugd. Het schetst de ontwikkelingsrichting voor het gebied voor de middellange termijn; de stip op de horizon. Een Maasheggenlandschap dat tezamen met het Brabantse deel UNESCO-waardig is, waarbij natuur, landbouw en recreatie zijn verweven en elkaar versterken.

Het streefbeeld is richtinggevend, waarbij de weg richting het einddoel nog niet geheel vaststaat. Het betreft dan ook absoluut geen landinrichtingsplan, maar de ingetekende heggen schetsen een beeld op welke locaties herstel en verdichting van Maasheggen gewenst is en welke schaalgrootte hierbij past.

Het streefbeeld dient als inspiratie en als landschappelijk toetsingskader. Het schetst de benodigde ingrepen om de gewenste ruimtelijke structuur te realiseren en biedt een kader waartegen ruimtelijke ontwikkelingen en beleidskeuzes kunnen worden afgewogen. Drastisch afwijken van het streefbeeld, door bijvoorbeeld grote conflicterende beleidskeuzes te maken, zal serieus maasheggenherstel aan de Limburgse kant onmogelijk maken. Al wat dan nog rest is te versnipperd en gehavend om voor Maasheggenlandschap door te gaan.

4.1 UITGANGSPUNTEN STREEFBEELD

Bij het ontwerp van het streefbeeld is rekening gehouden met een aantal uitgangspunten om te bepalen op welke schaal en op welke locaties het Maasheggengebied het beste ontwikkeld kan worden.

LANDSCHAPPELIJK RAAMWERK

Door middel van de veldinventarisatie is inzichtelijk geworden op welke locaties nog restanten van het oorspronkelijke Maasheggennetwerk aanwezig zijn. Door de aanwezige Maasheggen op te knappen en weer met elkaar te verbinden kan er snel en efficiënt een netwerk van heggen worden gerealiseerd. De bestaande heggenstructuur vormt dan ook de basis van het streefbeeld..

CULTUURHISTORISCH RAAMWERK

Een aanzienlijk deel van de huidige heggen staat nog op kavelgrenzen die al op de vroegste topografische kaarten staan en door de eeuwen heen nauwelijks van plek zijn gewisseld. Met het aanwijzen van gewenste locaties ten behoeve van nieuwe aanleg van Maasheggen houdt het streefbeeld rekening met het cultuurhistorisch raamwerk van heggen. Locaties waar in het verleden een fijnmazig patroon van heggen voorkwam, hebben de voorkeur voor maasheggenherstel boven locaties die opener waren. Tevens is op de eerst genoemde locaties het landschappelijk raamwerk vaak nog (deels) aanwezig. Echter het terugbrengen van Maasheggen op historische kavelgrenzen is geen doel op zich, maar gewenst op locaties die hiervoor mogelijkheden bieden. Zoals op gronden van terreinbeheerders en gebieden waar in het kader van rivierveiligheid gebiedsdynamiek gaat plaatsvinden. Het beplanten van kavelgrenzen waar vroeger oorspronkelijk geen heggen stonden is niet uitgesloten, immers ook in de 21ste eeuw kan nieuwe cultuurhistorie worden toegevoegd met als reden het bevorderen van de landschappelijke aantrekkingskracht en biodiversiteit van het gebied.

Geïsoleerd liggende heg. In de toekomst moeten de heggen weer een aaneengesloten netwerk gaan vormen.

In de toekomst moet en de Maas weer het middelpunt van het heggenlandschap vormen.

ROBUUST EN AANEENGESLOTEN

Er wordt gekeken naar gebieden die potentie hebben om te ontwikkelen tot een maasheggenlandschap van voldoende schaalgrootte. Het Maasheggenlandschap zal dusdanig hersteld moeten worden dat er sprake is van een landschap met voldoende 'body', zodat de schoonheid en rijkdom van het gebied weer terugkeren. Gebieden van voldoende omvang gekenmerkt door een aaneengesloten structuur van heggen zijn essentieel om de ontwikkeling van biodiversiteit en de landschappelijke beleving voldoende te kunnen garanderen. Liever grote aaneengesloten gebieden dan overal restanten Maasheggen die niet met elkaar verbonden zijn.

MAASTERASSEN

De aanwezige hoogteverschillen in het landschap, ontstaan onder invloed van de rivier vormen een uniek landschap van terrasranden, dekzandruggen en rivierduinen. Echter de leesbaarheid van dit landschap is grotendeels verdwenen. Bebouwing, industrieterreinen, ontgrondingen en infrastructuur tasten de overgangen van de hogere gronden naar het laaggelegen Maasdal aan. Op een enkele locatie zijn de oorspronkelijke terrassen nog redelijk ongeschonden. Herstel van Maasheggen aangrenzend aan deze terrassen is gewenst om de landschappelijke beleving te optimaliseren. De beleving van hoog-, midden- en laagterras ongestoord door het landschap is inmiddels niet meer mogelijk.

MAAS ALS SLAGADER

Vanouds werd de Maas aan weerszijde omgeven door een mozaïek van heggen. Momenteel bestaat enkel aan de Brabantse zijde de mogelijkheid om het ooit zo omvangrijke heggennetwerk te beleven. Gezocht is naar geschikte ontwikkellocaties, die potentie hebben om de Limburgse en Brabantse Maasheggen weer als vanouds in een geheel met de Maas als middelpunt te kunnen beleven.

ZICHTLOCATIES

Om de omvang van het gebied als voorbijganger of bezoeker goed te kunnen ervaren is het belangrijk om herstel aan bestaande zichtlocaties te koppelen. Natuurlijke hoogteverschillen in het landschap, maar ook dijken, viaducten en bruggen en de veerponten bieden mogelijkheden om over het netwerk van heggen heen te kunnen kijken. Herstel rondom deze locaties zorgt ervoor dat de waarde van dit unieke cultuurlandschap zichtbaar wordt en de voorbijganger bewust is dat hij een UNESCO-waardig gebied passeert.

LANDBOUWKUNDIG GEBRUIK

Voor de gangbare landbouw is de historische kavelgrootte te klein. Met het ontwerp van het streefbeeld wordt rekening gehouden met de moderne schaalgrootte die de huidige landbouw aan de perceelgrootte stelt.

Kaart 6: Uitgangspunten streefbeeld: cultuurhistorisch raamwerk.

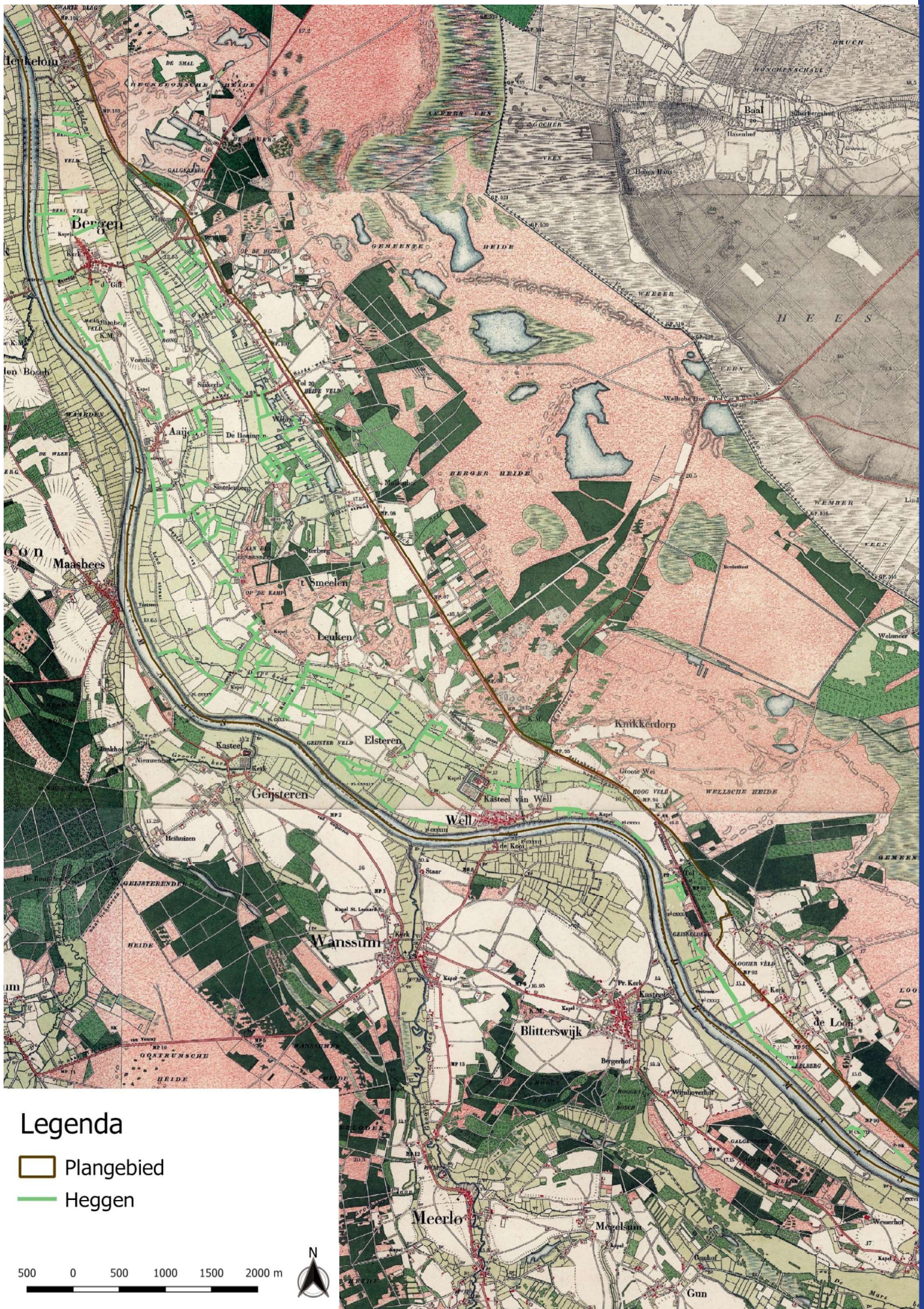

Legenda

- Plangebied
- Heggen

500 0 500 1000 1500 2000 m

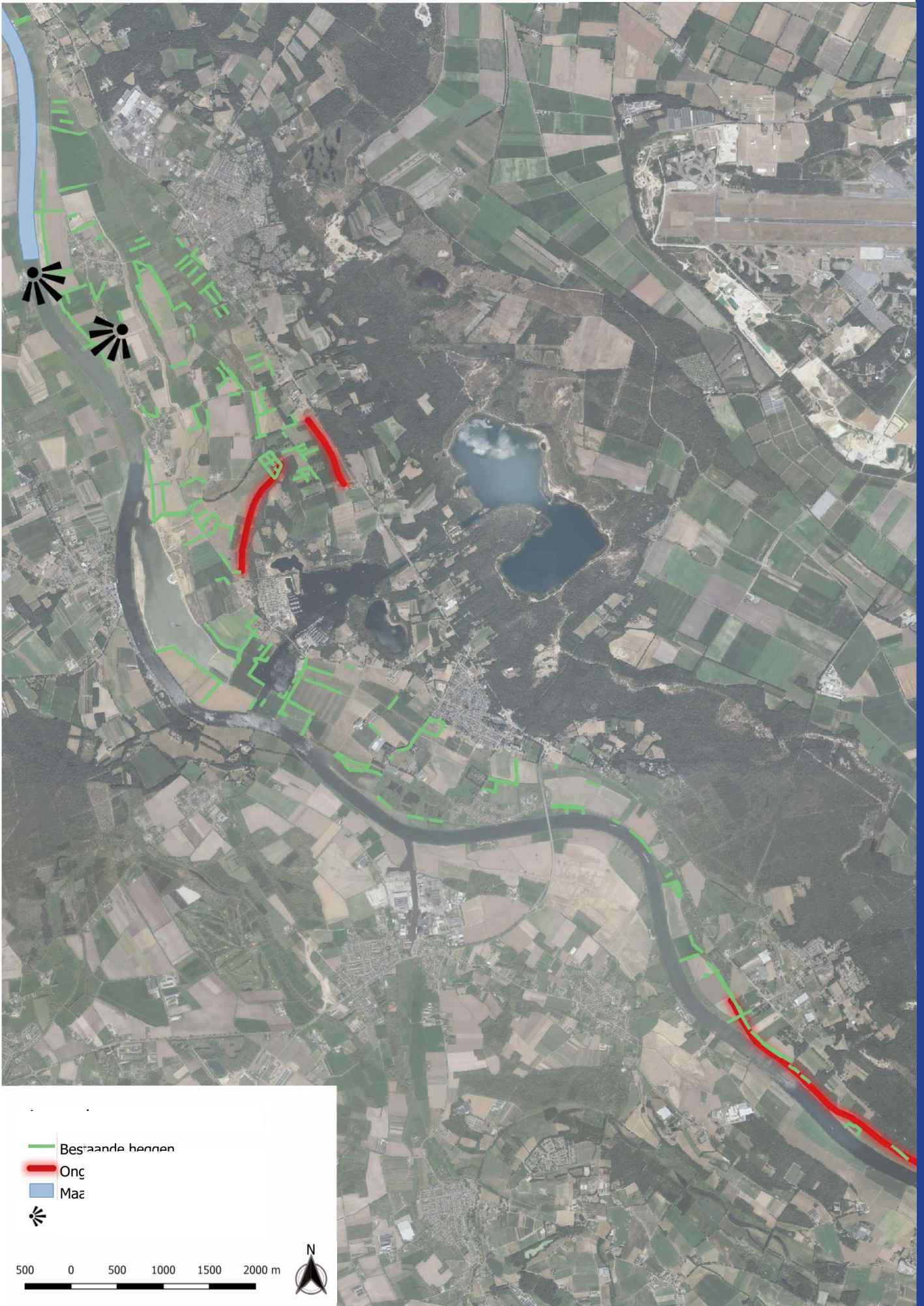
Legenda

- Plangebied
- Heggen

500 0 500 1000 1500 2000 m

4.2 RUIMTELIJKE INRICHTINGSCONCEPT STREEFBEELD

Op basis van een gebiedsstudie en rekening houdend met de genoemde uitgangspunten is het inrichtingsconcept tot stand gekomen. Gezien de slechte staat van het Limburgse Maasheggenlandschap ligt er een grote herstelopgave om te komen tot een Unesco-waardig landschap. In het streefbeeld is daarom gekozen om specifiek te focussen op herstel van 5 A-locaties en in de overige gebieden het principe van 'verbindende

heggen' toe te passen.

5 'A-LOCATIES'

Er zijn 5 A-locaties die de potentie hebben om zich te ontwikkelen tot een aaneengesloten heggennetwerk van enige omvang. Deze locaties (zie hoofdstuk 4.3) moeten de parels worden van het Limburgse Maasheggenlandschap. Hier kunnen bezoekers de schoonheid ervaren zonder omgeven te zijn door veel storende elementen in het landschap en zich voorstellen hoe het uitgestrekte fijnmazige netwerk van heggen ooit in het gehele Maasdal aanwezig

was. De locaties lenen zich het meest voor herstel op basis van de eerder genoemde uitgangspunten. Herstel van deze locaties heeft dan ook prioriteit.

'VERBINDENDE HEGGEN'

Buiten de 'A-locaties' zal veelal een ruimmazig patroon van verbindende heggen worden ontwikkeld. Hiermee worden A-locaties met elkaar verbonden en ontstaat er een aaneengesloten netwerk van heggen in het Maasdal. Dit is uitermate belangrijk om de uniformiteit van het gebied te versterken.

In het gehele Maasdal worden heggen weer zichtbaar, waardoor de Maasheggen weer als gebied herkenbaar wordt en niet langer bestaat uit een onsamenhangend geheel van losse snippers groen.

Tevens zorgen de verbindende heggen ervoor dat flora en fauna zich weer door het gehele Maasdal kunnen verspreiden.

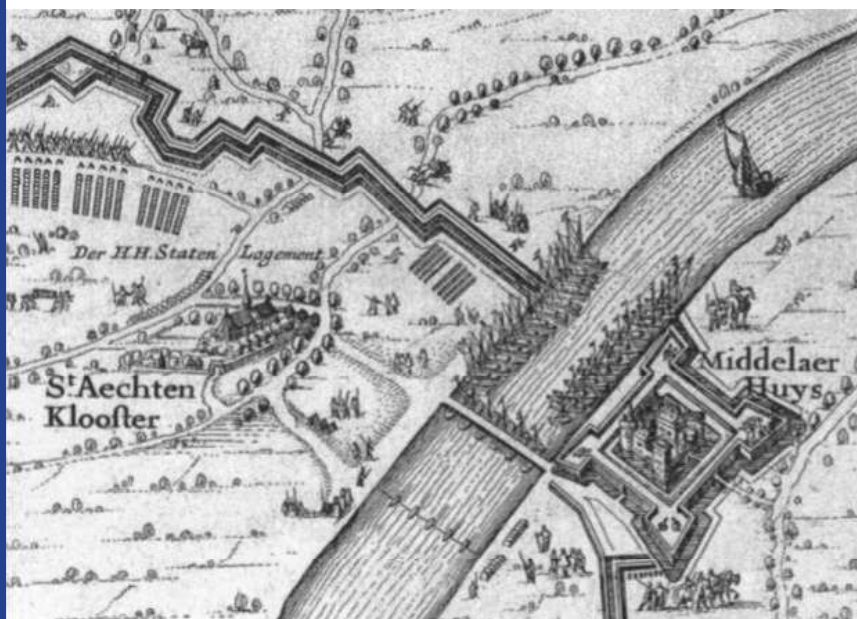
Kaart 8: Ruimtelijke inrichtingsconcept streefbeeld.

4.3 A-LOCATIES

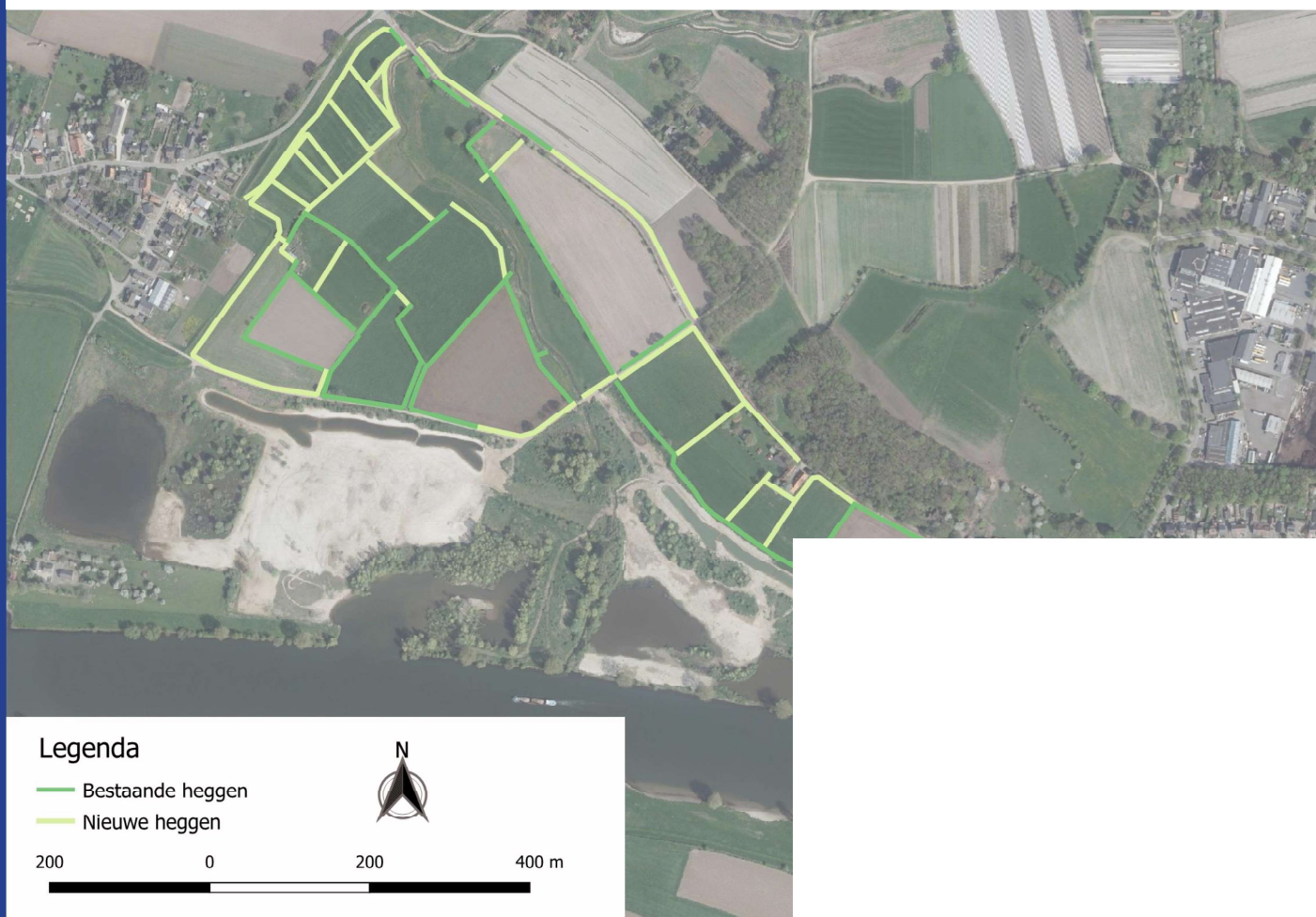
MAASHEGGEN TIELEBEEKDAL

Aangrenzend aan de Tielebeek liggen nog enkele Maasheggen die in goede staat verkeren. Wanneer de overige percelen gelegen in dit gebied nog omzoomd worden met heggen ontstaat er een uiterst

fraai beekdal. Draagvlak onder grondgebruikers om deel te nemen aan maasheggenherstel wordt in dit gebied hoog ingeschat, omdat veel landbouwgrond hobbymatig/particulier in gebruik is. Vanuit de dijk in Middelaar kijkt men bovendien prachtig uit over dit gebied.

Het Tielebeekdal is gelegen in het noordelijkste deel van het Plangebied; ten zuiden van Huys te Middelaar en tegenover het aan de Brabantse zijde gelegen Klooster van Sint Agatha.

Huidige situatie.

Visualisatie.

MAASHEGGENFRONT GENNEP

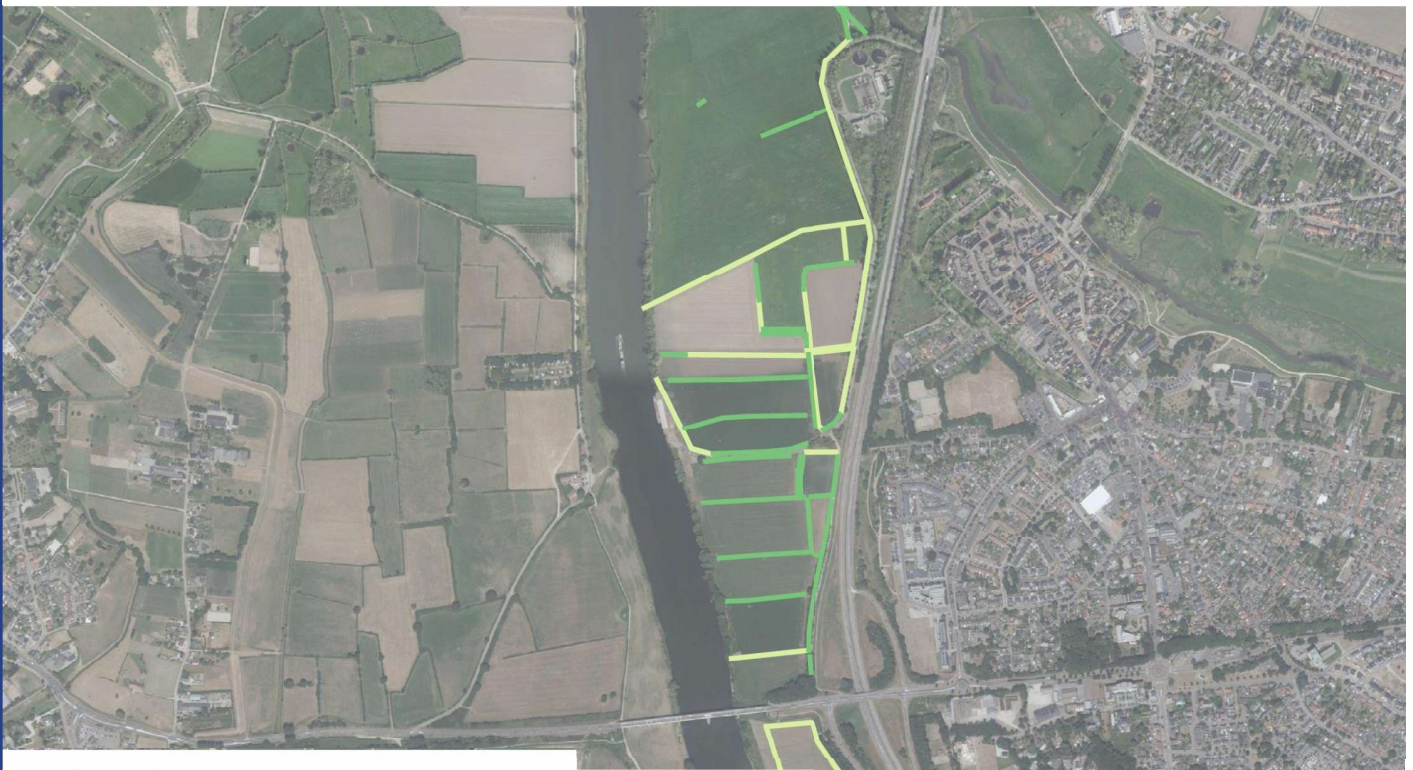
Dit gebied direct grenzend aan de stad Gennep wordt gekenmerkt door haar aanwezige cultuurhistorische heggenpatroon met aanwezige vlechtrelicten en is tevens het strijdtoneel geweest van meerdere oorlogen. Op etsen van het Beleg van het Gennepers Huys (1641) zijn in dit gebied al heggen waar te nemen. En in 1944/1945 lag dit gebied wederom in het front. De Maas was hier lange tijd de grens tussen de strijdende partijen; met de Engelsen op de Brabantse oever en de Duitsers op de Limburgse oever. Totdat Gennep werd bevrijd en men de Maas

weer kon oversteken middels de ruim 1 km lang aangelegde baileybrug.

Het oude heggenpatroon is nog redelijk bewaard gebleven en kan met beperkte middelen weer in oude glorie worden hersteld. Bovendien heeft men vanaf de Maasbrug goed zicht over dit Brabantse en Limburgse heggenlandschap dat doorsneden wordt door de Maas. Ten slotte is herstel van deze locatie alleen al gewenst vanwege de grote cultuurhistorische waarde die het vertellen waard is.

Baileybrug tussen Gennep en Veerhuis Oeffelt (1945).

Legenda

- Bestaande heggen
- Nieuwe heggen

200 0 200 400 m

Huidige situatie.

Visualisatie.

*MAASHEGGENGEBIED HEIJEN -
AFFERDEN: "GROOTSTE AANEENGESLOTEN
MAASHEGGENGEBIED IN LIMBURG"*

Vanaf het industrieterrein van Heijen tot aan het Dorp Afferden is het Maasdal breed en relatief ongeschonden. Verspreid door dit gebied komen (restanten) heggen voor en zijn nog enkele kleinschalige heggensembles aanwezig, nota bene grenzend aan een van de weinige nog zichtbare Maasterrassen. Dit gebied heeft de potentie om Limburgs grootste aaneengesloten Maasheggengebied te worden. Een gebied dat

zich qua omvang zou kunnen meten met de verschillende heggengebieden aan de Brabantse kant. De recreatieve aantrekkingskracht evenals de biodiversiteit zullen in dit gebied sterk toenemen wanneer grootschalig maasheggenherstel plaatsvindt. Een potentiële parel die qua behoud en ontwikkeling prioriteit verdient. Gelegen tussen de brug van de A77 en de veerpont van Afferden kunnen zelfs mensen op doorreis het Maasheggenlandschap niet ontgaan.

Huidige situatie.

Visualisatie.

MAASHEGGEN OUD-BERGEN

Enkele heggen in dit gebied herinneren nog aan het heggenlandschap dat ooit aan de oostkant van Oud-Bergen aanwezig was. Voor de gemeente Bergen en hun inwoners is het waardevol om dit stukje Maasheggen te herstellen. Door ontwikkeling van

deze A-locatie zullen inwoners en passanten kijkend vanaf de dijk getraakteerd worden op een schitterend uitzicht over de heggen met op de achtergrond de Maas.

Kleinschalig heggenlandschap nabij Oud-Bergen. Kaart 1950.

Huidige situatie.

Visualisatie.

MAASHEGGEN DE KAMP

Aan de Kampweg aangrenzend aan natuurgebied Heuloërbroek en gelegen langs de rivierduinen Ennenberg/Vossenheuvel ligt een gebied van ruim 30 hectare in eigendom van Stichting het Limburgse Landschap. Dit graslandgebied bestond vroeger uit een fijnmazig netwerk van weides omzoomd met heggen en een hoger gelegen akker. De hoger gelegen akker (nu grasland) omzoomd met een heg heeft nog steeds de oorspronkelijke ovale vorm. In het overige gebied zijn de heggen verdwenen. Deze locatie biedt een unieke kans om het oorspronkelijke fijnmazige heggenpatroon te herstellen. Zo ontstaat er een ruim 30 hectare groot cultuurhistorisch monument. Hier kan in de toekomst traditioneel heggenbeheer worden toegepast door vlechtdagen te organiseren. Herstel van deze unieke locatie verbindt het aan de Maas gelegen natuurgebied met de rivierduinen en het Heuloërbroek. Ecologisch en landschappelijk zeer waardevol.

Huidige situatie.

Visualisatie.

4.4 BEHEERBEELD

TRADITIONEEL BEHEERBEELD

Boeren maakten vroeger geen onderscheid tussen knip-en scheerheggen en struweelheggen. Deze termen zijn later door beleidsmakers geïntroduceerd. Heggen deden dienst als veekering en werden daarom zorgvuldig gevlochten en onderhouden. Men zou verwachten dat dit tot een eentonig landschapsbeeld leidde, maar het tegendeel is waar. Ondanks dat al de boeren hun heggen grotendeels op dezelfde traditionele wijze beheerden, was er sprake van een grote diversiteit in heggen vanwege de beheercyclus (zie kader). De heggen verkeerden in verschillende fasen van onderhoud, wat resulteerde in een afwisselend landschap rijk aan biodiversiteit. Daarnaast werden vroeger de weilanden vele malen extensiever gebruikt, waardoor in de zomen van de heggen een zeer soortenrijke vegetatie voorkwam.

Binnen de moderne landbouwpraktijken heeft de vlechthege inclusief overstaanders zijn functie verloren en is het traditionele beheer gestopt.

Traditionele beheercyclus

Om het vee te keren werden heggen eens in de tijd gevlochten; takken werden half ingehakt en in elkaar gevlochten. De opeenvolgende jaren werden met een heggenzaard de heggen aan beide zijde en aan de bovenkant in vorm gehouden. Wanneer de veekerende functie van de heggen begon te verzwakken, liet men enkele jaren voor het vlechten de takken in de hoogte doorschieten om genoeg takkenlengte te krijgen om de heg weer opnieuw te vlechten. De overstaanders in de heggen werden veelvuldig geknot om te dienen als gebruikshout.

MODERN BEHEERBEELD

Vanuit zowel cultuurhistorisch als ecologisch perspectief is het waardevol om het traditionele beheer na te bootsen. Echter teruggaan naar het traditionele beheer van vlechten is om financiële redenen niet realistisch en daarom is voor een variant gekozen die prima machinaal kan worden uitgevoerd.

Het na te streven moderne beheerbeeld is een afwisselend landschap van struweel- en knip- en scheerheggen die cyclisch beheerd worden. Zo wordt gerefereerd aan het historische beeld van veekerende

gevlochten heggen (knip-en scheerheggen) met hier en daar uitgroeïende heggen (struweelheggen). Goed beheerde knip- en scheerheggen zijn vanwege hun dichte vertakking zeer waardevol als broed- en schuilplaats voor vogels en andere dieren en zijn tevens landschappelijk zeer fraai. Daarnaast zijn struweelheggen rijk aan vruchten en bloesems en vormen zij hiermee een belangrijke voedselbron voor dieren. De bloesems kleuren het landschap bovendien prachtig in het voorjaar.

De heggen dienen cyclisch beheerd te worden. Dit betekent dat niet al de heggen in het gebied tegelijkertijd teruggezet zullen worden, waardoor er een grotere variatie in het gebied ontstaat. Goed voor de biodiversiteit en aantrekkelijkheid van het landschap. Het onderhoud per heg kan zelfs gefaseerd worden, bijvoorbeeld door een individuele heg verdeeld over meerdere jaren terug te zetten.

Een groter aandeel van de overstaanders dient in de toekomst beheerd te worden als knotboom. Dit is passend voor een cultuurlandschap als de Maasheggen en is tevens een belangrijke beheersmaatregel voor veel plant- en diersoorten, onder andere voor een iconsoort als de steenuil.

Langs de randen van de heggen dient weer een rijke zoommantelvegetatie te ontstaan. Teruggaan naar het extensieve graslandbeheer van vroeger is niet realistisch. Daarom dient ingezet te worden op ca. 6 meter rand langs de heg extensief te gaan beheren of actief in te zaaien met inheemse kruidenrijke mengsels. Hierdoor ontstaan bloeiende linten in het landschap, waarvan insecten, vogels en kleine zoogdieren rijkelijk profiteren. Dit vraagt wel om een extra financiële vergoeding voor de agrariër.

RICHTLIJNEN

In de praktijk is het landschappelijk beeld sterk afhankelijk van de persoonlijke voorkeuren van de heg-eigenaren. Mits de heggen conform de principes van 'goed beheer' worden onderhouden (zie bijlage 1) dienen de beheerkeuzes gerespecteerd te worden. Er zijn wel enkele algemene richtlijnen die als leidraad kunnen worden aangehouden:

- Grote percelen

Naarmate de perceelgrootte en de intensiteit van het landgebruik toeneemt is een robuustere groenstructuur nodig om de natuurwaarden van het gebied in stand te houden. Geadviseerd wordt om grote akkers en weilanden te omzomen met struweelheggen.

- Kleine percelen

Naarmate de percelen kleiner worden en de fijnmazigheid van het heggennetwerk toeneemt, kan vanuit het oogpunt van toenemend ruimtebeslag en cultuurhistorie beter gekozen worden voor knip-en scheerheggen. Ook hier geldt dat variatie in opzet van heggen meerwaarde oplevert voor het gebied.

- Percelen van terreinbeherende organisaties (tbo's)

Percelen van terreinbeheerders, wiens plicht het in stand houden en bevorderen van cultuurhistorisch en ecologische waarden is, zouden hun terreinen op museale wijze kunnen beheren. Heggen kunnen hier uitgroeien tot struwelen en middels georganiseerde vlechtdagen met vrijwilligers gevlochten worden. Hierdoor ontstaat een indruk hoe het landschap er eeuwenlang uit heeft gezien.

- Heggenbeheer langs wegen

Langs wegen en paden dienen heggen regelmatig onderhouden te worden, zodat de verkeersveiligheid

en toegankelijkheid blijft gewaarborgd. De beheervorm knip- en scheerheg is dan ook erg geschikt voor toepassing langs wegen. Echter struweelheggen zijn ook prima toe te passen langs wegen, indien deze met enige regelmaat minimaal aan de wegzijde gesnoeid worden. Variatie binnen de verschillende beheervormen is mogelijk. Denk bijvoorbeeld aan het terugzetten van enkele meters struweel langs toeristische routes om landschappelijke doorkijkjes te realiseren of juist het laten uitgroeien van enkele meters knip-en scheerheg ter bevordering van meer bloei.

- Zichtlijnen behouden

Op locaties langs dorpsranden kan er vanuit de bewoners behoefte zijn om een weids uitzicht te behouden. Dit speelt onder andere in Aijen, waar bewoners graag het uitzicht op de Maas behouden. In deze gevallen kunnen heggen het beste als knip-en scheerheg worden beheerd, waardoor het weidse zicht niet wordt beperkt.

- Bermen

De bermen langs de heggen kunnen per direct ontwikkeld worden tot bloemrijke linten zonder dat er economische belangen in het geding komen. Hiervoor dient ecologisch bermbeheer toegepast te worden. Om de ecologische ontwikkeling te versnellen wordt aangeraden om de bermen actief in te gaan zaaien.

Kruidenrijke graslandrand ingezaaid in de Brabantse Maasheggen.

Het unieke landschap van de Maasheggen leent zich uitstekend om te fietsen, wandelen en paard te rijden. Echter plekken om heerlijk te kunnen eten en te genieten van lokale streekproducten ontbreken.

4.5 TOERISTISCH-RECREATIEF PERSPECTIEF

Herstel van de Maasheggen dient niet enkel het doel om de natuurwaarden te herstellen maar staat evengoed ten gunste van de mens. De pure schoonheid en het betoverende karakter van een landschap kunnen rekenen op de waardering van een breed publiek. Een mooi landschap zorgt voor een verbeterde leefomgeving, het versterkt het thuiskomgevoel en zal op termijn resulteren in trots en eigenwaarde bij de inwoners van het gebied. Een krachtige financiële impuls vanuit publieke middelen is daarom gerechtvaardigd, maar dit dient dan ook ten goede te komen aan de huidige en toekomstige generaties en gebruikers van het gebied. Een goede toegankelijkheid en het verbeteren van de beleefbaarheid is dus hoofdzaak. Daarnaast levert investeren in het landschap ook financiële baten op. Een mooi landschap trekt toeristen en recreanten aan wat goed is voor de regionale economie en leefbaarheid van het gebied

Momenteel wordt het Maasdal door zowel inwoners als toeristen en recreanten niet beleefd als één gebied. Het streefbeeld voorziet daarom in aanleg van verbindende heggen door heel het Maasdal om de uniformiteit van het gebied te versterken. Zo wordt een duidelijke gebiedsidentiteit ontwikkeld. Fietsend door het Maasdal ervaart men weer bewust het Maasheggenlandschap, waarbij de vijf A-locaties de gebiedsparels vormen. Iedere A-locatie is in de toekomst ontsloten met een wandelroute, waardoor het weer mogelijk wordt om weg te dromen tussen de heggen. Deze korte wandelroutes, ook wel dorpsommetjes genoemd liggen bij voorkeur op loopafstand van de kernen. Dit nodigt de inwoners uit samen te gaan bewegen, waardoor inwoners weer meer verbonden raken met de prachtige natuur en het landschap binnen hun gemeente. De dorpsommetjes moeten in samenspraak met de inwoners en gebruikers van het gebied worden ontwikkeld. Waarbij rekening dient worden gehouden met de privacy van aanwonenden en randvoorwaarden vanuit natuur en landbouw. (zie kaart 9, Potentiële locaties dorpsommetjes)

Momenteel zijn er al redelijk veel fietsroutes in de

regio aanwezig, waaronder een Maasheggenroute en zelfs een internationale Maasroute die het Maasheggenlandschap doorsnijdt. In de toekomst dienen deze routes verbeterd te worden, waarbij knelpunten zoals bij de Paesplas in Gennep en de Voorhaven in Well worden opgelost. Ook het aanleggen van extra voetveren bij de Gennepse Loswal en kasteel Geijsteren kunnen hieraan bijdragen.

De Maasheggen vormen, zeker in herstelde staat, een aanvulling op de in de omgeving gelegen Stuwwal, Niersdal, Maasduinen en het Heuloërbroek, mits de nu nog open ruimtes (onbebouwd) niet dichtslibben. Het streefbeeld voorziet in verbeterde routes tussen het Maasheggenlandschap en deze gebieden, waarmee recreanten en toeristen de gelegenheid wordt geboden om verschillende cultuur- en natuurlandschappen te verkennen tijdens een bezoek.

Daarnaast zijn de toeristisch-recreatieve potenties van de aanwezige cultuurhistorie in het Maasdal zeer hoog. Het gebied wordt gekenmerkt door haar rijke geschiedenis die ook nog deels waarneembaar is in het landschap, zoals het Genneper Huys, Huys Heijen en Kasteel Well. Doormiddel van bebording, interactieve middelen en samenhangende routes kan de rijke geschiedenis in de volle breedte worden verteld.

Het Maasheggenlandschap zal in de toekomst extra toeristen aantrekken. Naast dat de gemeente toeschietelijk beleid voert om passende recreatievormen als fietsen, wandelen, kanoënen paardrijden mogelijk te maken, dient ook voldoende verblijfsrecreatie en horeca in het gebied aanwezig te zijn.

Uit recent onderzoek van de provincie Limburg blijkt dat de vitaliteit van de verblijfsrecreatie in Noord-Limburg onder druk staat. Om dit op te lossen zetten zowel de gemeente Gennep als Bergen in op het verbeteren van de kwaliteit van de huidige verblijfsrecreatie, waarbij nieuwe verblijfsrecreatie gewenst is indien die voldoende kwaliteit toevoegt.

In het Maasdal is in de toekomst plaats voor zachte gebruiksvormen als B&B's, kamperen bij de boer en kleinschalige horeca. Dit biedt mensen

de mogelijkheid om na een flinke fietstocht Bourgondisch te genieten midden in een mooi landschap. Intensieve (verblijfs)recreatie dient gevestigd te blijven buiten de Maasheggen op bestaande locaties zoals Center Parcs en het Leukermeer.

De volgende principes en maatregelen dragen bij aan de toeristisch-recreatieve ontwikkeling van het gebied:

Extensieve recreatievormen passen in de Maasheggen

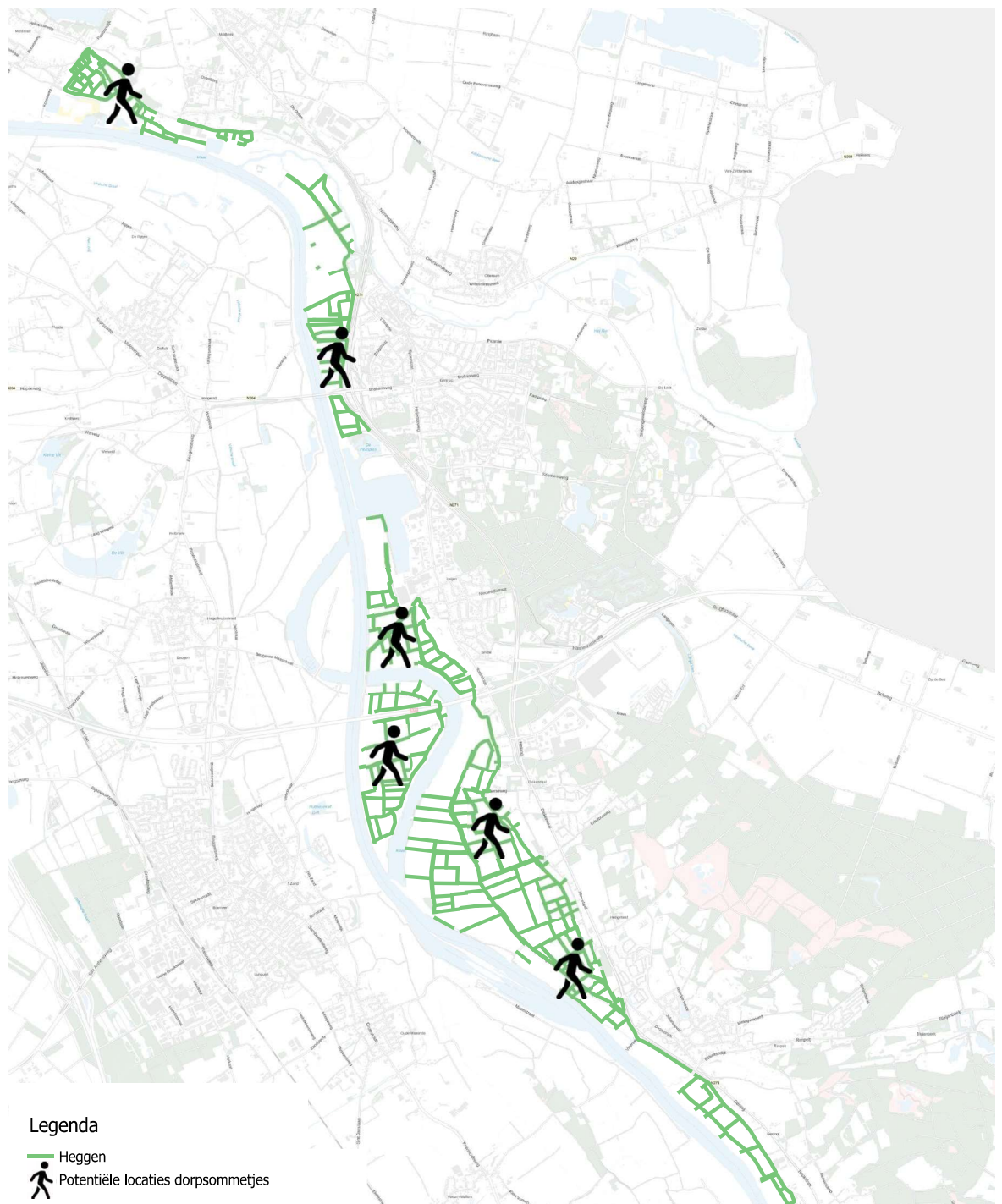
- Stimuleer extensieve recreatievormen in het Maasdal zoals wandelen, fietsen, kanoën en

paardrijden.

- Sta behoudend tegenover uitbreiding intensieve waterrecreatie.

Aanleg van dorpsommetjes

- Betrek actief de buurtverenigingen en dorpsraden; zij weten het beste waar de ommetjes idealiter gerealiseerd kunnen worden. (Struinpad Milsbeek is een goed voorbeeld waar een burgerinitiatief heeft geleid tot ontwikkeling van een struinpad).
- Houd rekening met privacy van inwoners; dit betekent dat rondjes in sommige gevallen onder

aan de dijk in plaats van op de dijk gesitueerd moeten worden.

- Duidelijke afspraken over aanleg en onderhoud van wandelroutes is noodzakelijk (o.a. met RWS)

Eindjes aan elkaar knopen van bestaande fietsroutes en knelpunten oplossen

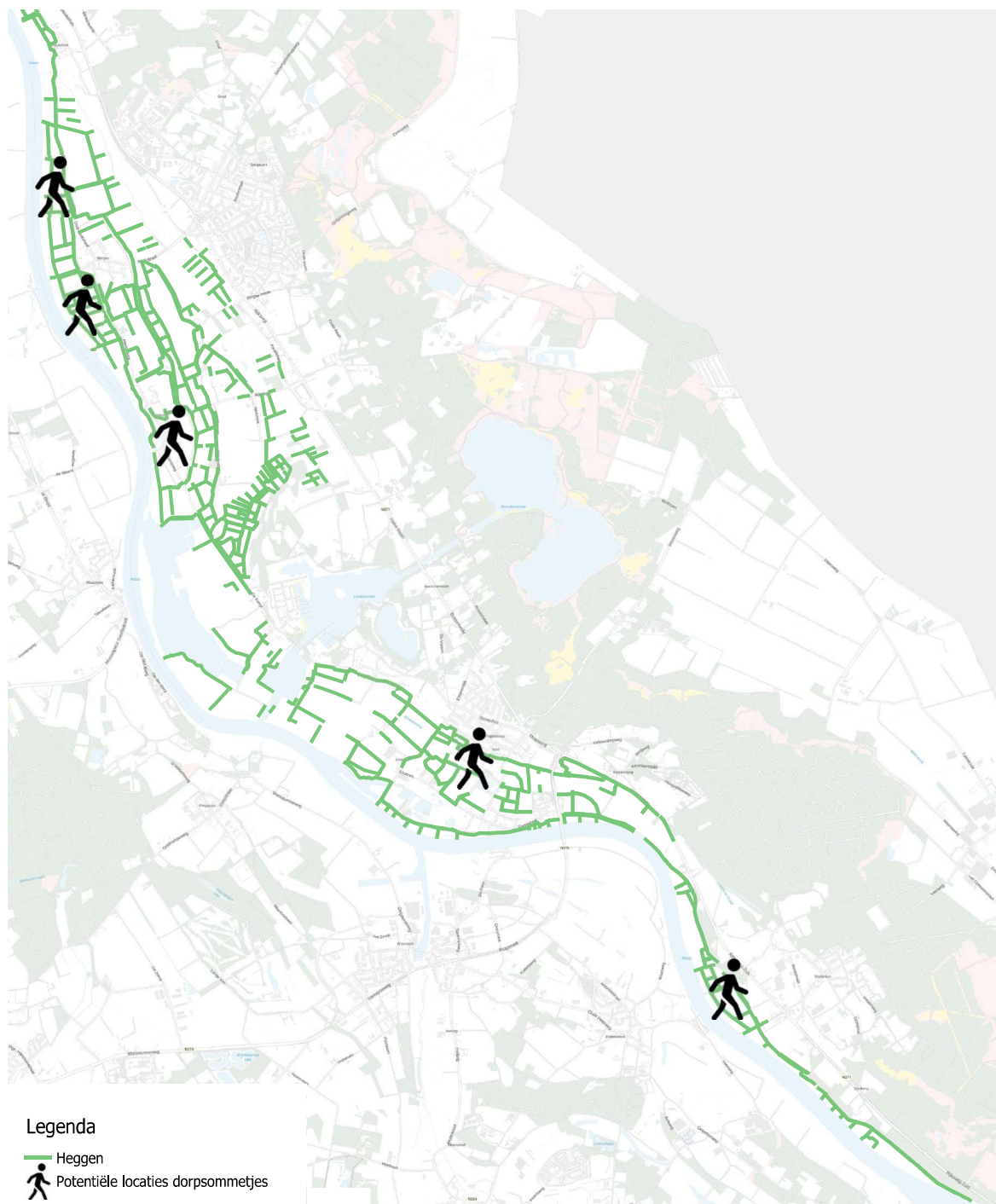
- Los knelpunten in routes op zoals bij Paesplas Gennep en Voorhaven Well.
- Sluit aan bij de bestaande routestructuren
- Behoud afstemming met routes op de Brabantse oever.
- Verbeter relatie tussen beide oevers van de Maas met extra voetveren.

Vertel het verhaal van het Maasdal

- Zowel van de rijke geschiedenis als het landschap.
- Zorg waar mogelijk voor uniforme bebording.
- Zet in op interactieve belevingsroutes.

Verbeter de verblijfsrecreatiemogelijkheden

- Houd intensieve verblijfsrecreatie buiten het Maasdal.
- Bied mogelijkheden voor kleinschalige verblijfsrecreatie in het Maasdal zoals B&B's en boerencampings.
- Hanteer positieve toelatingsplanologie voor

Kaart 9: Potentiële locaties dorpssommetjes.

4.6 ONTWIKKELING STREEFBELD:

De regio staat voor een groot aantal opgaves op gebied van waterveiligheid, natuur, landbouw, energietransitie en recreatie. Deze hebben allen in meer of mindere mate effect op de leefomgeving en resulteren soms tot conflicterende ruimteclaims.

Ook in het Maasdal is dit aan de orde, waardoor herstel van de Maasheggen en realisatie van het streefbeeld ernstig worden gehinderd en zelfs het resterende heggenbestand wordt bedreigd. De belangrijkste dilemma's, bedreigingen en knelpunten waar de realisatie van het streefbeeld door worden bemoeilijkt worden toegelicht. Daaropvolgend worden mogelijke kansen toegelicht.

Dilemma's, knelpunten en bedreigingen

BELEIDSLIJN GROTE RIVIEREN

In het gebied bestaat een groot dilemma dat herstel van de Maasheggen sterk bemoeilijkt. Enerzijds is er de wens en ambitie om de Limburgse Maasheggen te herstellen. De gemeenten en een groot aantal gebiedspartijen waaronder ook Rijkswaterstaat en beide provincies hebben zich gecommitteerd aan de visie 'ruimte voor herinnering', waarbij is afgesproken om te komen tot herstel en uitbreiding van het heggenareaal in de oorspronkelijke heggenzone. Anderzijds is de aanplant van nieuwe heggen in het Maasdal dusdanig complex en moeizaam te realiseren vanwege de Beleidslijn grote rivieren, dat 15 jaar na ondertekening van het bij de visie behorende manifest nog nauwelijks nieuwe heggen zijn aangelegd in het Limburgse Maasdal.

Gebiedspartijen die zich inzetten om het Maasheggenlandschap te herstellen worden sterk ontmoedigd en tegengewerkt door de belemmerende regelgeving voortkomend uit de beleidslijn. Voor een welwillende agrariër of particuliere grondeigenaar is het al helemaal onbegonnen werk om het ingewikkelde vergunningsproces voor aanplant van een nieuwe heg te doorlopen; het met de mond beleden 'ja, mits' is in de praktijk vooral een 'nee, tenzij';

- De vergunningsaanvrager dient een rivierkundige berekening te laten uitvoeren door een rekenbureau, om aan te tonen dat de aanleg van de betreffende heg niet resulteert in waterstandseffect van meer dan 1 mm opstuwning op de as van de rivier. De kosten hiervoor zijn buitenproportioneel hoog.
- De aanleg van nieuwe heggen leidt in veel gevallen tot een overschrijding van het maximum toelaatbare waterstandseffect, waardoor vervolgens toch geen vergunning kan worden verleend.
- Of het waterstandseffect dient gecompenseerd te worden. Benodigde compensatiemaatregelen zijn vaak van dusdanige orde dat ze voor een initiatiefnemer praktisch niet uitvoerbaar en te kostbaar zijn. (bijv. toepassing van maaiveldverlaging)
- De beoogde compensatiemaatregelen dienen doorgerekend te worden om te bepalen of de maatregelen het waterstandseffect voldoende opheffen. Dit brengt wederom hoge kosten met zich mee.

HOOGWATERMAATREGELN & DELFSTOFWINNING

Om de hoogwaterveiligheid langs de Maas te borgen wordt er door provincies, gemeenten, waterschappen, Rijkswaterstaat en het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat bekeken welke maatregelen kunnen worden genomen in het Maasdal. Naast dijkverhoging zijn er verschillende pakketten aan mogelijke rivierverruimende maatregelen in kaart gebracht.

Delfstofwinning kan een belangrijke financiële motor zijn om rivierverruimende maatregelen te realiseren. Vanuit dit perspectief brengen ook delfstofwinnaars voorstellen in voor rivierverruimende maatregelen en hebben vooruitlopend daarop grondposities in het Maasdal ingenomen.

Rivierverruimende maatregelen in de vorm van hoogwatergeulen of groene rivieren hebben een grote weerslag op het landschap en vormen een serieuze bedreiging voor de Maasheggen. Kaart 10 geeft een overzicht van potentiële rivierverruimende maatregelen in het Maasdal. De kaart geeft weer welke gebieden bij beleidsmakers, ontgronders en natuurontwikkelaars in beeld zijn om mogelijk hoogwatermaatregelen te realiseren. De term (potentieel) vergravingsgebied betekent dat binnen deze arcering ontgravingswerkzaamheden voor hoogwatermaatregelen gepland staan als de hoogwaterplannen in de toekomst doorgang vinden. De vergraving kan zich beperken tot enkel het afgraven van de bovenste kleilaag, maar ook diepere zandwinning wordt op enkele locaties als mogelijkheid bekeken. Over verschillende van deze potentiële maatregelen bestaat zowel bestuurlijk als maatschappelijk nog discussie..

In het totaal bedreigen de mogelijke maatregelen ruim 18 km lengte aan heggen. Dit is maar liefst een derde van het bestaande heggenbestand. Wanneer het merendeel van de plannen wordt gerealiseerd is dit de nekslag voor het Limburgse Maasheggenlandschap en zijn kansen voor herstel voorgoed verkeken. Daarnaast zou het realiseren van een overgedimensioneerde hoogwatergeul op een A-locatie voor Maasheggenherstel, dusdanig rigoureuze invloed hebben dat het betreffende gebied niet meer Maasheggen-UNESCO-waardig is.

Bestaande heggen kunnen dan niet meer worden ontzien en de overgebleven resten uiterwaarden bieden onvoldoende ruimte voor heggenherstel van enige omvang.

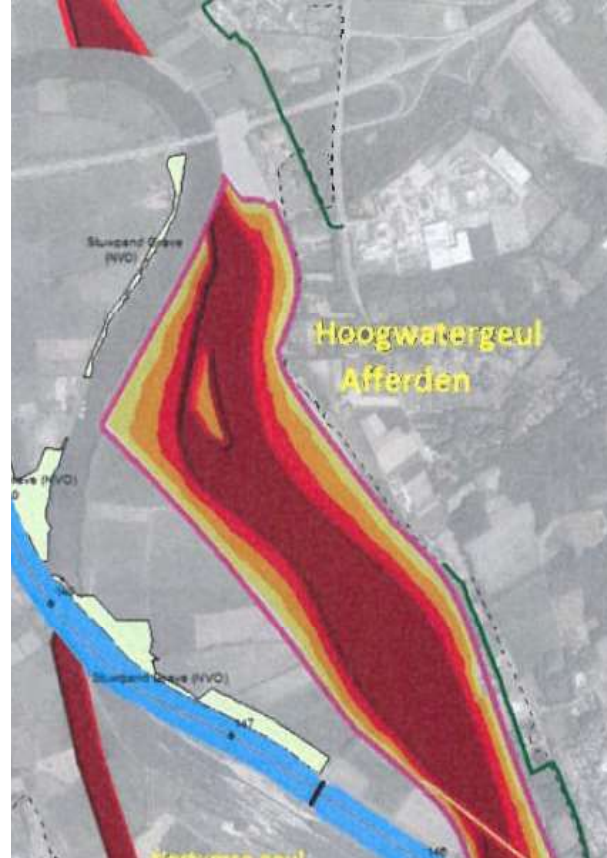
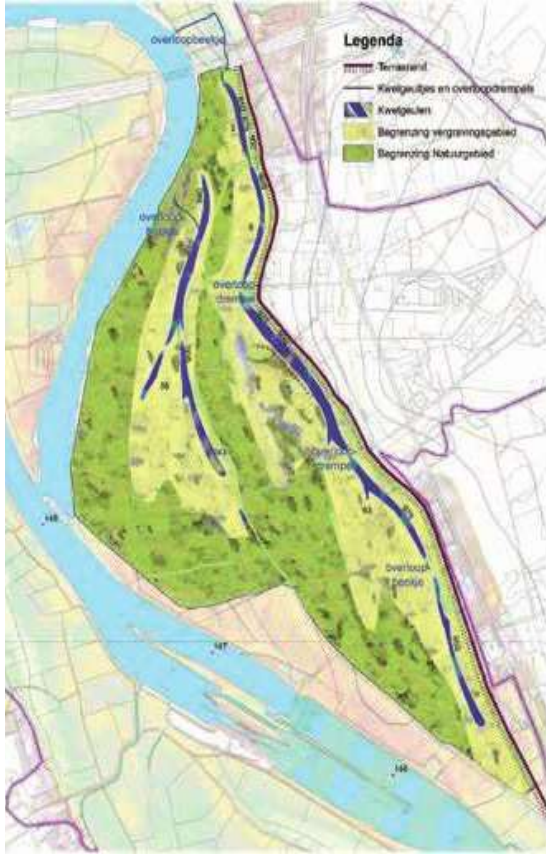
In het ondertekende manifest van 2005 is afgesproken om grootschalige ingrepen in het Maasdal tot een minimum te beperken. Het blijkt dat 15 jaar na ondertekeningen van het manifest nog steeds gewaakt moet worden dat afspraken in het manifest in acht worden genomen.

NATUURONTWIKKELING

Zelfs natuurontwikkeling kan een bedreiging vormen voor de Maasheggen. De afgelopen 25 jaar is veel ingezet op de ontwikkeling van dynamische riviernatuur. Een aanzienlijk areaal aan landbouwgrond langs de Nederlandse rivieren is omgezet naar natuur en zo zijn grote natuurgebieden gecreëerd. Bij verschillende natuur- en milieuorganisaties bestaat de wens om het areaal riviernatuur te verdubbelen.

Deze vorm van natuurontwikkeling waarbij de natuur zijn gang kan gaan en grote grazers rondtrekken als beheersvorm is niet te verenigen met het intensieve beheer van een cultuurlandschap als de Maasheggen. Het is dan ook niet gewenst om in het Maasheggengebied van dit soort grootschalig natuurgebieden te creëren. Het unieke kleinschalige karakter van weides omzoomd met heggen zou hiermee immers verloren gaan.

Het opofferen van bestaande cultuur en natuurwaarden voor nieuwe natuurontwikkeling is moeilijk te billijken wanneer niet een stellige of een harde onderbouwing daarvoor wordt gegeven. Daarbij moeten de hooggespannen verwachtingen rondom de ontwikkeling van kwelnatuur getemperd worden, omdat landbouwresiduen in alle rivierbegeleidende kwelzones inmiddels zijn aangetoond. Ook hier ter plaatse langs de Maas is sprake van intensief landbouwgebruik aan beide zijden van de Maasduinen, zowel op het hoog- als het middenteras. Dit heeft decennialang ook zware bemesting met zich meegebracht. Bovendien zijn er langs de Maas stroomafwaarts en

Zowel de ontwikkeling van een overgedimensioneerde hoogwatergeul als de ontwikkeling van een kwelgeul in combinatie met grootschalige natuurontwikkeling zal het Maasheggenlandschap onevenredig aantasten.

ook stroomopwaarts uiterwaarden te vinden met weinig natuur –en cultuurhistorische waarden waar natuurontwikkeling van absolute meerwaarde kan is.

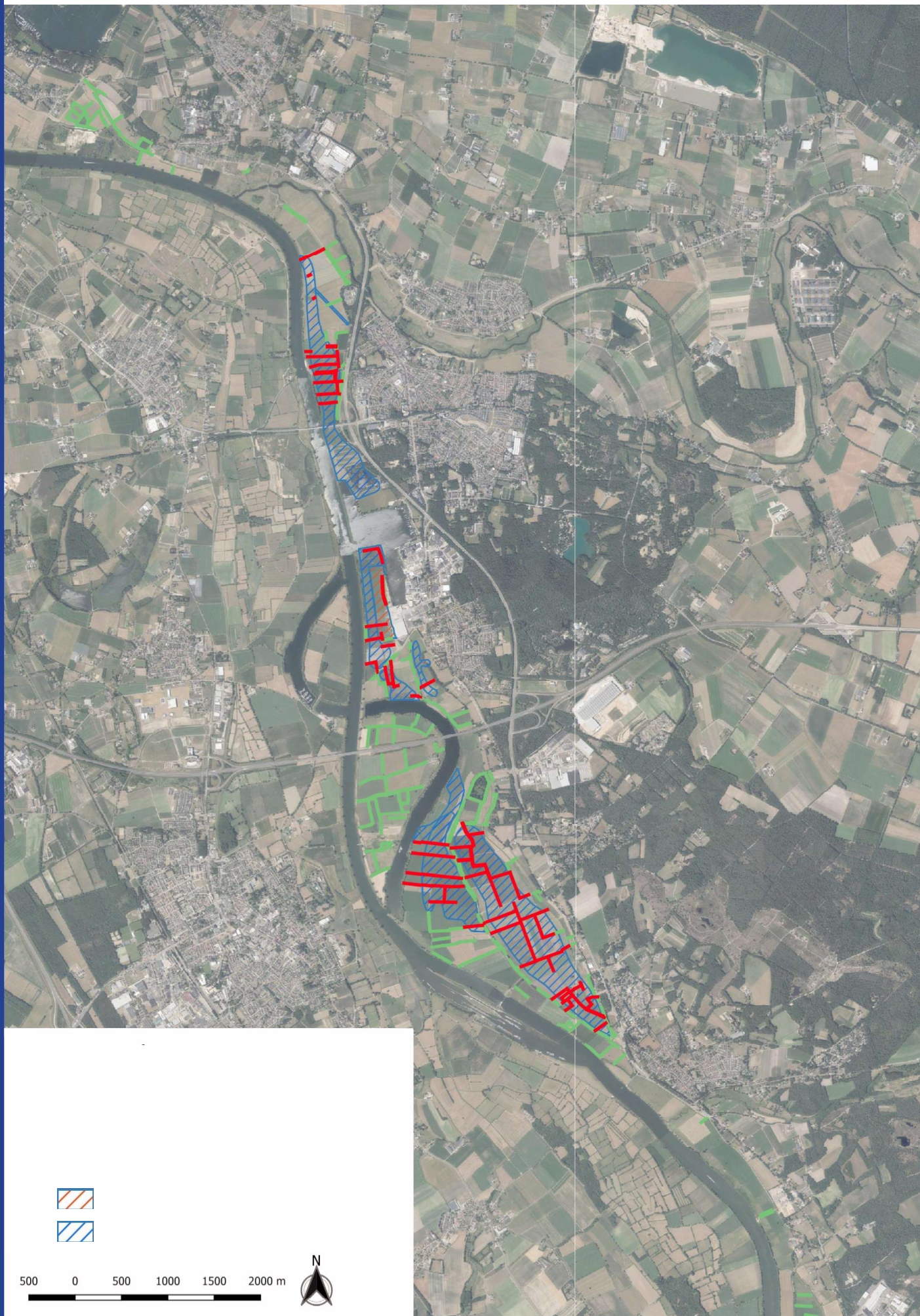
AGRARISCHE SECTOR

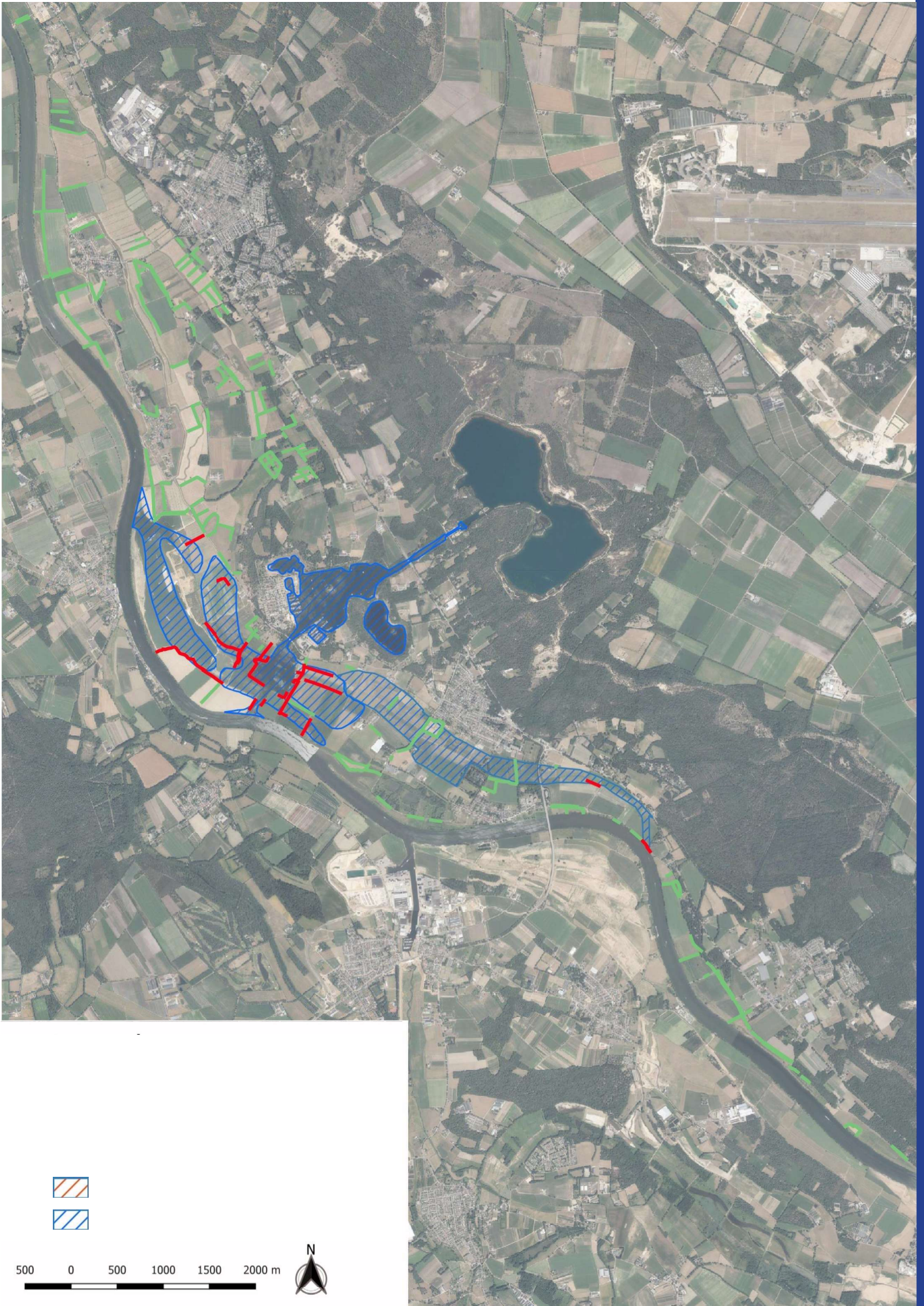
Een gezonde agrarische sector in het gebied die bereid is duurzaam te ondernemen met Maasheggen is essentieel voor het voortbestaan van het Maasheggenlandschap. Het cultuurlandschap moet ook levend landschap zijn, en bij heggen hoort in dit geval landbouw. Een duurzame vorm van landbouw moet dus behouden blijven in het gebied. Het alsmat slinkende aantal lokale agrarische bedrijven en het verdwijnen van grondgebonden veeteelt uit het gebied vormt dan ook een reële bedreiging voor de Maasheggen. Het gevaar bestaat dat lokale bedrijven stoppen en de grond in gebruik wordt genomen voor voornamelijk maïsteelt door bedrijven van buiten de regio die weinig verbintenis voelen met de Maasheggen. Deze ontwikkeling is ook reeds waar te nemen aan de Brabantse kant van het Maasheggengebied.

Het grootschalig onttrekken van landbouwgrond voor realisatie van hoogwatermaatregelen en grootschalige natuurontwikkeling kan de doodsteek zijn voor de agrarische sector en de Maasheggen.

Het toekomstperspectief voor een aantal agrarische bedrijven zal hierbij sterk afnemen. Het beheer van natuurgebieden is immers lastig te integreren binnen de moderne agrarische bedrijfsvoering. Het zal resulteren in een hardere scheiding tussen natuur en landbouw, terwijl het Maasheggengebied juist gebaat is bij verweving van beide functies. Als daarentegen gekozen wordt voor herstel van het Maasheggenlandschap in plaats van grootschalige natuurontwikkeling blijft toekomstperspectief voor agrarische bedrijven in het Maasdal bestaan (zie Kansen - Agrarische sector).

Waar het voortbestaan van de agrarische sector een belangrijke basis is voor het behoud van de Maasheggen vormt de intensieve landbouw ook een bedreiging. Het streven naar opbrengstmaximalisatie leidt er regelmatig toe dat heggen zo kort mogelijk worden gesnoeid en soms zelfs gerooid. Zo verliezen zij ook hun bijdrage aan de biodiversiteit.

Kansen

HOOGWATERMAATREGELEN

Alhoewel de in kaart gebrachte potentiële hoogwatermaatregelen een grote bedreiging vormen voor behoud en ontwikkeling van de Maasheggen, biedt de verwachte gebiedsdynamiek ook kansen voor herstel van Maasheggen op behoorlijke schaal.

Een groot deel van het Maasdal zit in feite op slot voor ontwikkelingsmogelijkheden. Een aanzienlijk areaal aan grond is in bezit van delfstofwinnaars. In deze gebieden is geen ontwikkeling mogelijk totdat duidelijkheid wordt verschaft waar hoogwatermaatregelen de aankomende jaren doorgang kunnen vinden. Hierbij moet kritisch worden gekeken welke beoogde hoogwatermaatregelen landschappelijk zijn in te passen en te verenigen in het Maasheggenlandschap. Dit betekent dat waardevolle maasheggenensembles moeten worden ontzien en een hoogwatergeul qua maatvoering moet passen binnen de schaal van het landschap; dus niet breder dient te zijn dan de Maas.

Dan nog zal de aanleg van een hoogwatergeul een aantasting van het gebied betekenen en zullen Maasheggen moeten worden gerooid. De schade van de afgraving en schade aan de bestaande Maasheggen zal gecompenseerd moeten worden, waardoor een volwaardig heggenlandschap elders kan worden gerealiseerd. De vergunning voor nieuwe heggen kan hand in hand gaan met de ontgrondingsvergunning. Immers een deel van de gerealiseerde waterstandverlaging als gevolg van te nemen hoogwatermaatregelen kan ingezet worden om de geringe waterstandsverhoging als gevolg van de aanplant van heggen te compenseren.

Dit soort mogelijkheden waar ruimtelijke ontwikkelingen slim zijn te verenigen en te combineren met maasheggenherstel worden verder in deze visie aangeduid als meekoppelkansen. In de uitvoeringsstrategie (hoofdstuk 5.6 en kaart 12) worden de locaties aangeduid waar meekoppelkansen benut kunnen worden om het Maasheggenlandschap te herstellen.

AGRARISCHE SECTOR

Duidelijk is geworden dat er grote opgaven liggen in het Maasdal die impact hebben op de agrarische sector. Indien de juiste keuzes worden gemaakt liggen er nog steeds kansen voor de sector.

Landbouw bedrijven tussen de heggen is prima mogelijk. De ontwikkeling van het heggenlandschap kan aangepast worden aan de moderne schaalgrootte van de landbouw. In veel gevallen is het beplanten van de huidige kavelgrenzen met heggen al voldoende om een groot deel van het streefbeeld te realiseren. De perceelsgrootte wordt hierdoor nauwelijks kleiner en het landgebruik tussen de heggen hoeft niet te veranderen. Per bedrijf moet in overleg met de agrarisch ondernemer bekeken worden welke landschapsmaatregelen te realiseren zijn binnen de bedrijfsvoering. Wat vervolgens wordt uitgewerkt in een bedrijfslandschapsplan.

Het is echter wel noodzakelijk dat agrariërs marktconforme langjarige vergoedingen ontvangen voor aanleg en beheer van de heggen. In dat geval kan deelname aan landschapsbeheer agrariërs een duurzame bron van neveninkomsten bieden. De jaarlijkse vergoeding voor beheer van de Maasheggen is een vaste inkomstenbron in vergelijking met de opbrengst uit landbouwgewassen die beïnvloed wordt door bedrijfsrisico's als extreme weersomstandigheden.

Binnen het streefbeeld wordt voor een aantal gebieden de realisatie van een fijnmazig heggenpatroon beoogd. Deze gebieden worden minder geschikt voor grootschalige akkerbouw, maar kunnen nog steeds agrarisch worden gebruikt voor bijvoorbeeld beweiding van vee. Een groot deel van deze gebieden is momenteel al in eigendom van particulieren en terreinbeheerders, wat de mogelijkheden vergroot. Of deze zijn in beeld voor de realisatie van hoogwatermaatregelen, wat de gelegenheid geeft om de gebiedsdynamiek aan te wenden om een vrijwillige kavelruil te organiseren. Hierbij dient in kaart gebracht te worden wat de toekomstwensen zijn van zowel de bedrijven die verder willen ondernemen alsmede van de bedrijven

die willen stoppen. De gemeente zal hierin het voortouw moeten nemen. Een vrijwillige kavelruil kan ervoor zorgen dat bedrijven percelen krijgen toegewezen passend bij hun bedrijfsvoering. Zo gaat het verbeteren van de verkavelingsstructuur van bedrijven hand in hand met het herstel van Maasheggen. Daarnaast zouden gemeenten, terreinbeherende organisaties, waterschappen en delfstofwinnaars hun gronden met voorkeur moeten verpachten aan bedrijven uit het gebied, zodat een gezonde agrarische sector in het gebied blijft bestaan die zich wil inzetten voor behoud van dit unieke

stukje cultuurlandschap.

Naarmate het gebied landschappelijk steeds fraaier wordt zal de toeristische aantrekkingskracht van het gebied toenemen. Dit biedt kansen voor agrarische bedrijven om hun verdienmodel uit te breiden met een recreatieve neventak of de verkoop van streekproducten. De gemeente kan dit stimuleren met positieve toelatingsplanologie voor de ontwikkeling van zachte gebruiksvormen als B&B's of kleinschalige horeca op (voormalig) agrarische bedrijven.

Hoe de landbouw zich ook ontwikkelt, perceelsranden zullen er altijd zijn. Kavelgrenzen lenen zich dus prima voor het aanleggen van landschap en het stimuleren van biodiversiteit, zonder een enorme impact te hebben op de agrarische bedrijfsvoering.

Veehouderij kan prima plaatsvinden tussen de heggen.

4.7 KOSTENINDICATIE

Om een indruk te krijgen van de kosten van een mooi, goed onderhouden Maasheggengebied is een indicatieve berekening gemaakt. De kosten voor aanleg van het heggenlandschap conform streefbeeld wordt geraamd op 691.000 euro. Het beheer van de heggen en overstaanders is een jaarlijkse terugkerende post en is geraamd op 166.741 euro. Om een beeld van de extra kosten

te krijgen dient het huidige beheerbudget van het gebied hierop nog in mindering te worden gebracht. De beheerkosten zijn de benodigde kosten voor het daadwerkelijke onderhoud, daarbij moet worden opgemerkt dat extra geld nodig is om agrariërs een marktconforme vergoeding te kunnen bieden voor de landschapsdienst die ze leveren. Een overzicht van de kosten is weergegeven in de twee onderstaande tabellen.

Aanlegkosten Maasheggenlandschap conform streefbeeld	Aantal	Lengte (m)	Prijs	Locatie	Kosten
<i>Aanleg nieuwe heggen</i>		25.000	7,- p/m	<i>Gennep</i>	€ 175.000
		60.000		<i>Bergen</i>	€ 420.000
<i>Inboet heggen</i>		5.600	8,- p/m	<i>Gennep</i>	€ 44.800
		4.400		<i>Bergen</i>	€ 35.200
<i>Aanplant overstaanders</i>	800		8,- p/st	<i>Gennep</i>	€ 6.400
	1.200			<i>Bergen</i>	€ 9.600
<i>Rasters *</i>		PM	6,- p/m		PM
<i>Plankosten **</i>					PM
Totaal					€ 691.000

Jaarlijkse beheerkosten Maasheggenlandschap conform streefbeeld	Aantal	Lengte (m)	Prijs	Locatie	Kosten
<i>Beheer heggen ***</i>		53.000	1,- p/m	<i>Gennep</i>	€ 53.000
		93.000		<i>Bergen</i>	€ 93.000
<i>Beheer opgaande bomen</i>	525		3,5 p/st	<i>Gennep</i>	€ 1.837
	944			<i>Bergen</i>	€ 3.304
<i>Beheer knotbomen</i>	465		12 p/st	<i>Gennep</i>	€ 5.580
	835			<i>Bergen</i>	€ 10.020
<i>Beheervergoeding ****</i>					PM
Totaal					€ 166.741

* Op percelen waar begrazing plaatsvindt dienen de heggen uitgerasterd te worden om beschadiging aan de heggen door vee te voorkomen.

** Kosten gelieerd aan planvorming voor realisatie van het streefbeeld, zoals kosten voor overleg met grondeigenaren, planuitwerking, overleg met Rijkswaterstaat, vergunningsaanvragen etc.

*** De daadwerkelijke beheerkosten kunnen variëren afhankelijk van de staat van de heg, leeftijd, beheercyclus en eventuele schaalvoordelen voor de groenaannemer. Gemiddeld kan worden uitgegaan van 1 euro per meter per jaar voor het beheer van zowel knip- of scheerheggen als struweelheggen (hierbij zijn de kosten van periodiek terugzetten van struweelheggen teruggerekend naar jaarkosten).

**** Extra financiering is nodig om agrariërs voor hun landschapsdiensten een marktconforme vergoeding te betalen. In ruil voor een vergoeding wordt de agrariër verplicht om de heggen volgens bepaalde beheer voorwaarden te onderhouden.

4.8 FINANCIERING

Knelpunten financiering

Een mooi landschap levert naast landschapsschoon en biodiversiteit op termijn zelfs geld op. Echter de baten komen vaak niet terecht bij degene die de kosten maakt. Daarnaast is een forse eenmalige investering nodig van circa 691.000 euro. Dit bedrag kan echter over meerdere jaren worden uitgespreid en hiervoor kan gezocht worden naar aanvullende financieringsmogelijkheden (zie kopje financieringsmogelijkheden). Daarnaast zullen de gemeentelijke beheerkosten toenemen, naarmate de lengte aan heggen langs wegen toeneemt.

Er kan niet worden verwacht dat de agrarische sector de kosten draagt voor herstel en beheer van de Maasheggen; het levert hen op korte termijn geen directe baten op, enkel landbouwkundige nadelen. Om agrariërs bereid te krijgen om heggen aan te leggen en duurzaam te beheren moet landschap gewaardeerd worden als een product. Voor zo'n product moet een concurrerende prijs betaald worden, anders produceert de boer een gangbaar product, waarvan de prijs aantrekkelijker is.

In Limburg kunnen boeren een vergoeding krijgen voor het beheer van landschapselementen door zich aan te sluiten bij het collectief Natuurrijk Limburg. De zogenoemde ANLb-vergoeding wordt voor de helft uit Europese landbouwsubsidies gefinancierd en de andere helft financiert de provincie Limburg.

Echter het budget is volledig uitgegeven en hierdoor is het momenteel niet mogelijk om nieuwe beheercontracten af te sluiten voor nieuwe heggen. In 2017 heeft Natuurrijk Limburg nog 50.000 euro extra beheerbudget vrij gekregen bij de provincie Limburg, speciaal om beheercontracten in het Maasdal af te sluiten. Echter zijn nog steeds niet al de heggen in het Maasdal onder contract gebracht. Hierdoor is goed beheer van alle heggen nog steeds niet geborgd.

Tevens is het verontrustend dat op een deel van de heggen nog contracten van de oude regeling (SNL of GBD) actief zijn. Deze contracten lopen af en het is de vraag of er binnen de nieuwe ANLb-regeling ruimte is om deze contracten over te zetten. Dit kan betekenen dat jarenlange (financiële) investeringen die hebben

geleid tot goed ontwikkelde heggen, zomaar teniet gedaan worden doordat de beheervergoeding wordt stopgezet.

Het continue veranderende beleid en de korte contractperiode van 6 jaar is dan ook desastreus voor duurzaam landschapsbeheer. Boeren die op basis van regelingen landschapselementen aanleggen, lopen het risico dat zij investeren in landschap of natuur die qua beheer en onderhoud blijvend van karakter zijn, terwijl de financiering kortstondig is. Daarnaast gaat het vaak gepaard met administratieve rompslomp en pietluttige regelgeving die regelmatig als frustrerend worden ervaren door boeren, wiens medewerking men juist tracht te bewerkstelligen.

Kansen financiering

Voldoende geldstromen vanuit zowel de publieke als private sector zijn nodig om duurzame financiering van het Maasheggenlandschap te kunnen garanderen voor de lange termijn. Er zijn verschillende publieke geldstromen aan te wenden en maatregelen te nemen om financiering voor maasheggenherstel te realiseren. Zeker voor aanleg van nieuwe heggen bieden losstaande regelingen kansen. Echter om langjarig duurzame financiering voor de Maasheggen te kunnen garanderen is het oprichten van een gemengd publiek-private financieringsconstructie aan te bevelen. De drie gemeenten zouden in gezamenlijkheid een landschapsfonds kunnen oprichten dat voor 50 procent wordt gevuld door ANLb-gelden en voor 50 procent uit gebiedsbijdragen van gemeenten en private actoren. Ook het LimburgsKwaliteitsmenu LKM kan financieel bijdrage aan dit fonds. Vanuit het tweede deel van het fonds kunnen los van strikte regelgeving en de politieke waan van de dag aanvullende vergoedingen worden betaald voor het beheer of aanleg van heggen. Een nadere haalbaarheidsstudie voor het oprichten van een landschapsfonds en belemmerende regelgeving zou hiervoor moeten worden uitgevoerd. Ten slotte liggen er grote kansen met betrekking tot financiering van maasheggenherstel en -beheer, als de ingrepen omtrent de hoogwatermaatregelen met de bijbehorende verplichting tot compensatie goed worden benut.

Verschillende individuele (potentiële) regelingen en maatregelen voor financiering van maasheggenherstel worden hieronder beschreven.

Rijk

GLB en ANLb

Het ANLb zal in 2022 worden voortgezet, maar in welke vorm is onder meer afhankelijk van het nieuwe Gemeenschappelijke landbouwbeleid (GLB) 2022-2027. In het Nationaal Strategisch Plan (NSP) zal worden uitgewerkt op welke wijze Nederland invulling geeft aan de nieuwe Europese GLB-verordeningen. Dit wordt in 2020 definitief maar de grote lijnen zijn al bekend. Het nieuwe GLB gaat zich meer richten op de bescherming van de biodiversiteit, versterken van ecosysteemdiensten en in stand houden van habitats en landschappen. Momenteel lijkt het erop dat op nationaal niveau de keuze gemaakt zal worden om hier extra budget aan te besteden. Naast de ANLb vergoeding komt er wellicht ook een extra vergoeding voor landschapselementen onder de zogenaamde eco-regelingen.

POP3

Het derde plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3) is een Europees subsidieprogramma voor het ontwikkelen, verduurzamen en innoveren van de agrarische sector in Nederland. Cofinanciering vanuit de lidstaten is een vereiste. In Nederland zijn de regelingen verdeeld in nationale regelingen (rijksregelingen) en subsidies per provincie. In 2019 is onder andere de subsidieregeling Niet-productieve investeringen voor weide- en akkervogels opengesteld geweest, waarbij de aanleg van landschapselementen volledig gesubsidieerd werd. Het nieuwe GLB zal waarschijnlijk in soortgelijke regelingen voorzien. Dit biedt kansen om een gebiedsaanvraag te doen voor de Maasheggen.

Investeringsregeling landschapselementen

Momenteel zijn er positieve ontwikkelingen vanuit Den Haag. Na 10 jaar bezuinigen op landschap erkent de minister van Landbouw eindelijk weer het belang van landschap en heeft zij voor 2021 20 miljoen euro extra voor agrarisch natuur -en landschapsbeheer vrijgemaakt en nog eens 10 miljoen euro extra specifiek voor de aanleg van

landschapselementen. In 2020 wordt meer bekend over de regeling.

Klimaatakkoord

Ook het klimaatakkoord biedt kansen om de aanleg van Maasheggen te financieren. De aanleg van bos en landschapselementen moet leiden tot een klimaatwinst van 0,4-0,8 (Mton CO₂-eq) in 2030. Het Rijk heeft hiervoor 51 miljoen euro aan klimaatmiddelen gereserveerd.

Ook is in het klimaatakkoord afgesproken dat beheerders (natuurorganisaties en particuliere natuurbeheerders, agrariërs, overheden) potentie in beeld om op eigen grond extra hectares groen/natuur te ontwikkelen, en om landschapselementen te herstellen of versterken. Dit is een goede zaak, want hierdoor worden alle partijen erop gewezen zich gezamenlijk in te zetten voor landschapsherstel.

PROVINCIE

Agrarisch natuur -en landschapsbeheer (ANLb)

Zie ook kopje 'GLB en ANLb'. Ondanks de knelpunten bij landschapssubsidiëring is de huidige ANLb-regeling in Limburg van meerwaarde. Het collectief Natuurrijk Limburg behoort landelijk tot de meest vooruitstrevende collectieven. Er wordt daadwerkelijk ingezet op het boeken van ecologische winst met landschapsbeheer. Daarnaast biedt het agrariërs nog altijd een mooie vergoeding voor het beheer van heggen en het wegvallen hiervan zou dan ook desastreuze gevolgen hebben voor het landschap. De provincie levert 50 procent cofinanciering voor het ANLb-budget. Momenteel is het budget ontoereikend, daarom dienen landschapsorganisaties, collectief Natuurrijk Limburg en gemeentes consequent het belang van de Maasheggen te communiceren richting de provincie om voldoende financiële middelen vrij te krijgen en te behouden.

Landbouwgrond omzetten naar natuur

De provincie Limburg heeft jarenlang sterk ingezet om voldoende hectares natuur te realiseren door een afwaarderingssubsidie van 80 procent beschikbaar te stellen om landbouwgrond om te zetten naar natuur. Deze regeling zou opnieuw opengesteld kunnen worden, waarbij in de voorwaarden wordt opgenomen dat in het Maasdal 10 procent van

de perceelsoppervlakte wordt ingericht met of ten minste bestaat uit landschapselementen. Met de stikstofproblematiek is deze regeling mogelijk weer interessant, want er bestaat de behoefte om natuurgebieden te bufferen. Ook fungeren landschapselementen als invangers van stikstof.

Ondernemend natuurnetwerk

Mogelijk is het effectiever als de provincie Limburg een soortgelijk concept als het 'Brabantse Ondernemend Natuurnetwerk' zou toepassen. Onder het motto van 'landschap is ook robuuste natuur' wordt van een hectare 10 procent omgezet naar omzoming van landbouwgrond met landschapselementen. De bestemming van de grond blijft agrarisch, maar er wordt chemievrije landbouw op toegepast en er wordt een bemestingsvrije zone van 10 meter rondom de landschapselementen gehanteerd. Over het geheel van een hectare wordt één keer 50 procent van de landbouwkundige waarde uitgekeerd, waarvoor in ruil een kwalitatieve verplichting met zakelijke werking wordt gevestigd voor instandhouding voor onbepaalde tijd. Ook bij verkoop blijft de kwalitatieve verplichting op het perceel gevestigd. Boeren en particulieren kunnen op deze wijze gunstig gelegen gronden inbrengen voor natuurinclusieve landbouw, dan wel gronden tegen de helft van de landbouwkundige waarde verwerven. In 2020 wordt de nieuwe omgevingsvisie van de provincie Limburg opgesteld. Deze mogelijkheid kan benut worden om een nieuw concept als ondernemend natuurnetwerk aan de provincie voor te leggen.

GEMEENTE

Fonds gevuld door ingrepen op weg naar schoonheid

Iedere ruimtelijke ingreep die leidt tot aantasting van het buitengebied zou financieel gecompenseerd moeten worden door een bijdrage aan het landschapsfonds. Met deze financiële middelen kan het herstel van de Maasheggen bekostigd worden.

De gemeente Gennep past dit principe met 'Fonds Kwaliteitsverbetering Buitengebied' al zeer succesvol toe om haar buitengebied te verfraaien. Vele particuliere erven in de gemeente Gennep zijn al

landschappelijk, cultuurhistorisch en ecologisch opgevaardeerd middels deze regeling. De middelen van dit fonds zouden in de toekomst ook vaker aangewend kunnen worden om de Maasheggen op boerenland te herstellen.

Gemeentelijke pachtgronden

De gemeenten zien graag dat het landschap wordt verfraaid. Het is dan ook logisch de gemeentelijke grondeigendommen hieraan een bijdrage leveren. Dit kan op directe wijze door op eigen gronden Maasheggen aan te leggen. Maar ook indirect door pachtinkomsten terug te laten vloeien naar het landschap. De gemeente Bergen past dit principe al succesvol toe; momenteel wordt 10 procent van de pachtinkomsten gereserveerd voor landschapsverfraaiing. Een zelfde principe hanteert de gemeente Bergen voor de jachtpacht; jagers zijn immers gebaat bij een mooi landschap. Als laatste maatregel kunnen gemeenten ook sturen middels de uitgave van hun pachtgrond. In ruil voor gemeentelijke pachtgrond zouden agrarisch ondernemers ook op hun eigen grond een bijdrage moeten leveren aan maasheggenherstel.

Toeristenbelasting

Gemeenten zijn gebaat bij een aantrekkelijk landschap, omdat het de toeristische aantrekkingskracht van het gebied vergroot. Het is dan ook rechtvaardig om een deel van de toeristenbelasting terug te laten vloeien naar het landschap.

PRIVAAT

Delfstofwinnaars

Zoals benoemd bieden hoogwatermaatregelen kansen voor financiering van maasheggenherstel en -beheer. Delfstofwinnaars zijn hierin vaak de financiële motor en zijn kapitaalkrachtige partijen die de aanleg van een heggenlandschap kunnen meefinancieren

Bedrijfsleven

Het bedrijfsleven dient actief geïnteresseerd te worden om bij te dragen aan het herstel en behoud van een aantrekkelijke gemeente als vestigingsklimaat. Ook voor de werknemers heeft werken in een landschappelijk fraaie omgeving

meerwaarde. Daarnaast hebben alle recreatiegerichte bedrijven een deel van hun inkomsten te danken aan de geschiedenis en het landschapsschoon. De gemeente kan stimuleren dat per bedrijventerrein of recreatieonderneming een financiële bijdrage

wordt geleverd aan het landschapsfonds. Een andere mogelijkheid is dat bedrijven de aanleg van een wandelpad mogelijk maken door het te 'adopter'. Naast een goed imago zijn groene investeringen voor ondernemers fiscaal voordelig.

5

Uitvoeringsstrategie

Om daadwerkelijk te komen tot realisatie van het streefbeeld is een uitvoeringsstrategie opgesteld. Geconcludeerd is dat enkele dilemma's dienen te worden opgelost om het streefbeeld te realiseren. Realisatie van het streefbeeld vereist omwille hiervan een strategie die zich richt op meerdere sporen. Deze sporen variëren deels in tijdpad. Er wordt ingezet op de volgende sporen:

- 5.1 Behoud en compensatie
- 5.2 Beheer
- 5.3 Kwaliteitsverbetering
- 5.4 Mengklasse
- 5.5 Gebiedsgerichte waterwetvergunning
- 5.6 Meekoppelkansen

De sporen 5.1, 5.2 en 5.3 zijn relatief eenvoudig uit te voeren en uitvoering zal op korte termijn leiden tot een duurzame instandhouding en aanzienlijke opwaardering van de bestaande heggenstructuur. Met deze sporen kan per direct worden gestart. Enkel behoud en herstel van de bestaande heggenstructuur is onvoldoende om het streefbeeld te realiseren en de aanplant van nieuwe heggen is daarom noodzakelijk. In sporen 5.4, 5.5 en 5.6 wordt een strategie gepresenteerd om de aanplant van nieuwe heggen mogelijk te maken. Geadviseerd wordt om de uitvoeringssporen 5.4 en 5.5 op korte termijn op te starten, omdat dit proces enige tijd in beslag kan nemen. Spoor 5.6; het benutten van meekoppelkansen, is een langetermijnstrategie die onophoudelijk zal moeten worden toegepast om ruimtelijke ontwikkelingen af te stemmen op de landschappelijke kenmerken van het Maasdal en om tot herstel van het Maasheggenlandschap te komen.

Geadviseerd wordt om middels een raadsbesluit vast te leggen dat elke nieuwe ruimtelijke ontwikkeling in het Maasdal waar mogelijk gekoppeld wordt aan Maasheggenherstel, zodat op termijn een aaneengesloten Maasheggenlandschap ontstaat.

5.1 BEHOUD EN COMPENSATIE

Behoud van het nog aanwezige heggenbestand is essentieel om weer tot een waardig Maasheggenlandschap te komen. De nog aanwezige heggenstructuur vormt de basis waar vanuit het heggennetwerk weer kan worden opgebouwd. Het rooien of beschadigen van heggen dient dan ook voorkomen te worden.

Bescherming en handhaving

De heggen zijn in de bestemmingsplannen van beide gemeentes beschermd. Gezien de ongunstige staat van instandhouding van de Maasheggen wordt de wettelijke bescherming van de heggen onvoldoende nageleefd en laat handhaving te wensen over. Een actiever handhavingsbeleid is aan te raden. Tevens wordt geadviseerd om voor het gehele Maasdal de Maasheggen duidelijker op te nemen in het bestemmingsplan en de verboden duidelijker te omschrijven. Grondeigenaren dienen er tevens op gewezen te worden dat instandhouding van landschapselementen voor eenieder die Europese landbouwtoeslagen ontvangt verplicht is conform de zogenaamde goede landbouwpraktijken; op straffen van terugbetaling van onterecht ontvangen landbouwsubsidies.

Het is verboden zonder of in afwijking van een omgevingsvergunning de volgende werken en werkzaamheden uit te voeren:

het verwijderen van diepwortelende beplantingen, het vellen en/of rooien van bos, heggen of andere houtgewassen of het verrichten van werkzaamheden welke de dood, ernstige beschadiging of ontsiering van het houtgewas ten gevolge kunnen hebben, behoudens bij wijze van verzorging;

Voorbeeld voor bestemmingsplan dat voor het gehele maasdal moet gelden

Afwegingskader compensatie

Indien het verwijderen van een heg noodzakelijk is voor de realisatie van een project van groot openbaar belang dient dit altijd gecompenseerd te worden middels aanplant van nieuwe heggen, zodat er sprake is van een toename in landschappelijke kwaliteit in het gebied. Of een heg in een dergelijk geval verwijderd kan worden dient zeer zorgvuldig te worden afgewogen op gebied van cultuurhistorie,

landschap en ecologie. Een nieuwe heg is niet even waardevol als een oude heg die al een eeuw op dezelfde plek staat. Bij oude waardevolle heggen kan zelfs verplaatsing aan de orde zijn, om de soortenrijkdom en de heg als waardevolle genenbron te behouden. Tevens is een zorgvuldige totaalafweging op gebiedsniveau noodzakelijk om te beoordelen of de realisatie van het streefbeeld niet in gevaar komt. Het verwijderen van een individuele heg kan in een uiterst geval acceptabel zijn, maar wanneer op andere locaties soortgelijke voornemens worden beoogd, kan dit in zijn totalitair het Maasheggenlandschap onevenredig aantasten. In desbetreffend geval dienen de heggen behouden te blijven.

In opdracht van Rijkswaterstaat hebben Staatsbosbeheer en Vereniging Nederlands Cultuurlandschap het rapport 'heggen langs grote rivieren' opgesteld. Dit rapport vormt het afwegingskader voor het behoud of het verwijderen van bestaande heggen.

Foto's boven: Goed beheerde heggen rijk aan biodiversiteit en een lust voor het oog.

Foto's onder: De slecht beheerde heggen zijn een trieste verschijning. Van een rijke biodiversiteit is geen sprake; de ondergroei bestaat voornamelijk uit brandnetels.

5.2 BEHEER

Het enkel tegengaan van verwijderen van heggen is niet voldoende om een duurzame instandhouding van het huidige heggenbestand te garanderen. Minstens zo belangrijk is dat heggen goed onderhouden worden. Goed onderhoud voorkomt dat heggen in verval raken. Degelijk beheer van het huidige heggenbestand resulteert direct in een kwaliteitstoename van het gebied en in vitaliteit, biodiversiteit en landschappelijke schoonheid.

- *Vitaliteit 'Een goed beheerde heg is een vitale heg'*
Het niet toepassen van onderhoud leidt uiteindelijk tot verval van een heg. Er treedt onvoldoende verjonging op en oude struiken beginnen op termijn hun vitaliteit te verliezen. Uiteindelijk leidt dit tot afsterven van struiken, waardoor er steeds meer gaten ontstaan in een heg en uiteindelijk de heg in zijn geheel zal verdwijnen. Daarentegen kan een heg middels goed beheer eeuwenoud worden.

- *Biodiversiteit 'Een goed beheerde heg is vol leven.'*
Een goede beheerde heg zit vol met planten- en dierenleven. In een te intensief beheerde heg, maar

ook in een niet beheerde heg holt de biodiversiteit achteruit. Heggen die te smal en kort worden gesnoeid zijn onvoldoende robuust en leveren maar beperkte natuurwinst op. Daarnaast is bij intensief beheerde heggen in de praktijk nauwelijks sprake van een (kruidenrijke)zoom, die juist een belangrijke ecologische functie herbergt. Heggen die nooit onderhoud krijgen worden op termijn hol, waardoor de dekking onderin afneemt en de biodiversiteit ook sterk achteruit gaat

- *Landschappelijke schoonheid 'Een goed beheerde heg is een lust voor het oog.'*

Heggen worden door een breed publiek gewaardeerd vanwege hun landschappelijke schoonheid. Echter is de landschappelijke waarde sterk afhankelijk van het beheer. Slecht beheerde heggen zijn een trieste verschijning. Door heggen juist te beheren wordt het landschappelijk aanzien eenvoudig verfraaid.

In Bijlage 1 wordt de juiste beheerwijze van heggen kort beschreven. Voor een uitgebreid beheeradvies verwijzen we naar het boek 'Rijk Heggenlandschap - handleiding toekomstgericht herstel'

Met wat extra werk en goed beheer zijn deze heggen weer in een goede staat van instandhouding te brengen.

5.3 KWALITEITSVERBETERING

Uit de inventarisatie is gebleken dat een groot deel van de huidige heggen in slechte staat is. Het uitsluitend juist uitvoeren van het reguliere heggenonderhoud is onvoldoende om deze heggen weer in een goede staat van instandhouding te laten verkeren. De heggen dienen gerevitaliseerd te worden, zodat het huidige heggenbestand weer een goede basis vormt waar vanuit het streefbeeld verder kan worden ontwikkeld. Kaart 11 laat zien welke bestaande heggen op korte termijn gerevitaliseerd kunnen worden. Op de kaart is zichtbaar dat door enkel bestaande heggen te revitaliseren er al enkele heggenensembles beginnen te ontstaan. Het toepassen van deze quick-win maatregelen resulteert in snel zichtbaar resultaat in het veld.

Deze te boeken korte termijn resultaten zijn belangrijk om maatschappelijk draagvlak te behouden en te vergroten.

De kwaliteitsverbetering zorgt tevens al voor een kwaliteitsimpuls binnen een drietal A-locaties uit het streefbeeld: 1. Maasheggen Tielebeekdal 2. Maasheggenfront Gennep en 3. Maasheggengebied Heijen - Afferden. Daarnaast is extra aanplant van heggen noodzakelijk om het streefbeeld te realiseren. Echter herstel van totaal verdwenen heggen en aanplant van extra heggen is zeer moeilijk te realiseren binnen de vigerende beleidskaders. In 5.4, 5.5 en 5.6 wordt een strategie gepresenteerd voor de aanplant van nieuwe heggen.

Kostenindicatie kwaliteitsverbetering:

De kosten voor het revitaliseren van heggen volgens kaart 11 bedragen naar schatting 65.000 euro.

Bergen: €28.000,-

Gennep: €37.000,-

Met wat extra werk en goed beheer zijn deze heggen weer in een goede staat van instandhouding te brengen.

Legenda

Legenda

5.4 MENGKLASSE 90/10

Momenteel is de aanplant van nieuwe heggen vergunningsplichtig in het kader van de Waterwet. Zoals beschreven bemoeilijkt en ontmoedigt 'Beleidslijn Grote Rivieren' de aanplant van nieuwe heggen. Het invoeren van de vegetatieklasse 'mengklasse 90/10' kan mogelijkheden bieden om conform de door provincie en Rijkswaterstaat ondertekende visie 'ruimte voor herinnering in de maasvallei' uit te voeren.

Rijkswaterstaat maakt gebruik van de vegetatielegger, waarin de locatie van iedere afzonderlijke heg is vastgelegd. Voor bepaalde natuurgebieden maakt Rijkswaterstaat een uitzondering en wordt er met 'mengklassen' gewerkt. Mengklassen zijn opgebouwd uit maximale percentages ruwe begroeiing en minimale percentages gras en akker. Op welke plek er begroeiing plaatsvindt is niet van belang, zolang het maximaal percentage niet wordt overschreden. Op deze wijze kan de natuur zich dynamisch ontwikkelen in een gebied. Het hanteren van een mengklasse zou ook voor de Maasheggen een goede optie zijn, omdat dan niet meer voor iedere heg een afzonderlijke vergunning hoeft worden aangevraagd.

De Maasheggen-gemeentes en provincie Limburg zouden in afstemming met Rijkswaterstaat de mogelijkheden moeten bekijken om in de legger een mengklasse 90/10 als verruivingsklasse op te nemen om nieuwe heggen aan te planten en (bijna) verdwenen Maasheggen op te kunnen knappen. Een mogelijkheid zou zijn om hiervoor een pilot onder wetenschappelijke begeleiding op te starten, zodat de voor- en nadelen van deze methode worden onderzocht. Het samenwerkingsverband Noordelijke Maasvallei biedt met haar wetenschappelijke onderzoeksraad hiertoe mogelijkheden.

5.5 GEBIEDSGERICHTE WATERWETVERGUNNING

Rijkswaterstaat geeft aan dat een gebiedsgerichte waterwetvergunning mogelijkheden biedt. Een gebiedsgerichte waterwetvergunning is in 2019 voor de ontwikkeling van de Brabantse Maasheggen voor een aantal locaties aangevraagd en vergund. Het is een vergunningsaanvraag voor de aanplant

van meerdere heggen, waarbij de specifieke locaties van de heggen nog niet definitief vastgelegd hoeven worden. Het waterstandseffect van een bepaalde dichtheid aan heggen wordt op een gebied geprojecteerd en dient berekend te worden door een door Rijkswaterstaat erkend rekenbureau. Het waterstandseffect mag niet meer dan 1 mm opstuwing bedragen.

Kaart 12 geeft enkele locaties weer die geschikt worden geacht om samen met een rekenkundig bureau door te spreken en indien voldoende kansrijk geacht door te laten rekenen. De geselecteerde locaties behoren allen tot de A-locaties uit het streefbeeld, de rivierkundige ligging is enigszins gunstig en er zijn (met uitzondering van één locatie) geen grote ruimtelijke claims ten aanzien van hoogwaterveiligheid of natuurontwikkeling voorzien.

5.6 MEEKOPPELKANSSEN

Om het streefbeeld op de middellange termijn te kunnen realiseren is het belangrijk om koppelkansen te benutten en slim gebruik te maken van de verwachte gebiedsdynamiek. Dit biedt mogelijkheden om op grote schaal Maasheggen te herstellen. In het verleden is dit echter onvoldoende gebeurd.

Met de aanleg van Maaspark Well wordt momenteel een grote waterstandsval gerealiseerd, maar in de planuitwerking is dit niet tot nauwelijks gekoppeld aan herstel van het Maasheggenlandschap. Dit terwijl een groot aantal gebiedspartijen in de noordelijke Maasvallei in 2005 een manifest hebben ondertekend, waarin o.a. is afgesproken om grootschalige ingrepen in het Maasdal tot een minimum te beperken en te komen tot herstel en uitbreiding van het heggenareaal in de oorspronkelijke heggenzone. Zaak is om dit in de toekomst te voorkomen. Geadviseerd wordt om middels een raadsbesluit vast te leggen dat elke nieuwe ruimtelijke ontwikkeling in het Maasdal waar mogelijk gekoppeld wordt aan maasheggenherstel, zodat op termijn een aaneengesloten Maasheggenlandschap ontstaat. Meekoppelkansen die zich momenteel lenen voor maasheggenherstel worden hieronder toegelicht en aangegeven op kaart 12.

1. Steenfabriek

Wienerberger B.V. is op zoek naar een nieuwe invulling voor het voormalige terrein van de steenfabriek. De herontwikkeling van het terrein dient gepaard te gaan met het verbeteren van de landschappelijke kwaliteit, waarbij ook de mogelijkheden voor aanplant van maasheggen moet worden meegenomen.

2. Haven Heijen

Betoncentrale AVG en Teunessen zand- en grind hebben de wens om de haven in Heijen uit te breiden. Dit betekent een ontgraving van ruim 25 hectare uiterwaarden. Dit dient gekoppeld te worden aan herstel van een deel van het zuidelijk gelegen in potentie 'grootste aaneengesloten Maasheggenlandschap' van Limburg.

3. Hoogwatergeul/groene rivier Afferden

De realisatie van de hoogwatergeul of groene rivier biedt de mogelijkheid om grootschalig maasheggenherstel te realiseren. De maatregel is geprojecteerd op het meest waardevolle stukje maasheggengebied. De betekenis dat de maatregel moet worden aangepast aan de schaal van het landschap en waardevolle heggenensembles zoveel mogelijk worden voorzien. Vanuit het perspectief van het Maasheggenlandschap zouden de twee varianten op kaart 13 aanvaardbaar zijn mits middels grootschalige compensatie het overige landschap wordt hersteld. Hiermee is realisatie van 'het grootste aaneengesloten Maasheggenlandschap' binnen handbereik.

4. Maaspark Well

Bij de realisatie van Maaspark Well dreigen 21 heggen met een lengte van circa 4,4 km verloren te gaan (zie kaart 14). Het behoud van deze heggen is wellicht niet meer mogelijk, omdat de vergunningen voor het project al zijn verleend. In dat geval dient bekeken te worden of waardevolle exemplaren verplaatst kunnen worden. Desalniettemin dienen deze heggen wel degelijk gecompenseerd te worden. Daarnaast wordt er een waterstandsdeling van 26 cm gerealiseerd. Met Rijkswaterstaat dient besproken te worden waar de compensatie kan plaatsvinden en in welke mate de gerealiseerde waterstandsdeling benut kan worden voor aanplant van heggen elders.

5. Groene rivier well

Om de waterveiligheid te kunnen garanderen is rondom Elsteren en Well in de aanleg van een groene rivier en een dijkteruglegging voorzien. Deze systeemmaatregel om een waterstandsverlaging te realiseren biedt kansen om de landschappelijke kwaliteit van het gebied te verhogen. Het heggenlandschap rondom Elsteren en Well zou middels dit gebiedsontwikkelingstraject hersteld kunnen worden. De aanleg van heggen zal goed afgestemd moeten worden op de hydraulische randvoorwaarden. De mogelijkheden moeten worden bekeken om eventueel benodigde natuurcompensatie in de vorm van Maasheggen te realiseren. Tevens verdwijnt bij de realisatie van de groene rivier een groot vegetatievlak aan bos. Het geniet de voorkeur om de gewonnen rivierkundige ruimte om te zetten naar een x aantal kilometer aan te planten heggen.

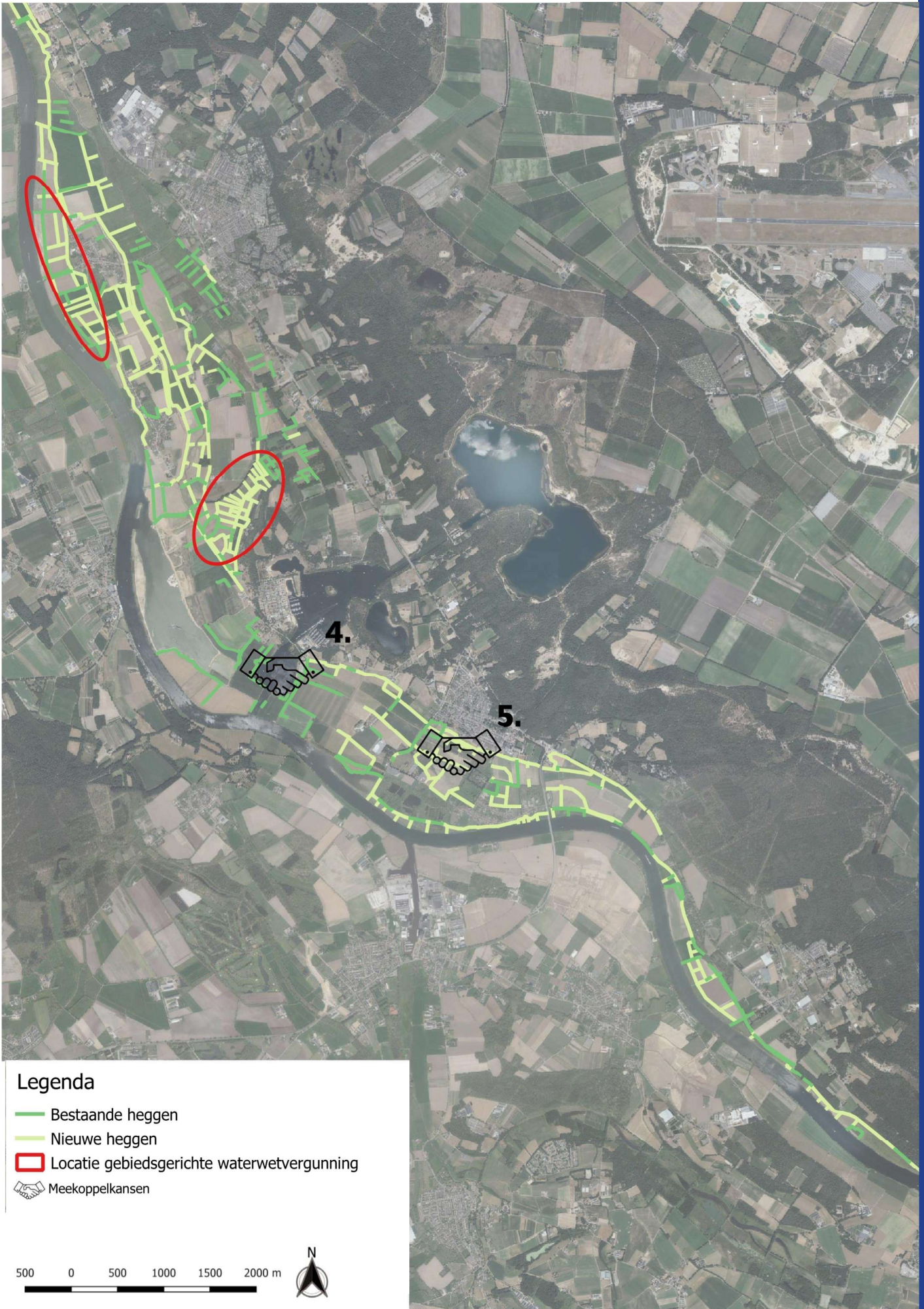
6. KRW - maatregelen

Rijkswaterstaat laat onderzoek doen naar welke maatregelen genomen kunnen worden om te voldoen aan de Kaderrichtlijn Water. Het gaat om maatregelen als geulen, natuurvriendelijke oevers en beekmondingen. Indien een waterstandsdeling wordt gerealiseerd moet gekeken worden of deze rivierkundige ruimte gekoppeld kan worden aan Maasheggenherstel. De potentiële KRW-maatregelen zijn niet op kaart 12 aangeduid.

7. Ruigtestroken

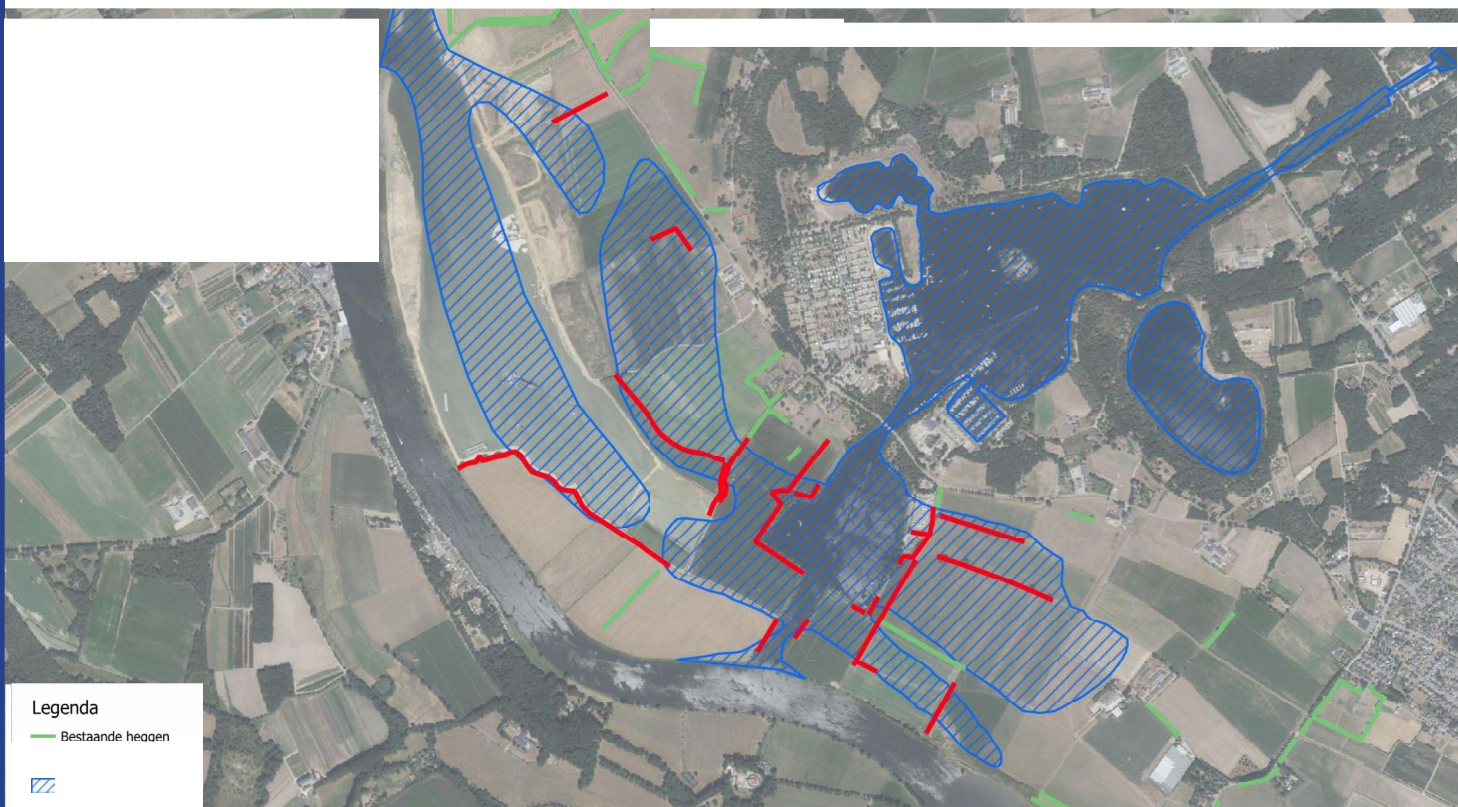
In het Maasdal komen direct aan de Maas enkele ruigtestroken voor. In overleg met Rijkswaterstaat kan gekeken worden of hier een minder ruwe vegetatieklasse kan worden gerealiseerd door middel van intensievere begrazing of aanvullend maai-beheer toe te passen. Aangrenzend aan deze stroken zouden dan Maasheggen kunnen worden aangeplant. De ruigtestroken zijn niet op kaart 12 aangeduid.

Kaart 13: Twee varianten van geulen welke vanuit het perspectief van het Maasheggenlandschap aanvaardbaar zijn mits als compensatie het aangrenzende heggelandschap wordt hersteld.

Kaart 14. Vergravingsgebied Maaspark Wel.

De realisatie van Maaspark Well bedreigt een aantal waardevolle oude heggen en hakhoutstoven.

BIJLAGE: BEHEERADVIES KNIP- OF SCHEERHEG

De knip- of scheerheg is een heg die maximaal 1 keer per jaar en minimaal 1 keer in de 3 jaar gesnoeid wordt. Meestal worden knip- of scheerheggen jaarlijks gesnoeid. Het zijn vergeleken met struweelheggen lage en smalle heggen. Zie beheercyclus 1.

Snoeivorm

- Snoei een knip- of scheerheg driezijdig: beide zijkanten en de bovenkant.
- Snoei de zijkanten enigszins schuin. De onderkant van de heg moet iets breder zijn dan de bovenkant. Hierdoor krijgt de onderkant meer licht waardoor deze gesloten blijft.

Maatvoering

- Minimale afmetingen ná snoeien: 1,2 meter breed aan onderzijde en 1,2-1,5 meter hoog. Dit is de robuuste knip- of scheerheg: landschappelijk fraai, door zijn structuur goed voor natuur en door de manier van snoeien ook een duurzaam onderhouden heg.
- Snoei iedere keer iets voorbij de laatste snoeibeurt. De heg wordt zo telkens iets breder en hoger. Deze methode wordt 'snoei-op-groei' genoemd. Zo ontstaat er een fijn vertakte, dichte en gezonde heg, die elk jaar enkele centimeters hoger en breder wordt.
- Snoei na circa 10 jaar (of langer) met een cirkelzaag de heg weer fors terug totdat deze weer ongeveer 1,2 meter breed en 1,2 meter hoog is. Daarna kan met het regulier onderhoud de heg weer elke keer iets hoger en breder gesnoeid worden. *Hoe vaak snoeien*
- De heg kan jaarlijks of om het jaar gesnoeid worden. Dit hangt mede af van de lokale situatie

(verkeer bijvoorbeeld). Eenjarig snoeihout, dat door de slagmaaier versnipperd wordt, hoeft niet afgevoerd te worden.

- Bij snoeien om het jaar is het snoeihout langer en dikker. Het onderhoud kan nog steeds met de slagmaaier en het snoeihout hoeft niet afgevoerd te worden.

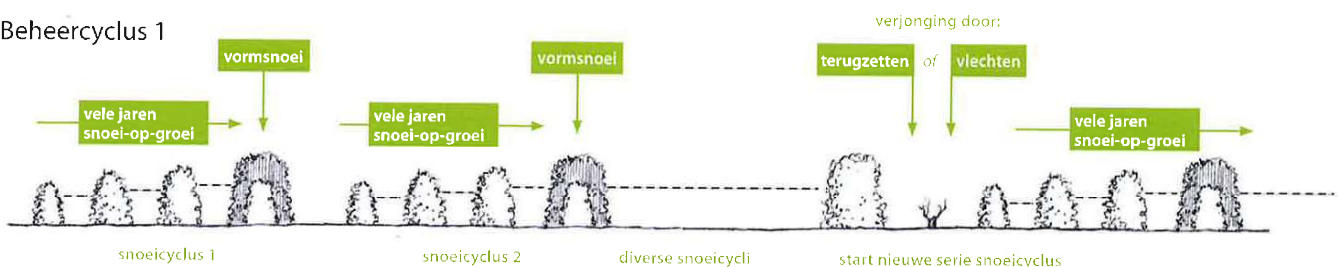
Periode

- Snoei bij voorkeur tussen begin november tot uiterlijk 15 maart.
- Snoei niet tijdens het vogelbroedseizoen (15 maart – 30 juni).
- Pas bij voorkeur geen zomersnoei toe in verband met de mogelijke verspreiding van bacterievuur. Het kan voor de handhaving van de verkeersveiligheid nodig zijn om heggen langs paden en wegen in de zomerperiode te snoeien. Verspreiding van eventuele bacterievuurhaarden is in deze periode in het Maasheggebied een reëel gevaar dat voorkomen dient te worden. De te snoeien heggen dienen in dat geval vooraf op mogelijke bacterievuurbesmetting gecontroleerd te worden.

Machines

- Gebruik de juiste machines voor het snoeien. Zorg dat messen en zaagbladen scherp zijn. Pas de rijsnelheid aan zodat de kwaliteit van het zaag- of knipwerk goed is. Voorkom het inscheuren van takken of stammen.
- Gebruik voor 1- of 2-jarige hergroei een slagmaaier. Gebruik voor 2- of 3-jarige hergroei een cirkelzaag of hydraulische vingerbalk.
- Gebruik van een klepelmaaier is niet gewenst.

Beheercyclus 1

Beheercyclus heggen. (Bron: Rijk heggenlandschap - handleiding toekomstgericht herstel).

Slagmaaier.

Snoeivorm knip- of scheerheg.

Struweelheg

De struweelheg is een brede heg die vrij kan uitgroeien en die maximaal eens per 5 tot 7 jaar flink wordt gesnoeid (zie beheercyclus 2). Een langere termijn van eens in de 12 tot 25 jaar kan ook worden aangehouden, echter is vormsnoei dan vaak onvoldoende om de heg vitaal te houden en is drastischer onderhoud nodig (zie beheercyclus 3). In het algemeen kan gesteld worden dat wanneer de vitaliteit van een struweelheg afneemt, de heg van onder hol wordt en gaten begint te vertonen, de heg toe is aan verjonging middels het vlechten of terugzetten van de heg.

Snoeivorm

- Snoei de struweelheg daar waar beslist nodig (langs bijvoorbeeld wegen en watergangen) aan één of beide zijden. Snoei de heg zodanig dat het doel, de toegang, veiligheid en dergelijke gegarandeerd zijn. Snoei een struweelheg na 5 tot 7 of 12 tot 15 jaar driezijdig.
- Snoei daarbij de zijkanten enigszins schuin. De onderkant van de heg moet iets breder zijn dan de bovenkant. Hierdoor krijgt de onderkant meer licht en blijft hij dichter.
- Snoei oude struiken zodanig hoog en breed dat er voldoende takken aan de struiken zitten die voor een goede hergroei kunnen zorgen.
- Hinderlijke opslag van bijvoorbeeld sleetdoorn

in de zoom kan zo dicht mogelijk aan de grond worden afgezet.

- Daar waar gaten in de heg zitten, dient niet tussen de struiken gesnoeid te worden, maar enkel de buiten- en bovenzijde van de heg.

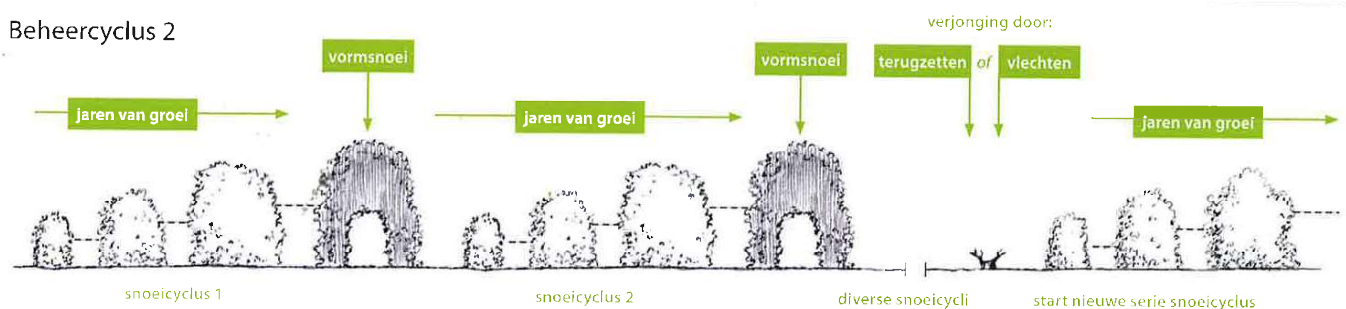
Maatvoering

- De minimale afmeting na snoeien van een struweelheg is 1,5 meter breed en 1,5 meter hoog. Zorg in ieder geval dat er bij oude heggen (dat zijn de meeste heggen) minimaal 10 tot 20 cm boven de verdichte bovenzijde (de kop) van de struiken gesnoeid wordt. Laat aan de zijkant voldoende takken zitten door niet vlak bij de stam te snoeien.
- Snoei de heg in alle gevallen circa 10 tot 20 cm boven de laatste snoeihoogte zodat de heg goed vertakt en dicht wordt.
- Na iedere snoeibeurt (om de 5 tot 6 of 12 tot 15 jaar of langer) is de heg hierdoor iets breder en hoger. Na een aantal snoeibeurten kan de heg weer op 1,5 meter breed en 1,5 meter hoog worden gesnoeid. Herhaal deze cyclus. Het gaat bij struweelheggen al snel over een cyclus van tientallen jaren.

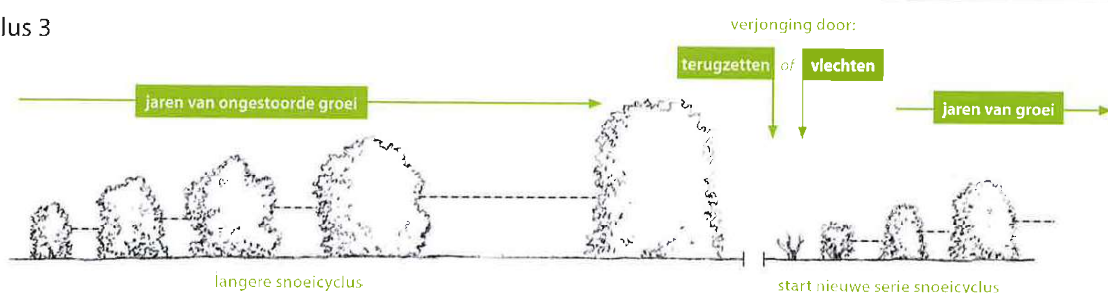
Hoe vaak snoeien

- Er is geen vast aantal jaren voor het snoeiregime van een struweelheg. Dit hangt af van de

Beheercyclus 2

Beheercyclus 3

Beheercyclus heggen. (Bron: Rijk heggenlandschap - handleiding toekomstgericht herstel).

wensen van de eigenaar en de ruimte die de heg mag innemen, maar ook van de conditie van de heg, de soortensamenstelling van de heg en de ontwikkeling van de zoom.

- Een struweelheg dient niet vaker dan eens in de 5 tot 6 jaar gesnoeid te worden. Eens in de 10 tot 15 jaar of later is zelfs beter voor de natuur en zijn landschappelijke waarde.
- Bij hinderlijk overhangende takken is een tussentijdse snoei, waarbij slechts enkele takken worden gesnoeid, dan wel één of beide zijanten licht gesnoeid worden, een passende oplossing.

Periode

- Snoei tussen begin november en uiterlijk 15 maart. Snoei als het kan laat in het seizoen (januari-februari). Dan kunnen vogels en andere dieren zo veel mogelijk gebruik maken van het voedsel (bessen, bottels, insecten) en de bescherming die de struweelheggen bieden.
- Snoei nooit tijdens het vogelbroedseizoen (15 maart – 30 juni).

- Pas bij voorkeur geen zomersnoei toe in verband met de mogelijke verspreiding van bacterievuur. Lees voor wat betreft zomersnoei de betreffende alinea over de knip- of scheerheg.

Machines

- Gebruik de juiste machines voor het snoeien en zorg dat messen en zagen scherp zijn. Pas de rijsnelheid aan zodat de machine goed zaagt of knipt. Voorkom het verbrijzelen en inscheuren van takken en stammen.
- Gebruik voor 5 tot 7 jaar oude hergroei een hydraulische vingerbalk of cirkelzaag. Gebruik voor hout ouder dan 10 jaar een cirkelzaag.
- Een klepelmaaier of hydraulische tang beschadigt struweelheggen ernstig. Het gebruik van deze machines bij struweelheggen wordt sterk afgeraden.
- Voer het hout af of maak een takkenril, maar verwerk of versnipper het hout niet in het element.

Cirkelzaag.

ONDERHOUD EN BEHEER VAN BOMEN

Als algemene aanbevelingen gelden:

- Voorkom beschadigingen aan bomen tijdens het snoeien van heggen. Zaag bij het snoeien van een heg géén boomtakken af. Beter een stukje heg niet gesnoeid dan een boom beschadigd.
- Zorg dat op regelmatige afstand jonge bomen in de heg zich kunnen ontwikkelen tot overstaander. Als norm kan een gemiddelde van één boom per 50 meter heg worden aangehouden.
- In struweelheggen zijn jonge bomen vaak moeilijk te zien. Inspecteer een heg daarom op de aanwezigheid van jonge bomen voordat de heg gesnoeid wordt. Markeer bomen die behouden moeten worden, zodat ze vanaf de tractor duidelijk zichtbaar zijn. Geef duidelijke instructies over welke bomen gespaard dienen te worden.

Opgaande bomen

Er bestaat een wettelijke verplichting om bomen langs wegen tot op zekere hoogte op te kronen. Waar dit echter niet nodig is, kan maatwerk plaatsvinden, waarbij gestreefd dient te worden om opgaande bomen zoveel mogelijk laag vertakt te houden.

Knotbomen

Knotbomen dienen regelmatig geknot te worden. De ideale knotcyclus is afhankelijk van de soort: wilgen om de 3 tot 5 jaar, essen om de 5 tot 6 jaar en eiken om de 6 tot 8 jaar.

Hakhoutstoven

Hakhoutstoven dienen op dezelfde manier te worden onderhouden als de hierboven beschreven knotbomen.

